

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

ABDULLAH BİN UBEYY'İN HAYATI VE FAALİYETLERİ

Remzi TOKAT

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2016

ABDULLAH BİN UBEYY'İN HAYATI VE FAALİYETLERİ

Remzi TOKAT

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ

Çorum-2016

KABUL VE ONAY

Remzi TOKAT tarafından hazırlanan “Abdulah bin Ubeyy’in Hayatı ve Faaliyetleri” başlıklı bu çalışma, 16/06/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ (Başkan - Danışman)

İmza

Yrd. Doç. Dr. H. Ahmet SEZİKLİ

İmza

Yrd. Doç. Dr. Cafer ACAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (16/06/2016)

Remzi TOKAT

ÖZET

TOKAT, Remzi. *Abdullah bin Ubeyy'in Hayatı ve Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Çorum, 2016.

Hz. Peygamber (SAS)'in Medine'ye hicret etmesinin ve gün geçtikçe güçlü siyasi bir güç haline gelmesinin ardından, inanç konusunda ikilemler yaşayan veya dünyevi menfaatlerini kaybetmek istemeyen kişiler sözde Müslüman oldular. Kur'an'da kalplerinde şüphe ve hastalık bulunan ikiyüzlü insan olarak tasvir edilen Münafıklar Medine'de güçlü bir grup olarak uzun süre varlıklarını sürdürdüler. Bu muhalefet grubun liderliğini yapan ve her türlü işlerinde onları organize eden kişi Abdullah bin Ubeyy olmuştur. Çünkü hicret ile birlikte hayatının son dokuz yılını Medine'de Hz. Peygamber (SAS)'in gölgesinde geçirmiş ve hem liderliğini hem de itibarını kaybetmiştir.

Tezimizde bu olumsuz psikolojiyle yaşamını sürdüren ve hayallerinden de asla vazgeçmeyip bu uğurda her şeyi yapabilecek olan, münafıkların lideri olarak bilinen Abdullah bin Ubeyy'in hayatını ve faaliyetlerini ele aldık. Münafık kelimesinin anlamını ve Kur'an-ı Kerim'e göre münafıkların özelliklerini izah ettikten sonra nifakın merkezi olan Medine şehrinin İslam öncesi konumu hakkında bilgiler verdik. Abdullah bin Ubeyy'in Müslüman olmadan önceki hayatına değindikten sonra Hz. Peygamber (SAS) ile olan her türlü ilişkilerini, savaş durumlarında takındığı tavırların sebeplerini ve sonuçlarını kendisi hakkında inen ayetler ışığında açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Abdullah bin Ubeyy, Nifak, Münafık, Medine.

ABSTRACT

TOKAT, Remzi. *Life of Abdullah bin Ubeyy and His Activities*. Master Thesis. Çorum, 2016.

After Hz. Prophet's (SAS) emigration to Medina and his growing as a political power day by day, the people, who seesaw about belief or not want to lose their earthly goods, became so-called muslims. Hypocrites, who are mentioned as two-faced people who have been suspicion and illness in their heart in Koran, became as a powerful group in Medina for a long time. The leader of this opposite group was Abdullah bin Ubeyy. He made them organise with their all kinds of things. Because, with emigration he spent last nine years with Hz. Prophet (SAS) in Medina and he lost both his leadership and his reputation.

In our thesis we handled the life of Abdullah bin Ubeyy who was known as the leader of hypocrites, who kept living with this negative psychology and never giving up his dreams and for this cause could do everything, and his activities. After explaining the meaning of hypocrite and explaining the features of hypocrites in Koran, we informed about the pre-Islamic situation of Medina where was the centre of dissension. After mentioning about non-muslim life of Abdullah bin Ubeyy, we tried to clarify his all kinds of relationship with Hz. Prophet (SAS), and we tried to clarify his attitude's reasons and results during war times in the light of verses going down about himself.

Key Words: Abdullah bin Ubeyy, Dissension, Hypocrite, Medina.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2

I. BÖLÜM

MÜNAFIK KELİMESİNİN ANLAMI VE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ

1. MÜNAFIK KELİMESİNİN KÖKENİ VE KULLANIM ALANLARI	4
2. NİFAK ÇEŞİTLERİ	6
2. 1. İtikadi Nifak.....	6
2. 2. Ameli Nifak.....	7
3. MÜNAFIK	7
3. 1. Münafik Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	7
3. 2. Münafik Kelimesinin Terim Anlamı.....	8
4. MÜNAFIKLığın ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ (NİFAKIN SEBEPLERİ) ..	9
5. KUR’AN-I KERİM’DE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ:.....	10
5. 1. Ayetlerde Münafiklarla ilgili Benzetmeler	12
6. HADİSLERDE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ	13

II. BÖLÜM

HİCRET ÖNCESİ MEDİNE’NİN DURUMU

1. MEDİNE’YE HİCRETİ HAZIRLAYAN VE KOLAYLAŞTIRAN SEBEPLER.....	16
2. MEDİNE’NİN SOSYAL YAPISI:.....	20
3. MEDİNE’DE İDARİ - SİYASİ YAPI:.....	23
4. MEDİNE’NİN EKONOMİK YAPISI	24
5. MEDİNE’NİN DİNİ YAPISI:	27

III. BÖLÜM

ABDULLAH BİN UBEYY'İN SOYU, AİLESİ ve İSLAM'I KABULÜNDEN ÖNCEKİ HAYATI

1. ABDULLAH BİN UBEYY'İN SOYU:	30
2. ABDULLAH BİN UBEYY'İN AİLESİ:	31
3. ABDULLAH BİN UBEYY'İN İSLAM ÖNCESİ HAYATI	34
3. 1. İslam Öncesinde Medine'deki Rolü:	34
3. 2. Akabe Bey'atlarındaki Rolü:	37
3. 3. Hicret Sonrasında Medine'deki Davranışları	39
4. ABDULLAH BİN UBEYY'İN İSLAM'I KABULÜ.....	42

IV. BÖLÜM

ABDULLAH BİN UBEYY'İN MEDİNE DÖNEMİ OLAYLARINDAKİ ROLÜ ve ÖLÜMÜ

1. BEDİR SAVAŞI.....	45
2. KAYNUKA OĞULLARI SAVAŞI	45
3. UHUD SAVAŞI	47
4. NADİR OĞULLARI SAVAŞI	51
5. HENDEK SAVAŞI.....	52
6. KUREYZA OĞULLARI SAVAŞI.....	53
7. MÜSTALİK OĞULLARI SAVAŞI	54
7. 1. Müreysi Kuyusu Olayı	54
7. 2. İfk Olayı	60
8. HUDEYBİYE ANTLAŞMASI.....	71
9. TEBÜK SEFERİ.....	75
10. ABDULLAH BİN UBEYY'İN ÖLÜMÜ	79
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	88

KISALTMALAR

b.	: bin (oğlu)
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
SAS	: Sallallahu aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfa Sayısı
Trc.	: Tercüme Eden
Trz.	: Tarihsiz

ÖNSÖZ

İslam tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri hicret olayıdır. Çünkü hicret ile birlikte Müslümanlar yeni bir yurttaki devletleşme yolunda ilk adımlarını atmış oluyorlardı. Kurulacak olan devletin temellerinin atılacağı Medine şehri Arapları, Evs ve Hazreç arasında devam eden savaşıardan dolayı iyice yıpranmıştı ve kendilerini yönetecek, barıştan yana tavırlar sergileyen bir lidere ihtiyaç duyuyorlardı. Bu'as ve Ficar Savaşlarında tarafsız davranarak iki tarafın sempatisini kazanan Abdullah bin Ubeyy hem dış görünüşü ve fiziksel yapısı hem de insanları etkileyen üslubuyla bu iş için biçilmez kaftandı. İki kabile ilk defa aralarında anlaşıp onu kendilerine lider yapmayı düşünüyorlardı. Tam da bu esnada Hz. Peygamber (SAS)'in hicreti onun bu planlarını alt üst etti. Kral olma hayalleri suya düştü. Kendi kabile üyeleri tarafından muhalefet edildi. Sözüne karşı çıkıldı. Bununla beraber oğlu da dâhil olmak üzere Medinelilerin Hz. Peygamber (SAS)'e gösterdikleri bağlılık, onu çileden çıkarmaya; kalbinde haset, nefret ve nifak tohumları yeşertmeye yetmişti. Yüreğinde büyüttüğü bu duyguları hayatının sonuna dek taşıyıp, bulduğu her fırsatta nifakını kusmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de kalplerinde hastalık ve şüphe bulunan, iki defa azaba uğratılacak olan, cehennemin en alt tabakasında cezalandırılacak olan ve Allah'ın kahrederek zelil olduklarını bildirdiği münafıkları tanıyabilmek için ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren şahıslar bazında inen ayetleri inceleyerek açıklamanın uygun olduğunu düşündük. Abdullah bin Ubeyy; Münafık denildiğinde akla ilk gelen, münafıkların lideri olarak tarihe geçen ve hakkında birçok ayetin indiği, onun şahsı ve yandaşları üzerinden bütün Müslümanlara bilgilerin verilip, dikkatli olmaları için uyarıldığı bir şahıs olması açısından incelenmeye değer bir kişiliktir.

Mekke döneminde olumsuz kişiler düşünüldüğünde akla ilk gelen isimler, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Ukbe bin Ebu Muayt, Velid bin Muğire gibi kişilerdir. Medine döneminde ise Abdullah bin Ubeyy bu kişilerin misyonunu yüklenerek Müslümanlara daha büyük zararlar verme çabasıyla elinden geleni ardına koymamıştır. Gerçek yüzünün bilinmemesinden, zahiren Müslüman görünmesinden ve İslam düşmanlarıyla her zaman diyalog içerisinde olmasından dolayı asıl düşmanlara oranla daha tehlikeli bir rol üstlenmektedir.

Araştırmamız giriş ve dört bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve kaynakları hakkında bilgiler verildi. Birinci bölümde Nifak ve Münafık kavramlarının anlamları, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde münafıkların karakterlerinin nasıl olduğu ile ilgili bilgiler verildi.

İkinci bölümde hicret ile birlikte bambaşka bir hüviyet kazanan Medine şehrinin İslam öncesi sosyal-siyasi-idari-dini durumları üzerinde durularak hicret için niçin Medine'nin seçildiği belirtildi.

Üçüncü bölümde Abdullah bin Ubeyy'in soyu, ailesi, İslam öncesi hayatı ve Medine'deki konumu belirtilip, İslam'ı kabul etme sebepleri hakkında bilgiler verildi.

Dördüncü bölümde ise Abdullah bin Ubeyy'in İslam'ı kabulü ile birlikte Hz. Peygamber (SAS)'le olan her türlü ilişkileri, özellikle de savaş durumlarında ortaya çıkardığı fitneleri, İslam'ı içten çöktürmek, Rasûlullah (SAS)'in ve yakın çevresinin itibarını sarsmak için akla hayale gelmeyen birçok olayları ortaya çıkarmasının sebep ve sonuçları açıklandı. Tezimizin ana bölümünü oluşturan bu bölümde Abdullah bin Ubeyy'in Medine içindeki nifaklarının yanında dış düşmanlarla olan ilişkileri de her başlık içerisinde vurgulandı. Müreysi Kuyusu başında gerçekleşen Ensar-Muhacir kavgasının alevlenmesini sağlayıp çözümünü zorlaştırması ve akabinde ortaya çıkan İfk Olayı ile nifakını ne derecelere kadar çıkardığı belirtildi. Bu iki olayda ve diğer savaş durumlarında nazil olan ayetlerle konular açıklanmaya çalışıldı. Bu bölümün sonunda ise Abdullah bin Ubeyy'in vefatı ve cenaze namazının kılınması konusunda bilgiler verilerek tezimiz sonuçlandırıldı.

Çalışmalarım esnasında bana çalışma ortamı sunan değerli eşime ve mesafe olarak uzak olmama rağmen sanal ortamda her türlü desteği veren, çalışmalarımı yönlendiren, şekil ve muhteva yönüyle sık sık düzeltmeler konusunda uyarılar yapan çok değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Azimli Bey'e teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Hicret ile birlikte Medine'ye göç eden Müslümanlar gün geçtikçe güçlenip yeni bir otorite oldular. Evs ve Hazreç kabileleri de yıllarca süren savaşlar sonrasında yorgun düşmüşler, en önemli liderlerini kaybetmişler ve kendilerini yönetecek yeni bir lidere ihtiyaç duymuşlardı. Abdullah bin Ubeyy, İkinci Ficar ve Bu'as Savaşlarında tarafsız kalma tavrıyla barıştan yana olduğunu göstermiş ve iki kabilenin de sempatisini kazanmıştı. Kral olması için her şey hazır iken Rasûlullah (SAS)'in hicreti ile birlikte liderliğini kaybetti. Bu nedenle yüreğinde kin ve haset duyguları gittikçe büyüdü. Bedir Savaşı sonrasında çaresizliğinden ve eski itibarını kaybetmek istememesinden dolayı görünüşte Müslüman oldu.

Kur'an-ı Kerim'de birçok özellikleri belirtilen münafıklar, İslam'ın en tehlikeli düşmanlarıdır. Münafıkların liderliğini yapan ve İslam'ın yayılmasını engellemek için elinden gelen her şeyi yapan Abdullah bin Ubeyy'in hayatı ve faaliyetleri, tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır. Bununla beraber nifak ve münafık kavramlarıyla Medine'nin İslam öncesi her türlü durumu hakkında bilgiler verdik.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kur'an-ı Kerim'de hakkında birçok ayetin indiği bir şahsiyet olan Abdullah bin Ubeyy İslam tarihinin Medine döneminde her olaya adını yazdırabilen bir kişidir. Bu sebeple onun ismi verilmeden tüm zamanların Müslümanlarına münafıkların hal-hareketleri ve düşmanlıkları konusunda uyanık olmaları, tedbiri elden bırakmamaları gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmayı önemli kılan; bu karakterdeki insanların kıyamete kadar, her zaman diliminde karşımıza çıkabilmeleridir. Bu tehlikeli grubun neler yapabileceğini ve Hz. Peygamber (SAS)'in onların yapabileceklerine karşılık ne tür tedbirler aldığını bilmek Müslümanlara verebilecekleri zararı en aza indirecektir. Abdullah bin Ubeyy'i tanımanın önemi, münafık karakterindeki insanların tüm özelliklerini kendinde bulundurmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de Münâfikun ve Nur sûreleriyle tamamen deşifre olması, İslam'a ve Müslümanlara her türlü düşmanlığı yapması, İslam düşmanlarıyla her zaman iyi ilişkiler içerisinde bulunması ve

en önemlisi kaybettiği liderliğini, makam ve itibarını tekrar geri alabilmek için her türlü yola başvurması onu tanımayı zaruri hale getirmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Abdullah bin Ubeyy'in öne çıkan en önemli özelliği olması sebebiyle öncelikle Nifak ve Münafık kavramlarının sözlük ve terim anlamlarını açıklayarak tezimize başladık. Osmanlıca-Arapça sözlükler ile nifak-münafık ile ilgili internet ortamında ulaşabildiğim makalelerle kavramın anlamlarını zenginleştirdim. Tezi hazırlama süreci boyunca Ahmet Sezikli'nin *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri* ve Adnan Demircan'ın *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar* adlı kitaplarını başucu kaynağı olarak kullandım. Fikret Karaman'ın *Münafıklığın İtikadî Boyutu ve İslami Tebliğe Etkisi*, Sadık Kılıç'ın *Kur'an'a göre Nifak*, Hamdi İşcan'ın *Kur'an'a göre Münafıkların Özellikleri*, kitapları özellikle giriş bölümünde sıklıkla başvurduğum kaynaklardan oldu.

Abdullah bin Ubeyy'in Medine'de yaşayan bir kişi olmasından dolayı Medine şehrinin İslam öncesi durumu hakkında makalelerden faydalanmakla beraber Ekrem Ziya Umeri'nin *Medine Toplumu* ve Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi* eserleri detaylı bilgilerle buluşturdu. Genel olarak da siyer kaynaklarından Vâkıdî'nin *Hz. Peygamber (SAS)'in Savaşları (Kitâbu'l-Meğazi)*, İbn Hişam'ın *İslam Tarihi*, İbn Kesir'in *el-Bidaye ve-n Nihaye*, Mevdûdî'nin *Hz. Peygamber'in Hayatı* eserleri en çok istifade ettiğim kitaplar oldu.

Hadis kitaplarından da Zebidi'nin *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi* kitabından çokça yararlandım. Araştırmaya konu olan Abdullah bin Ubeyy hakkında birçok ayet nazil olduğu için İbn-i Kesir'in *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Mevdudi'nin *Tefhim-ul Kur'an* ve Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirlerini kaynak olarak kullanmakla beraber bilgisayar programlarında olan tefsirlerden de istifade ettim. Emeği geçen herkesten Allah razı olsun.

I. BÖLÜM

MÜNAFIK KELİMESİNİN ANLAMI VE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ

1. MÜNAFİK KELİMESİNİN KÖKENİ VE KULLANIM ALANLARI

Münafık kelimesi Arapçada nifak mastarından türemiş ve ism-i fail bir kelimedir.¹ Nifak kelimesinin Arapçada birçok anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Bütün anlamlar direkt veya dolaylı olarak terim anlamda kullandığımız “Nifak” ve “Münafık” kelimeleriyle anlam ilişkisi içindedirler.

N-F-K kök filinin etimolojisine baktığımızda iki kökten gelmiş olabileceğini görüyoruz. Bunlardan birincisi; (نفق) şeklindeki kökten türemiş olduğudur ki; tükenmek, bitmek, kalmamak; kabuk bağlamak (yara için), tünel, altgeçit,² yerin altından geçit sağlamak için açılan menfez,³ gibi anlamlara gelmektedir.

İkincisi ise نفاق kökeninden geldiği şekildir ki bu da ikiyüzlülük yapmak, vicdanının sesini dinlememek (zahir ile kullanıldığında), içindeki kötü şeyi gizlemek, küfrü gizleyip mü'min olduğunu söylemek⁴ anlamlarında kullanılmaktadır.

Nifak kelimesi Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde “geçimsizlik, anlaşmazlık, arabozculuk” gibi anlamlarının yanında terim anlam ve sıfat olarak “inanmadığı halde inanmış gibi görünen” anlamlarında kullanılmaktadır.

Nifak kelimesinin menşei ile ilgili olarak dört görüş sıralanabilir.

1- Nifak terimi “nâfika” kelimesinden türemiştir. Nâfika kelimesi arap tavşanı, köstebek ya da tarla farelerinin⁵ yer altında tedbir amaçlı olarak açtıkları tünellerden ikinci çıkış kapısı⁶ olarak adlandırılmaktadır. Bu hayvanlar bir kapıyı düzenli olarak kullanıp ikincisini (nâfikayı) ise yeryüzüne yakın şekilde incelterek alarm ya da tehlike durumlarında kullanmaktadırlar. Bu şekilde İslam'a bir taraftan girip diğer taraftan çıkmaya “nifak”, bunu yapanlara da “münafık” denilmiştir.⁷

¹ Hasan Kurt, “Kelamcılara Göre Münafık”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, S.13, 133.

² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995; İlyas Karşlı, *Temel Arapça Sözlük*, İstanbul 2014; Mehmet Kanar, *Kanar Arapça – Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010.

³ Fikret Karaman, *Münafıklığın İtikadi Boyutu ve İslami Tebliğe Etkisi*, Elazığ 1996, 30.

⁴ Karşlı, *Temel Arapça Sözlük*; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*.

⁵ Hülya Alper, “Nifak ya da İmanda Çatışma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/1, S. 22, 6.

⁶ Frantz Buhl, “Münafık”, *İA*, VIII, 800; Kurt, 133.

⁷ Hüseyin Kerim Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, İstanbul 2013, 454.

2- Nifak kelimesinin kökeninde belirtildiği gibi altgeçit, işlek yol,⁸ bir yeri yarıp geçen yol,⁹ tünel anlamlarından yola çıkılarak, “çıkışı olan delik”, ya da “bir ucundan girip diğerinden çıkılabilen tünel” anlamlarına geldiği belirtilmektedir.¹⁰ Buna delil olarak da En’am Sûresinde kullanılan “*yerin derinliğine ulaşacak bir tünel*” cümlesindeki tünel; yol anlamında kullanılan “nefaka” kelimesi ile gösterilmektedir. Bu durumda “Nâfika” da bu kökten gelmektedir.¹¹

3- Bazı dil bilginlerine göre de (İbn-ül Esir, Zebidi) “nifak” kelimesi İslam ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Yani İslamiyet öncesinde özel bir kullanım alanının (terim anlamı) olmadığını belirtmişlerdir.¹²

4- Bazı müsteşrik ve araştırmacılar Nifak kelimesinin Habeşçede “kararsız olmak” anlamına gelen ve “nafaka” olarak kullanılan kelimedenden geldiğini iddia etmişlerdir. Bu ifadenin “Nifak” kelimesini tam olarak karşılamadığı¹³ ama Kur’an-ı Kerim’deki kullanımıyla anlam benzerliklerinin olduğu da söylenebilir.¹⁴

Özetleyecek olursak “Nifak” kelimesinin tüm kelime anlamları “münafık” kelimesiyle ilişkilendirilebilir. Yeraltında açılan tünel, gizli yol, altgeçit gibi anlamların münafıkların tanımına ve kişisel yapılarına uygun olduğu söylenebilir.¹⁵ Aynı zamanda dilimizde köstebek kelimesi toprak altını kazın hayvan isminin yanında insanlar için mecaz anlamda (Bir iş yerinden, kurumdan özellikle gizli servisten bilgi sızdıran kimse¹⁶) sıfat olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım “münafık” kelimesinin anlamıyla da örtüşmektedir.

⁸ Ece, 509.

⁹ Rağıb el İsfahânî, *Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul 2012, 1079.

¹⁰ Ali Ünal, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, İstanbul 1986, 392; Ece, 454.

¹¹ Kurt, 134.

¹² Hülya Alper, “Münâfık”, *DİA*, XXXI, 565; Kurt, 134.

¹³ Kurt, 134.

¹⁴ Buhl, 800; Alper, “Münafık”, 565.

¹⁵ Hasan Kurt, *İslam İnancın Göre Nifak ve Münafık*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003, 17.

¹⁶ Wiktionary, “Köstebek”, trz., Kaynak: <https://tr.wiktionary.org/wiki/k%C3%B6stebek> (Erişim Tarihi:29 Nisan 2015).

2. NİFAK ÇEŞİTLERİ

Münafıklardan bahseden ayet ve hadisler incelendiğinde iki açıdan konuya yaklaşıldığı görülmektedir. İslam âlimleri de bu sebeple nifakı inanç konusundaki münafıklık ve amel konusundaki münafıklık diye iki kısımda incelemişlerdir.¹⁷ İsimlendirirken de “itikadi nifak” ve “ameli nifak”¹⁸ şeklinde isimlendirmişlerdir.

2. 1. İtikadi Nifak

Münafık kelimesinin asıl kullanım alanı olan ve “ikiyüzlü” olarak tabir ettiğimiz anlamdaki nifaktır.¹⁹ İnanmadığı halde inanmış görünme, diliyle inandım dediği halde aslında kalbiyle inanmama, içindekini dışına vurmama,²⁰ İslam’ı ve O’nun inanç esaslarını hafife alma, Müslümanları aldatma, küfür ile gizli işbirliği yapma²¹ vb. gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu kimseler dünya hayatında “*ben de Müslümanım*” dedikleri için Müslüman olarak muamele görseler de ahiret hayatında cehennemdeki yerlerinin daha şiddetli olduğu Nisa sûresi 145. ayette belirtilmiştir. Bu tür kimseler küfürlerini gizlediklerinden ve niyetlerinin bozuk olmasından dolayı İslam için kâfirlerden daha tehlikelidirler.²² Müslümanlar için en sinsi, en çok tetikte olunması gereken ve her mü’minin çekinmesi gereken bir kişiliktir.²³ Kur’an terminolojisinde bu tipler “halis münafık” olarak da tanımlanabilir.²⁴ İtikadi nifak kategorisine dâhil olup hak dine bağlılıkları dünya menfaatlerine göre değişen ve önemli işlerinde din dışı otoritelere başvurmayı tercih eden (el-Hac 11), iman ile nifak arasında şüphede olan münafık tiplmesi de vardır. Kısmi münafıklık da denilen bu grub ile ilgili olarak Kur’an “kalbinde hastalık bulunanlar”²⁵ şeklinde bir ifade kullanarak inanç noktasında bu kimselerin kalplerindeki hastalıklarından dolayı inançlarında şüphe²⁶ olduğu için ne tam mü’min ne de tam halis münafık olmadıklarını haber vermektedir.²⁷

¹⁷ Abdullah Feyzi Kocaer, *Sahihi-i Buhari Muhtasarı Tecdî-i Sarîh*, Konya 2003, 34.

¹⁸ Alper, “Nifak ya da İmanda Çatışma”, 8; Alper, “Münâfik”, 565; Kurt, “Kelamcılara Göre Münafık”, 136.

¹⁹ Zebidi, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı (Tecdî-i Sahîh Tercemesi)*, Çev. Kamil Miras, XI, 205.

²⁰ Kocaer, 34.

²¹ Ece, 454; Kurt, 136.

²² Ece, 455; Adem Apak, *Ana hatlarıyla İslam Tarihi I*, İstanbul 2012, 251.

²³ Ünal, 32.

²⁴ Alper, 8.

²⁵ Bakara, 8.

²⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul 2003, I, 202.

²⁷ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur’an’a Göre Münafıklık Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, 18.

2. 2. Ameli Nifak

Bir kimse kalben inandığı halde davranış bozukluklarından dolayı hadislerde belirtilen (sözünde durmaz, emaneti korumaz, yalan söyler gibi) bazı özellikleri taşıması, kalbindekini dışarı vurmaması sebebiyle münafıktır ancak kâfir değil, günahkârdır. Bu türden olan ikiyüzlülüklere Ameli Nifak denir.²⁸ Bazı dini vecibeleri terk etmeleri gevşeklik, atalet ve bilgisizlik yüzündendir.²⁹ İnançlarından dolayı herhangi bir nifak söz konusu değildir.³⁰ İman zayıflığından dolayı münafıkların bazı sıfatlarını yaparlar.³¹ Bu sebeple bu şekildeki nifak küfür değil, ahlak düşüklüğü,³² suç ve günahıdır.³³ Adnan Demircan, ameli nifak tabiri yerine, Müslümanlardan sadır olan bazı olumsuz amellerin “nifakî amel” olarak tanımlanmasının daha doğru olacağını belirtmektedir.³⁴

3. MÜNAFIK

3. 1. Münafık Kelimesinin Sözlük Anlamı

Münafık kelimesi Kur'an-ı Kerim'de birçok özellikleri ve sıfatları ile birlikte farklı yönleri ele alınarak açıklanmıştır. En temel anlamıyla ikiyüzlü; dil ile inandım dediği ve davranış ile inandığını gösterdiği halde kalben inanmayan,³⁵ gerçeği gizleyen yalancı kişi,³⁶ insanların arasını bozan, bölücülük yapan, toplumu karıştıran, fesatçı, nifak çıkarıcı,³⁷ kâfirliğini ve düşmanlığını gizleyen,³⁸ bilinçli mürâî,³⁹ inanmadığı halde inanmış görünen kimse⁴⁰ gibi anlamlara gelir. Münafık kelimesi “Ne-Fe-Ka” fiilinin “karşılıklılık” ifade eden dörtlü “müfaale” babından gelmektedir ki bu durumda

²⁸ Kocaer, 35; Alper, 8; Kurt, 138.

²⁹ Sadık Kılıç, *Kur'an'a Göre Nifak*, İstanbul 1982, 33.

³⁰ Sezikli, 14.

³¹ Hasan el- Arumi, *Münafıklığın 50 Alameti*, Çev. Yücel Seyfullah Erdoğan, İstanbul 2006, 18.

³² Ece, 454.

³³ Ahmed Kalkan, *Nifak ve Münafıklık*, İstanbul 2012, 11; Hacı Çiçek, *el-Münafıkun*, İstanbul 2009, 15.

³⁴ Adnan Demircan, *Hiz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, İzmir 2014, 16.

³⁵ Zebidi, XI, 302; Ece, 454

³⁶ Kurt, 146.

³⁷ *Dini Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

³⁸ Kanar, *Arapça-Türkçe Sözlük*.

³⁹ Münib Engin Noyan, *Dikkat Münafık Var*, İstanbul 2003, 9.

⁴⁰ Demircan, 13.

münafık kişi hem kendine hem Allah’a hem de tüm insanlara karşı ikili pozisyonda olduğunu göstermektedir.⁴¹

Develioğlu’nun lüğatinde “dûdıl” kelimesinin Farsçada ikiyüzlü anlamında kullanıldığını gördük.⁴² Bu ifadenin iki yürekli, iki kalpli anlamına gelmesi münafıklığın kalple ilgili olduğunu daha açık bir şekilde göstermektedir. Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde münafıklar için “kalplerinde hastalık vardır”,⁴³ “kalbi mühürlü”⁴⁴ gibi ifadelerinin kullanılması bunu ispatlar niteliktedir.

Bayraktar Bayraklı tefsirinde münafıkları; beyni ve gönül nefsin işgaline uğrayan insanlar olarak belirtip “*çifte şahsiyetli*” ifadesini kullanmaktadır.⁴⁵ İnanç sahtekârlığı olarak tabir edilen bu kalp hastalığı inanma ve inanmama arasında meydana gelen şiddetli bir depremdir ki ruhları, gönülleri ve bedenleri tamamen sarsarak öldürüp yok eder.⁴⁶

3. 2. Münafık Kelimesinin Terim Anlamı

Kalbi ile inanmadığı halde bir takım dünyevi çıkarlar için iman ettiğini söyleyen ikiyüzlü,⁴⁷ kalbi ile kâfir olduğu halde diliyle Müslüman gözüken,⁴⁸ şeklen İslam’a girmiş ancak kalbiyle tasdik etmeyen,⁴⁹ gönül bağı kuramadığı değerleri dışardan benimsemiş görünen,⁵⁰ küfrünü gizleyip örten kişiler⁵¹ münafıktır. Bununla beraber imanını diğer insanlara açıklayan,⁵² dışı iman-içi küfür olan,⁵³ sözleri fiillerine benzemeyen,⁵⁴ kendini mü’min göstererek sözde imanlı olduğunu savunup Allah’a,

⁴¹ Ünal, 392.

⁴² Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1999.

⁴³ Bakara 10; Maide 52; Enfal 49; Hac 53; Nur 50; Ahzab 12; Muhammed 20, 29; Müddessir 31.

⁴⁴ Tevbe 93; Muhammed 16; Münafıkun 3.

⁴⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni bir Anlayışın ışığında Kur’an Tefsiri*, Bakara 8 Tefsiri.

⁴⁶ Kılıç, 27.

⁴⁷ İsmail Karagöz, *Kur’an’dan Mesajlar*, Ankara 2013, 303.

⁴⁸ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, Çev. Tercüme Kurulu, İstanbul 2003, I, 55; Abdurrahman Küçük, “Münafıklık ve Dönmelik Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 1, 348; Kurt, *İslam İnançın Göre Nifak ve Münafık*, 13.

⁴⁹ Zebidi, I, 33; Afzâlurrahman, *Siret Ansiklopedisi: Hz. Muhammed (SAV)*, Çev. Heyet, İstanbul 1988, I, 50.

⁵⁰ Tevfik Yücedoğru, “İtikad Esasları ve Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, C. 15, S. 1, 182.

⁵¹ Karaman, 32.

⁵² Hamdi İşcan, *Kur’an’a Göre Münafıkların Özellikleri*, İstanbul 2003, 17.

⁵³ Ali Rıza Temel, *İslam Davası ve Münafıklar*, İstanbul 1987, 9.

⁵⁴ Yazır, I, 195.

Rasûlüne ve mü'minlere düşmanlığını gizleyen,⁵⁵ özü sözüne, sözü özüne uymayan, çifte standartlı,⁵⁶ insanlar arasında ikili oynayan,⁵⁷ bukalemun gibi renkten renge giren⁵⁸ kimselere de münafık denilir. Münafık aynı zamanda İslam dinini ve inanç esaslarını hafife almanın, Müslümanları aldatmanın, küfr ile gizlice işbirliği yapmanın adıdır.⁵⁹ Allah hakkında cahilî zarlardan kurtulamayan, duru bir imana sahip olamayan⁶⁰ kişiler ahlaki bir çöküntü olan münafıklığa yatkındırlar.

4. MÜNAFIKLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ (NİFAKIN SEBEPLERİ)

Mekke döneminde itikadi anlamda bir münafıklık söz konusu değildi. Çünkü Mekke'de bir iman-küfür mücadelesi vardı ve Müslümanlar her türlü siyasi-itikadi baskılara maruz kalıyorlardı.⁶¹ Müslüman olmak kişiye hiçbir menfaat sağlamadığı gibi var olan birçok nimetlerin de ellerinden çıkmasına sebep oluyordu.⁶² Çünkü İslam henüz güçlü değildi. Siyasi bir otoriteye sahip değildi ve Müslümanlar azınlıktaydı.⁶³ Mekke döneminde İslam'ı seçen kişiler imanlarını her şeyin üstünde tutarlardı ve inanç noktasında çok samimi idiler.⁶⁴ Hatta münafıklığın tersi mahiyetinde şartlar gereği Müslüman olduklarını gizleyip bazen küfrü izhar ediyorlardı.⁶⁵

Nifak; gelişmekte olan, güçlenen her düşünce, din, cemaat, siyasi ve fikri hareketlerin kaçınılmaz sonucudur.⁶⁶ Bu sebeple de özellikle Medine'ye hicret ile birlikte halis münafık olarak nitelendirilen yeni bir insan tiplerinin oluştuğunu görmekteyiz. Çünkü hızlı ve güçlü kültürel⁶⁷ değişimlerin yaşandığı toplumlarda mevcut düzeni bir anda terk edip yeni düzeni kabul etmek pek de mümkün

⁵⁵ Sezikli, 9.

⁵⁶ Karaman, 65.

⁵⁷ Ece, 454.

⁵⁸ Hüseyin Özgün, *Münafıklık ve Münafıklar*, Ankara trz, 10.

⁵⁹ Ece, 454.

⁶⁰ Ünal, 399.

⁶¹ Özgün, 15; Sezikli, 29.

⁶² Demircan, 25.

⁶³ Enfal 26.

⁶⁴ Sezikli, 30.

⁶⁵ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul trz., II, 185; Arumi, 17.

⁶⁶ Demircan, 29.

⁶⁷ Alper, "Münafık", 565.

olmamaktadır. Bu sebeple bazı insanlar himaye edilmek düşüncesiyle bazıları da var olan saygınlıklarını devam ettirmek ve inançsızlıkları yüzünden ayıplanmamak için,⁶⁸ İslam'ı kabul ettiler. Diğer bazıları İslam'ın sunduğu sosyal-siyasal-ekonomik imkânlardan yararlanabilmek ve çıkarlarını korumak, bir takım dünyevi amaçlar elde edebilmek veya elindekileri kaybetmemek için yeni dini ve yeni lideri en azından görünüşte de olsa kabul etmek zorunda kaldılar.⁶⁹ Bazıları da Hz. Peygamber (SAS)'e ve Müslümanlara düşmanlık etmek için⁷⁰ veya İslam'da aradıklarını bulamadıkları halde⁷¹ İslam'ın nimetlerinden faydalanmak için görünüşte de olsa Müslüman yaşamaya devam ettiler. Böylece sistemli bir şekilde güçlenmeye başlayan İslam hareketinde, bir tavır sergilemeleri gerektiğini düşünen korkak,⁷² kararsız⁷³ ve dünya menfaatlerini⁷⁴ arzulayan insanlar inanıp inanmamak arasında gidiş gelişler yaşamaya başladılar. Bu sebeple Medine döneminde inen ayetlerde Münafıklar hakkında daha detaylı bilgiler verilmektedir.⁷⁵

5. KUR'AN-I KERİM'DE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ:

Kur'an-ı Kerim'de münafıklar hakkında çok yönlü tasvirler yapılmaktadır. Onların iç dünyalarından, olaylar karşısındaki tutumlarından, gizli planlarından ve toplum düzenini bozan amellerinden dolayı ahirette karşılaşacakları azaptan bahsedilmektedir.⁷⁶

Yine Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, mü'min, kâfir, münafık ve müşrik olmak üzere dört tip insan karakterinden bahseder. Örneğin Bakara Sûresinin ilk 20 ayetinde üç karakter hakkında bilgi verilmektedir.⁷⁷ İlk dört ayeti mü'minler, iki ayeti kâfirler ve on üç ayeti de münafıklardan bahsederek bazı özellikleri hakkında benzetmeler yoluyla bilgi verilmektedir. Bunun yanında Âli İmran, Nisa, Maide, Enfal, Tevbe, Nur, Ahzab, Muhammed, Fetih, Hadid, Mücadele, Haşr ve Münafikun Sûrelerinde münafıkların

⁶⁸ Demircan, 26, 32, 33.

⁶⁹ Ece, 455; Demircan, 32; Ünal, 393-394.

⁷⁰ Yazır, I, 198; Demircan 32.

⁷¹ Ünal, 394.

⁷² Tevbe 56; Haşr 13.

⁷³ Nisa 143.

⁷⁴ Tevbe 42.

⁷⁵ Alper, 10.

⁷⁶ Demircan, 17.

⁷⁷ Sezikli, 11; Özgün, 9.

özelliklerinden, sıfatlarından, olaylara karşı takındıkları tavırlarından ve yeri geldiğinde ahiretteki durumlarından bahsederek bilgiler verilmiştir.

Özellikleri:

Münafıklar; inandık dedikleri halde aslında Allah'a inanmayan, kalplerinde hastalık ve şüphe⁷⁸ bulunan,⁷⁹ Allah'ın indirdiğine değil de Tağut'un indirdiğine inanan⁸⁰ insanlardır. Müslüman olduklarını iddia ederler ama Kur'an'ın bir kısmına iman etmezler.⁸¹ İman ile küfür arasında bocalarlar (şahsiyet bölünmesi yaşarlar⁸²) ve şaşkındırlar,⁸³ inanmadıkları şeyleri söyleyerek Müslümanları aldatmaya çalışıp kâfirler hesabına casusluk yaparlar.⁸⁴

Namaz konusunda üşengeç ve tembeldirler, gösteriş yapıp, zekât vermek istemezler,⁸⁵ cihaddan kaçarlar,⁸⁶ kâfirleri dost edinirler.⁸⁷ Müslümanları kafır yapmaya çalışıp Allah yolundan alıkoymak isterler,⁸⁸ kötülüğü emredip, iyilikten men ederler. Allah'tan kork denilince tersini yapar ve Kur'an'ı yanlış yorumlarlar.⁸⁹

Münafıklar, fesatçı-bozguncu olup ama ıslahatçı görünen, ellerine geçen her fırsatta fitne ve fesat çıkaran, dini yalnız bir taraftan tutup, bir yönüyle kulluk eden⁹⁰ kişilerdir. Mü'minlere iftira atar⁹¹ ve kin besler, iyilik bulmalarına üzüлp, başlarına bir bela gelmesine sevinirler ve ekonomik güçlerini kullanarak Müslümanları zor durumda bırakmak isterler.⁹² Allah, Rasûlu ve Müslümanların her halleriyle alay ederler. Kendilerini aşırı beğenme duygusuyla beraber, Müslümanların yaptıklarını hiç beğenmezler ve onları küçümserler.⁹³

⁷⁸ Tevbe 44, 45, 110; Hadid 13,14.

⁷⁹ Bakara 10; Maide 52; Ahzab 62; Muhammed 29.

⁸⁰ Nisa 60, 61, 65; Maide 50; Nur 47-50; Muhammed 25-28.

⁸¹ Bakara 85.

⁸² Bakara 8, 14; Nisa 137, 139, 143; Kılıç, 119; İşcan, 84-93.

⁸³ Bakara 17-20; Nisa 143.

⁸⁴ Bakara 8-10, 14, 264; Âl-i İmran 167; Maide 41; Tevbe74; Ankebut 10, 11.

⁸⁵ Nisa 142; Tevbe 54.

⁸⁶ Tevbe 81; Fetih 16.

⁸⁷ Nisa 138, 139; Maide 51, 52; Mücadele 14-19.

⁸⁸ Nisa 89; Ahzab 18; Mücadele 16; Münafikun 2.

⁸⁹ Bakara 206; Âl-i İmran 118, 7; Tevbe 67.

⁹⁰ Bakara 11, 12, 205; Tevbe 47, 48; Hacc 11.

⁹¹ Nur 11, 13; Hucurat 6.

⁹² Âl-i İmran 119, 120; Tevbe 50; Münafikun 7.

⁹³ Bakara 13, 14, 15, 206; ; Maide 58; Tevbe 65, 66, 79, 103; Münafikun 5; Mutaffifin 29-35.

Dış görünüşleri aldatıcıdır, ⁹⁴ korkaktırlar, ⁹⁵ dönektirler, ⁹⁶ ikiyüzlü, menfaatperest ve cimridirler.⁹⁷ Dünyevi bir hırsa sahiptirler.⁹⁸ Yapmadıkları şeylerle övülmeyi isterler.⁹⁹ Kötü propaganda yapan provokatördürler.¹⁰⁰ Çok yemin ederler, yalancı olmalarının yanında yalanı koruyucu bir zırh olarak kullanırlar ¹⁰¹ ve yalancılıklarına Allah da şahitlik etmiştir.¹⁰²

Kur'an'da münafıkların isimlerinin zikredilmeyip özelliklerinin belirtilmesi münafıkların sadece Medine döneminde olmadığını, her zaman her yerde onlarla karşılaşabileceğimizi ve bu duruma karşılık uyanık olmamız gerektiğinin bir belirtisidir.¹⁰³

5. 1. Ayetlerde Münafıklarla ilgili Benzetmeler

Münafıkların nasıl bir karaktere sahip oldukları ve olaylar karşısındaki psikolojik durumlarını Yüce Allah en güzel şekilde benzetmeler yoluyla bizlere tasvir etmiştir.

Bakara Sûresi 17. ayet: *“Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlattığı sırada Allah ışıklarını yok ediverir de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakır.”*

Bakara Sûresi 19 ve 20. ayetler *“Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşanan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”*

Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek. Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar. Allah dileseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.

Muhammed Sûresi 20. ayet; *“İnananlar, "Keşke bir sûre indirilse!" derler. Fakat hükmü apaçık bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince; kalplerinde*

⁹⁴ Bakara 204; Münafikun 4.

⁹⁵ Tevbe 56, 57, 64; Ahzab 20; Muhammed 20, 21; Haşr 13; Münafikun 4.

⁹⁶ Nisa 77, 81, 143; Tevbe 75-76; Muhammed 20.

⁹⁷ Nisa141; Tevbe 54, 55, 67, 75,76.

⁹⁸ Tevbe 67; Ahzab 19; İşcan, 79-82.

⁹⁹ Âl-i İmran 188.

¹⁰⁰ Nisa 83; Tevbe 47, 48; Ahzab 60; Çiçek, 34.

¹⁰¹ Nisa 62; Tevbe 56, 74, 94; Nur 53; Mücadele 14-18; Münafikun 1; Karaman, 56.

¹⁰² Haşr 11; Münafikun 1.

¹⁰³ Ece, 457- 458.

hastalık olanların, ölüm baygınlığına girmiş kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. O da onlara pek yakındır.”

Haşr Sûresi 16. ayet; “*Münafıkların durumu ise tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana, "İnkâr et" der; insan inkâr edince de, "Şüphesiz ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der.*”

Münafikun Sûresi 4. ayet: *Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler. Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın! Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) çevriliyorlar!*

6. HADİSLERDE MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ

Kur'an-ı Kerim'de münafıklardan bahseden ayetlerin yanında Hadis kitaplarında da birçok özelliklerine değinilmiştir.¹⁰⁴ Hadis-i şeriflerdeki münafık alametleri genellikle amel münafığına ait olup, çirkin ve günah olmasına rağmen kişiyi küfre götürmez.¹⁰⁵ Bu sebeple hadislerde vurgulanan özellikler kişide ahlak haline gelmedikçe ona halis münafık denilmez.¹⁰⁶ Hadislerde belirtilen nifak alametleri itikadi nifaktan korunmak ve uzaklaşmak için tedbir ve tembih mahiyetindedir.¹⁰⁷

“İmanın belirtisi ensarı sevmek, münafıklığın belirtisi de ensara kızmaktır.”¹⁰⁸ hadisinin açıklama bölümünde Ensar'dan kastın Medine'de Müslümanlara kucak açıp yardım edenler olabildiği gibi İslam'a yardım eden herkesi sevmek anlamına da gelebileceği belirtilmektedir.

“Münafıklığın belirtisi üçtür: konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğiinde sözünden döner, kendisine güvenildiğinde hıyanetlik yapar.” Benzer bir hadiste bu üç özelliğe ilave olarak *“tartıştığında haksızlık yapar”* ilavesinin olması münafıklar için başka bir karakteristik özelliktir.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Demircan, 21.

¹⁰⁵ Kalkan, 19.

¹⁰⁶ Çiçek, 24.

¹⁰⁷ Sezikli, 15.

¹⁰⁸ Zebidi, I, 33.

¹⁰⁹ Zebidi, VIII, 476; XI, 206.

“Münafıklara sabah ve yatsıdan daha ağır gelen bir namaz yoktur. Eğer bu iki namazdaki sevabı bilselerdi bu namazlara emekleyerek de olsa gelirlerdi.”¹¹⁰

“...Kur’an’ı okuyan münafığın durumu da reyhan çiçeğine benzer, kokusu güzeldir ama tadı acıdır. Kur’an okumayan münafığın durumu da ebu cehil karpuzu gibidir, tadı da acıdır, kokusu da acıdır.”¹¹¹

Münafığın misali iki sürü arasında hayretle kalan koyun gibidir. Bir defa o sürüye, bir defa da bu sürüye hücum eder.

Münafıkların ibadetlerdeki bir diğer olumsuz tavırları da namazı geciktirmeleri ve çabucak kılmalarıdır. Adnan Demircan, Müslim’den aktararak: Enes bin Malik’ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (SAS) ikindi namazını geciktirerek kılan birini görünce, *“bu münafığın namazıdır. Güneş şeytanın iki boynuzu arasına ulaşınca kadar bekler; sonra kalkıp kuşun (horozun¹¹²) taneleri topladığı gibi dört rekat namaz kılar; bu namazda Allah’ı az anar” demiştir.*¹¹³

¹¹⁰ Zebidi, II, 577; İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, İstanbul trz., VIII, 261.

¹¹¹ Zebidi, XI, 249.

¹¹² Kılıç, 148.

¹¹³ Demircan, 23.

II. BÖLÜM

HİCRET ÖNCESİ MEDİNE’NİN DURUMU

1. Medine'ye Hicreti Hazırlayan ve Kolaylaştıran Sebepler

Peygamber Efendimizin en yakınları ve koruyucusu¹¹⁴ olan Hz. Hatice ve özellikle Ebu Talip'in vefatından sonra Müslümanlara ve Peygamber Efendimiz (SAS)'e yapılan baskılar artmaya başladı.¹¹⁵ Çünkü Kureyş kabilesinin liderliğine yükselen Ebu Leheb İslam'ın en azılı düşmanıydı¹¹⁶ ve kabile reisliği ile birlikte Peygamber Efendimiz (SAS)'i yasa dışı¹¹⁷ ilan etti. Bunun üzerine Rasûlullah (SAS) siyasi destek¹¹⁸ aramak, Müslümanların karşılaştıkları eziyetler üzerine destek ve koruma bulabilmek için başka bir yere sığınmak¹¹⁹ zorunda kalıp Taif'e gitti.¹²⁰ İlk olarak Taif ziyaretinde bulunması yeni yurt bulma çalışmalarında yakın bir yerin tercihler arasında olduğunu bize göstermektedir. Taif'in olumsuz cevabı¹²¹ ve kötü davranması¹²² büyük bir moral bozukluğu oluştursa da Mekke'ye her gelen yabancıya ve toplantı halinde olan Arap kabilelerine¹²³ İslam'ı anlatmaya, tebliğ görevini yapmaya devam etti. Bunun için en uygun çalışma zamanı hac mevsimiydi¹²⁴ ki bu mevsimde Arap yarımadasının her yerinden insanlar Mekke'ye ticaret panayırılarına gelirlerdi.¹²⁵ Bu kritik zamanda Medine'den gelen altı kişilik Hazreçli grup¹²⁶ İslam'ı kabul ederek Medine'nin kapılarını aralamanın ilk adımlarını atmışlardı.¹²⁷ Sonraki iki yılda da sayıları artarak ve sözler vererek Medine şehrini İslam için hazırlamış oldular.¹²⁸

¹¹⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye Büyük İslam Tarihi*, Çev. Mehmet Keskin, III, 193; W. Montgomery Watt, *H. Muhammed Mekke'de*, Çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara 1986, 155.

¹¹⁵ İbn Hişam, *Sîret-i İbn Hişam Tercemesi*, Çev. Hasan Ege, İstanbul 2006, II, 72; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 206; Watt, 147; Yusuf Kandehelevi, *Hadislerle Hz. Peygamber Ve Ashabının Yaşadığı Müslümanlık*, Çev. Ahmet M. Büyükpınar, A. Ömer Tekin, Ö. Faruk Harman, İstanbul 1977, I, 271; İbrahim Sarıçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2007, 108; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara 2010, 179.

¹¹⁶ M. Asım Köksal, *H. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 1-2*, İzmir 2011, 242.

¹¹⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Mehmet Yazgan, İstanbul 2011, 110.

¹¹⁸ Apak, 213.

¹¹⁹ Hamidullah, 110.

¹²⁰ İbn Hişam, II, 76; Apak, 213.

¹²¹ İbn Hişam, II, 77; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 209; Köksal, 433; Marshall G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, Çev. Heyet, İstanbul 1993, 111.

¹²² İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 210; Hamidullah, 111; Kandehelevi, 272; Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıcından İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Ankara 1991, 138.

¹²³ İbn Hişam, II, 82.

¹²⁴ Zebidi, VI, 4.

¹²⁵ Sarıçam, 110.

¹²⁶ İbn Hişam, II, 89; Hamidullah, 138.

¹²⁷ İbn Hişam, II, 77; Martin Lings, *H. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2013, 116.

¹²⁸ Robert Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi*, Çev. İsmet Kayaoglu, Ankara 1981, 73; Kandehelevi, 329; Hodgson, 112.

Medinelilerin diğer Arap kabilelerinden farklı davranarak İslam'ı kabul etmelerinin altında yatan nedenlere bir göz atmamızda fayda vardır.

Birinci sebep, Bu'as Savaşı'dır. Bu savaş; Evs ve Hazreç kabileleri arasında yüz yirmi yıla yakın devam eden savaşların sonuncusudur.¹²⁹ Medine'ye hicretten beş veya altı yıl¹³⁰ önce veya boykot yıllarında Evs ile Hazreç kabileleri arasında gerçekleşen ve diğer savaşların aksine Hazreçlilerin mağlup olduğu şiddetli bir savaştır.¹³¹ İlk Akabe buluşmasından hicrete kadar süregelen olayların başlangıcı olması açısından Medine'ye hicreti hazırlayan en önemli olaylardandır.¹³² Hz. Aişe'nin aşağıda geçen cümleleri Bu'as Savaşı'nın hicrete olan etkisini daha iyi anlaşılır kılacaktır.

Aişe *radiyallahu anha'dan* şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bu'as günü, Allah'ın kendi Rasûlu *sallallahu aleyhi ve sellem* için hazırlattığı bir gündür ki, bu (muharebe)nin (neticesi) üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (Medine'ye) hicret etmişti. Bir halde ki (hicret sırasında) muharib (Evs ile Hazrec)'lerin cemiyetleri dağılmış, eşrafı öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perişanlık üzerine Allah, muhariplerin (Ensar'ın) İslam camiasına girmeleri için bu günü Peygamber'i (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e hazırlatmıştı.¹³³

Görüldüğü gibi, ileri gelen kabile reislerinin bu savaşta öldürülmüş olmaları İslam'ın işini kolaylaştırmış ve Mekkeli bir insanın dini tebliğ faaliyetine olumlu cevap vermesine sebep olmuştur.¹³⁴ Bu'as savaşını kaybeden Hazreçliler, Evsliler'e karşı Mekke'den yardım talebi için gelince Ebu Cehil'in yardım etmeyi kabul etmemesi üzerine daha hayırlı olan İslam ile tanıştılar.¹³⁵ Sonra memleketlerine giderek bu yeni dini ailelerine ve kardeş kabilelerine anlatarak yayılmasını sağladılar. Akabe Bey'atlarıyla da İslam temellerinin sağlamlaştırıldığı Yesrib şehri, 622 yılında hicret edilmeye müsait bir konuma gelince Hz. Peygamber (SAS) Medine'ye hicret etti.

Medinelilerin İslam'ı kolay bir şekilde kabul etmelerinin ikinci sebebi; Medine'de yaşayan Yahudi kabilelerinden son peygamberin geleceğini her zaman duyuyor olmalarıydı. Bu düşünce onlarda yeni bir dine karşı fikri altyapıyı

¹²⁹ Asri Çubukçu, "Bu'âs", *DİA*, VI, 340.

¹³⁰ Apak, 218.

¹³¹ Hamidullah, 136,137.

¹³² Nebi Bozkurt, "Medine", *DİA*, XXXI, 306; Çubukçu, 340.

¹³³ Zebidi, VI, 6; Çubukçu, 340.

¹³⁴ Hamidullah, 138.

¹³⁵ Zebidi, VI, 7; Çubukçu, 340.

oluşturmuştu.¹³⁶ Kulakları ve kalpleri nübüvvet, vahiy, kitap vb. gibi kavramlara aşınaydı.¹³⁷ Aynı zamanda Yahudiler son Peygamberin geleceğiyle ilgili olarak müşriklere karşı üstünlük gösterip, güçlü olacaklarını şu cümlelerle söyleyip duruyorlardı.¹³⁸

*“Göreceksiniz, kısa bir zaman sonra bizden bir peygamber çıkacaktır. O peygamber ortaya çıkınca biz ona tabi olacağız ve biz onunla bir olup sizi Ad ve İrem milletleri gibi yok edeceğiz.”*¹³⁹

Yahudilerin bu gibi sözlerine Kur'an-ı Kerim'de de temas edilmiştir: *“Onlar o kitapla müşrikler üzerine fetih ümit ederlerdi.”*¹⁴⁰ Bu şekilde psikolojik bir baskı ve üstünlük sağlamayı amaçlıyorlardı. Bu da Medinelilerin, son Peygamber hakkında kulaktan dolma da olsa bilgi sahibi olmalarına sebep olmuştur. Bu sebeple Yahudilerden önce iman ederek onlara karşı üstün olma ve öncelikli olma fikri İslam'ı kabul etmelerinde etkili olmuştur.¹⁴¹

Üçüncü sebep ise; kardeş kabile olarak yıllardır savaş içerisinde olmanın onları yıpratmış olmasıydı. Yeni doğan çocuklar daha beşikteyken düşman sahibi olarak dünyaya gelip, aslında akraba olduğu kişilere karşı nefret duygularıyla yetişiyordu.¹⁴² Âl-i İmran Sûresi 102. ayette onların durumu şu şekilde tasvir edilmektedir. *“...Cehennem kuyusunun kenarında iken sizi ondan kurtardı.”* Akabe'de bulunan ilk Müslüman Hazreçlilerin şu cümleleri, içinde bulundukları durumdan kendilerinin de rahatsızlık duyduğunu göstermektedir. *“Artık kavmimizi terk ediyoruz. Zaten onların arasındaki düşmanlık ve şerden dolayı bir kavmiyet de yoktur...”*¹⁴³

Dördüncü sebep ise aralarında yıllardır süren savaş ve kavgayı sona erdirmek için ortak bir başkanın -Kusay'ın Kureyş'i birleştirdiği gibi kendilerini de birleştirecek

¹³⁶ Bozkurt, 306.

¹³⁷ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber(SAV)'in Hayatı*, Çev. Ahmed Asrar, e-kitap, 2110.

¹³⁸ İbn Hişam, I, 282; II, 242; Muhammed Gazali, *Fıkıh's Sîre*, Çev. Resul Torun, İstanbul 2014, 144.

¹³⁹ İbn Hişam, II, 88; Mevdudi, 2111; Afzalurrahman, I, 484.

¹⁴⁰ Bakara 89.

¹⁴¹ Hamidullah, 138; Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul 1986, I, 251; Apak, 217.

¹⁴² Gazali, 145.

¹⁴³ İbn Hişam, II, 88.

bir kişinin- önderliğiyle olabileceği kanaatine varmalarıydı.¹⁴⁴ Aralarında süregelen savaşıardan o kadar çok rahatsızlık duyuyorlardı ki aralarında barışı sağlayacak, onlara hakemlik edip, onları yönetecek dışardan bir yöneticiye, kendilerini bir bayrak altında toplayacak tarafsız siyasi bir lidere,¹⁴⁵ kurtarıcıya veya arabulucuya ihtiyaç duymaktaydılar.¹⁴⁶ Bu düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmektedirler: “...umulur ki Allah kavimlerimizi seninle bir araya toplar ve biz onlara yakında gelir ve onları senin emrine davet ederiz ve kabul ettiğimiz bu dini onlara arz ederiz...” Benzer şekilde ilk Akabe görüşmelerinde Hazreçliler şu cümlelerle İslam’a girdiklerini ifade etmektedirler: “Halkımız dâhili çekişme ve kavgalar yüzünden paramparça olmuş durumdalar; muhtemeldir ki Allah senin aracılığıyla bizi bu durumdan çekip kurtaracak ve bizi bir araya getirecektir...”¹⁴⁷

Ayrıca Haşim oğullarının cahiliye döneminden itibaren Medineliler ile ticaret ve akrabalık ilişkilerinin olması ile Hz. Peygamber (SAS)’in dedesi Abdulmuttalip’in annesinin Hazreç kabilesinden (Neccar oğlu Adiy boyundan Amr’ın kızı Selma¹⁴⁸) olması da Allah Rasûlu (SAS)’e yakınlaşmalarını sağlamıştır.¹⁴⁹ Bu sebeplerden dolayı Medinelilerin İslam’ı kabul edişleri Mekke ve Taif halkının yöneticilerine göre daha kolay olmuştur.

Hz. Peygamber (SAS)’in Yesrib’e hicreti ile birlikte bambaşka bir hüviyet kazanan ve popülaritesi artan Medine şehrinin hicret öncesi durumunu bilmek hem İslam’ın yayıldığı coğrafyayı tanımak açısından hem de münafıkların yetiştiği ve yaşadığı bölgeyi tanımak açısından çok önemlidir. Bu sebeple bu bölümümüzde hicret öncesinde Medine’nin sosyal-kültürel, ekonomik, dini ve idari yapısını kısaca da olsa araştırdık.

¹⁴⁴ Lings, 116; İsmail L. Çakan, Mehmed Solmaz, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul 2014, 422.

¹⁴⁵ Mevdudi, 2112; Hodgson, 113; Sarıçam, 111.

¹⁴⁶ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1995, 171; Apak, 216.

¹⁴⁷ İbn Hişam, II, 88; Hamidullah, 139.

¹⁴⁸ Neşet Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1957, 80.

¹⁴⁹ Hamidullah, 137; Apak, 218.

2. Medine'nin Sosyal Yapısı:

Medine şehri Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde ve Mekke'nin 350 km kadar kuzeyinde bulunan, su kaynakları bakımından oldukça zengin,¹⁵⁰ tarıma elverişli, ticaret yolu üzerinde¹⁵¹ hadarilere barınak olan ikinci büyük şehirdir.¹⁵² Mekke ile birlikte iki haremde biri olan Medine şehri hem hicret yurdu olmasından hem de zorlama olmadan İslam'ı seçmelerinden dolayı “*Kur'an'la Fethedilmiş*” olarak kabul edilir.¹⁵³

Medine'nin bilinen en eski adı Yesrib'dir. Bu isim buraya ilk yerleşen kişi olduğu rivayet edilen Yesrib b. Vail b. Kayime b. Mehlabil'in isminden gelmektedir. Yesrib kelimesi Kur'an'da bir yerde (Ahzab 13) Medine'nin adı olarak geçmektedir. Medine kelimesi de on defa geçmekle beraber dört yerde (Tevbe 101, 120; Ahzab 60; Münafikun 8) Medine şehri kastedilerek kullanılmıştır.¹⁵⁴ Beyt-i Resul, Harem-i Resul, Dârü'l-iyman, Dârü's-sünne, Dârü's-selame, Dârü'l-feth, Dârü'l-Hicre, Kubbetü'l-İslam, Tabe, Taybe, Tabet-Tay¹⁵⁵ gibi isimler Medine şehrinin diğer isimlerindendir.¹⁵⁶ Medine'ye ilk yerleşmenin ne zaman olduğu ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber tarihte Medine'ye yerleşen üç topluluğun ismi geçmektedir.¹⁵⁷

Amalika: Genel olarak kabul edilen Arap rivayetlerine göre Yesrib'e ilk gelenler Amalikalılardır.¹⁵⁸ Yesrib ismi de bunların lideri olan Yesrib b. Ubeyl'in adından gelmektedir.¹⁵⁹ Babil kulesinin yıkılmasından sonra Hicaz'a göç etmişlerdir.¹⁶⁰

Yahudiler: Yahudi kabilelerinin Yesrib'e gelişleri konusunda farklı rivayetler olması onların ne zaman gelip buraya yerleştiklerinin bilinmediğini göstermektedir.¹⁶¹ Bir rivayete göre Yahudilerin Yesrib'e yerleşme tarihleri Hz. Musa dönemine kadar

¹⁵⁰ Bozkurt, 305.

¹⁵¹ M. Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Sad. M. Mahfuz Söylemez, Ankara 2013, 21.

¹⁵² Günaltay, 251.

¹⁵³ Bozkurt, 306.

¹⁵⁴ Bozkurt, 305- 306.

¹⁵⁵ Hamidullah, 474.

¹⁵⁶ Zebidi, VI, 233.

¹⁵⁷ Bozkurt, 306; Bu üç topluluk Amâlikalılar, Yahudiler ve Evs- Hazreç kabileleridir. Ancak bunlardan hangisinin daha önce buraya yerleştiğiyle ilgili de net bilgiler bulunmamaktadır.

¹⁵⁸ Günaltay, 251; Hizmetli, 70; Sarıçam, 128.

¹⁵⁹ Günaltay, 251; Neşet Çağatay, 83.

¹⁶⁰ Sargon Erdem, “Amâlîka”, *DİA*, II, 557.

¹⁶¹ Hamidullah, 460; Osman Güner, *Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitap'la İlişkileri (Medine Dönemi)*, (Doktora Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1995, 65.

götürülmektedir.¹⁶² Böylece “buraya ilk yerleşenler bizleriz bu sebeple de buranın sahipleri de biziz” imajı vererek bir üstünlük sağlamayı amaçladıkları görülmektedir.¹⁶³ Ayrıca kendilerinin çok eski ve soylu bir millet olduklarını kabul ettirip,¹⁶⁴ siyasi olarak hâkimiyet kurmayı amaçlamaktadırlar.

İkinci rivayete göre ise Yahudilerin buraya yerleşmeleri Babil Kralı Buhtun Nasr’ın Kudüs’ü işgal ettikten sonra Tevrat’ı imha edip, Süleyman Mabedi’ni yıkması (M.Ö. 586) sonucunda gerçekleşmiştir.¹⁶⁵

Üçüncü rivayete göre ise Suriye’nin Yunanlılar tarafından veya Filistin’in Romalılar tarafından işgal edilmesiyle beraber sıkı bir takibe alınan Yahudilerin, zulümden kaçmak için buraya yerleşmiş olduklarıdır.¹⁶⁶ Bu şekilde Yahudiler peyderpey Hicaz’a ve Kuzey Arabistan bölgelerine yerleşmişlerdir.¹⁶⁷ Ekrem Ziya Umeri en kuvvetli görüşün bu olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸ Yahudilerin Hicaz’a ve Yesrib’e göçleri M.S. 70 yılında İmparator Titus’a ve M.S. 132-135 yıllarında İmparator Hederyan’a karşı giriştikleri ayaklanmaların ve isyanların başarısız olmasıyla birlikte hızlanmıştır.¹⁶⁹ Yahudiler ilk başlarda azınlık durumunda olmalarına rağmen tarıma ve ticaret yollarına hâkimiyetleri ve nüfuslarının artmasıyla birlikte siyasi, iktisadi ve fikri yönden üstün duruma geçmişlerdir. Evs ve Hazreç’in geldikleri dönemde bilinen üç kabile ile birlikte elli dokuz köy ve o oranda nüfusa sahip oldukları görülmektedir.¹⁷⁰

Evs-Hazreç: Yahudilerden sonra bölgeye gelen üçüncü grup da Ezd kabilesine ve Kahtaniler soyuna mensup olan, Ma’rib seddinin yıkılacağını görüp, sel ve kıtlık korkusuyla Yesrib’e gelen Yemenlilerdir.¹⁷¹ Bir başka görüşe göre göçün asıl sebebi; siyasi çalkantılar ve Roma’nın Kızıldeniz’e hâkim olmasıyla beraber ekonomik baskı

¹⁶² Günaltay, 251; Sarıçam, 128; Bozkurt, 306.

¹⁶³ Yaşar Çelikkol, “Cahiliye Döneminde Yesrib’in Etnik Yapısı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, 326.

¹⁶⁴ Mevdudi, 919; Çelikkol, 326.

¹⁶⁵ Belâzurî, *Fütûhu’l-Buldân (Ülkelerin Fetihleri)*, Trc. Mustafa Fayda, İstanbul 2013, 15; Çağatay, 83; Bozkurt, 306; Güner, 65.

¹⁶⁶ Sarıçam, 128; Bozkurt, 306.

¹⁶⁷ Günaltay, 252.

¹⁶⁸ Hitti, 156; Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumu*, Çev. Nureddin Yıldız, İstanbul 1988, 46.

¹⁶⁹ Umeri, 47.

¹⁷⁰ Günaltay, 253-254.

¹⁷¹ Belâzurî, 16; Günaltay, 128; Hitti, 156; Hüseyin Algül, “Ezd”, *DİA*, XII, 46; Sarıçam, 128.

yapmasıdır.¹⁷² Bu göç ile birlikte Gassanoğulları Suriye'ye, Lahmîler Irak'a, Ezd oğulları Mina'ya, Huzaa kabilesi Mekke'ye, Evs ve Hazreç kabileleri de Yesrib'e yerleşmişlerdir.¹⁷³ Tarih olarak M.S. 300 yıllarında gerçekleşen bu göç¹⁷⁴ ile Evs ve Hazreç kabileleri Yesrib'e gelip kırsal arazilere yerleşmişlerdir.¹⁷⁵ İlk başlarda Yahudilerin hâkimiyetleri altına girmişler, onların tarlalarını ekip biçmişler, Yahudiler tarafından siyasi-ekonomik baskılara ve birçok eziyetlere maruz kalmışlardır.¹⁷⁶ Yahudilerin zulümleri artınca soydaşları olup, Şam dolaylarına yerleşmiş olan Gassanilerden yardım istediler. Özellikle de Fityevn adlı Yahudi liderin "ilk zıfaf hakkı" kuralını uygulamak istemesiyle Hazreç kabilesinin reisi Malik b. Aclan, Gassanilerin reisi Ebu Cubeyl'den yardım alarak Yahudilerle savaşp onları yendiler. Şehrin hâkimiyetini M.S. 492 yılında ellerine geçirdiler.¹⁷⁷ Ancak şehri imar eden bu iki kardeş kabile daha sonraları muhtemelen Yahudilerin kışkırtmalarıyla yıllarca sürecek olan kardeş kavgalarına başlamış ve iktidar mücadelelerine girişerek birbirleriyle savaşmışlardır.¹⁷⁸ Bu mücadeleleri de İslam ile tanışıncaya kadar devam etmiştir. Onların bu durumu Kur'an-ı Kerim' de şu şekilde ifade edilmektedir:

*"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz."*¹⁷⁹

*"Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın sen onların kalplerini uzlaştıramazdın. Fakat Allah onların arasını uzlaştırdı. Şüphesiz o mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*¹⁸⁰

¹⁷² Umeri, 49.

¹⁷³ İbnü'l - Esir, *el-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, Çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987, I, 624-625; Günaltay, 128.

¹⁷⁴ Umeri, 49.

¹⁷⁵ Belâzurî, 17; Hüseyin Algül, "Muhacirun-Ensar üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, C. 5, S. 5, 30.

¹⁷⁶ Günaltay, 254-255; Çağatay, 83. Algül, 30.

¹⁷⁷ Günaltay, 256, 277. dipnot; Çağatay, 84; Umeri, 49; Sarıçam, 129; Güner, 75.

¹⁷⁸ Günaltay, 256-258; Umeri, 50; Algül, *İslam Tarihi*, I, 90-91.

¹⁷⁹ Âl-i İmran, 103.

¹⁸⁰ Enfal, 63.

Bu iki ayet Müslüman olmadan önce Medine’de yaşayan Arap kabileleri arasındaki kin, nefret, düşmanlık ve savaşların ne derecede üst düzeyde ve yoğun olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Kabileler halinde yaşayan Medine toplumu birbirine düşman kardeşler haline gelmişlerdir ki bu durum hem putperest Araplar hem de Yahudiler açısından aynı değerlendirmelere tabi tutulabilir. Çünkü Kureyza ve Nadir oğulları Evs kabilesi ile ittifak halindeyken, Kaynuka oğulları da Hazreç kabilesi ile ittifak halindeydi.¹⁸¹ Bu durum sosyal olarak birçok sıkıntılara sebep olduğu gibi siyasi çalkantılara ve kargaşalara da sebep olmaktadır.¹⁸² Sosyal yaşantılarına önemli ölçüde etki eden kabilecilik anlayışı da Araplarda idare ve yönetim alanında çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple kabileler arasında sık sık savaşlar olmasının yanında şehrin ortak bir yöneticisi de olmamıştır.¹⁸³

Yerleşim olarak her topluluk bir diğerinden birkaç kilometre uzaklıkta mahalle veya köyde oturuyordu. Evler genellikle kerpiçten yapılmış olup iki katlı idi. Her kabilenin belli sınırları vardı. Bu sınırlarda evleri, bahçeleri, ziraat yaptıkları tarlaları ve hisarları (utûm) vardı. Herhangi bir tehlike anında iki veya üç katlı olarak yaptırdıkları kulelere sığınıp, yanlarına uzun süre yetecek miktarda yiyecek ve içecek alarak kendilerini müdafaa edebiliyorlardı. Yeri geldiğinde bu hisarların içi hayvan sürüleriyle doldurulur, diğer katlara ise savaşa katılmayan çocuk ve kadınlar yerleştiriliyordu.¹⁸⁴

Bölgede çok evlilik hâkimdi, miras ve kadın hakları konusunda çok büyük haksızlıklar yapılırdı. Düğünlerde ve cenazelerde özel çalgıcılar ve ağlayıcılar belli görevler yaparlardı. Şiir ve hatiplik büyük bir öneme sahipti.¹⁸⁵

3. Medine’de İdari - Siyasi Yapı:

Hicret öncesi Yesrib’de devlet adına herhangi bir makam, yerleşik, güçlü, siyasi ve merkezi bir otorite olmadığı için her kabile veya grup kendi ayakları üzerinde durmak zorundaydı.¹⁸⁶ Çünkü Arap devlet tanımazdı,¹⁸⁷ bu nedenle de yönetim düzeni

¹⁸¹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, VI, 190; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 482; Temel, 62; Sarıçam, 129.

¹⁸² Umeri, 50.

¹⁸³ Sarıçam, 129.

¹⁸⁴ Hamidullah, 893; Çağatay, 84.

¹⁸⁵ Sarıçam, 132.

¹⁸⁶ Algül, *İslam Tarihi*, I, 342; Sami Kiliçli, “İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012, C. 12, S. 1, 59; Mevlüt Koyuncu, “Medine Şehir Devleti”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* (2009-II), 90.

¹⁸⁷ Umeri, 52.

yoktu ve her şey kabile üstünlüğüne dayanıyordu.¹⁸⁸ Bu sebeple her kabile kendi içinde bağımsızdı ve kendilerine ait kuralları vardı.¹⁸⁹ Yesrib’de Mekke’deki “*Darun-Nedve*” gibi bir oluşumdan bahsedilmemesinin yanında Evs ve Hazreç arasındaki rekabet ortak bir meclisin (*Mele*’) oluşturulmasını da imkânsız hale getirmiştir.¹⁹⁰ Kabilecilik en mühim kriter olarak kabul edildiği için, sık sık düşmanlık tohumları yeşerirdi¹⁹¹ ve aralarında kan davaları oldukça yaygındı. Kendilerine barışı getirecek üstün özelliklere sahip bir yöneticiyi kolay bir şekilde kabul etmelerinde idari yapıdaki bu boşluğun önemli etkilerinin olduğu söylenebilir.

Hicret öncesi Medine’de yaşayan farklı dinlere mensup insanların olması da siyasi iktidar konusunda birlik ve beraberliğin oluşmasını engellemiştir. Çünkü Medine’de Yahudiler, Hristiyan Araplar ve Putperestler yaşamaktaydı.¹⁹² Her grup kendi hayatlarını devam ettirebilmek için bazen ırkdaşlarını ve dindaşlarını bırakarak rakipleriyle müttefik olabiliyordu. Kureyza ve Nadir oğullarının Evs ile; Kaynuka oğullarının da Hazreç ile müttefik olması¹⁹³ bu durumun göstergesidir.

4. Medine’nin Ekonomik Yapısı

Mekke şehri, iyi organize olmuş uluslararası bir ticaret merkezi olarak yüksek bir ticarî kültüre ulaşmıştır. Hılfu’l-fudûl ve benzeri kurumlarla iç ve dış ticaretin güvenliği sağlanmıştır. Ticaret; faizli kredi ve ortaklıklarla finanse edilmiştir. Panayırlar Arap toplumunun dil ve kültür birliğini sağlamıştır. Bunun yanında tarım şehri olan Medine’de ise uygulanan toprak işletme yöntemleri adaletsiz gelir bölüşümüne yol açmıştır.¹⁹⁴

Fazla gelir kaynaklarına sahip olmamasına rağmen Medine’nin Arap yarımadasının diğer yerleşim yerlerine göre en ayrıcalıklı yanı su kaynakları bakımından zengin olmasıdır. Bu sebeple de geçim kaynakları ziraatti ve tarıma dayalı

¹⁸⁸ Yaşar Çelikkol, “VII. Yüzyılda Medine’de Sosyal Ve Dinî Yapılar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2003, C. 13, S. 2, 394.

¹⁸⁹ Mustafa Karataş, “Hz. Peygamber’in Yerleşim Ve Şehirleşmeye Yönelik Çabaları: Medine Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 28, 64; Bozkurt, 309.

¹⁹⁰ Sarıçam, 129.

¹⁹¹ Algül, “Muhacirun-Ensar üzerine Bir Araştırma”, 52.

¹⁹² Koyuncu, 91.

¹⁹³ Mevdudi, 2111; Algül, *İslam Tarihi*, I, 342; Temel, 62; Sarıçam, 129.

¹⁹⁴ İsmail Özsoy, “İslam Öncesi Dış Açık Arabistan’da Ekonomik Bulgular”, Kaynak: http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1037_472.pdf, (Erişim Tarihi 11 Eylül 2015)

bir ekonomik yapıya sahipti.¹⁹⁵ Bol miktarda sebze, meyve ve ziraî ürünlerin yanı sıra en belirgin özelliği ise birçok hurmalıkların olmasıydı.¹⁹⁶

Hicret öncesi Medine’de yaşayan farklı etnik grupların farklı yollarla geçimlerini sağladıkları ve ekonomilerinin de buna göre şekillendiğini söyleyebiliriz. Yarımadaya göç eden Yahudiler özellikle suların bol olduğu ve verimli ovaların bulunduğu yerleri tercih etmişlerdir.¹⁹⁷ Daha sonra çok gelişkin olan kuzey Arabistan ticaretini ellerine alarak daha çok zenginleşmişlerdi. Medine ve civarı, Kureyza, Nadir ve Kaynuka Yahudi kabilelerinin merkezi oldu. Bu Yahudiler ziraatle, kuyumculukla, demircilik ve silah yapıcılıkla meşgul idiler. Genellikle ticaretle uğraşırlardı ve bu özellikleriyle diğer Araplara üstünlük sağlamışlardı.¹⁹⁸ Yesrib’de Yahudilerden önce de ziraat yapılmasına rağmen Yahudiler teknik bilgilerini de kullanarak hurma, üzüm ve bazı baklagillerin ekimini arttırmışlardı. Ayrıca tavuk ve büyükbaş hayvan bakımı ile kadınların ev ihtiyaçları için gerekli malzemeleri üreterek¹⁹⁹ hem tarıma hem de ticarete olumlu katkılar sağladılar.

Medine toplumu, Arap birliği oluşmadan önce, siyasi, iktisadi, fikri alanda tamamen Yahudi hâkimiyetindeydi.²⁰⁰ Şehirdeki Arap kabilelerinden Evs ve Hazreç’in yanında Beni Kurayza ve Beni Nadir tarım ve hayvancılık; ekonomik bakımdan daha güçlü olan Beni Kaynuka ise silah imalatı, demircilik, çanak çömlek ve kuyumculukla meşguldü.²⁰¹ Bütün unsurlar ticaretle uğraşıyorsa da şehrin batısında kendi adlarına bir çarşıları bulunan Beni Kaynuka’nın öncülüğünde Yahudiler şehrin ekonomik hayatında daha fazla söz sahibi olmuşlardı.²⁰² Beni Kaynuka kabilesi aynı zamanda yüzük, bilezik, küpe, halhal gibi süs eşyası yapmakta meşhurdu.²⁰³

Yahudiler dış ülkelere gıda maddeleri ithal edip onlara hurma ihraç ederlerdi. Dokuma, basma kumaş imalatı yapıp yer yer de meyhaneler açarak fahiş paralar kazanıyorlardı. Bütün bu ticaret ve sanayinin yanında Yahudilerin asıl kazançları sarraflık, faiz ve tefecilik yoluyla oluyordu. Borç para verip çok yüksek miktarlarda faiz

¹⁹⁵ Karataş, 64; Bozkurt, 309; Gürel, 74.

¹⁹⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 885; Ahmed Emin, *Fecrü’l-İslam*, Çev. Ahmed Serdaroglu, Ankara 1976, 29.

¹⁹⁷ Gürel, 66.

¹⁹⁸ Çağatay, 83-85; Sarıçam, 132.

¹⁹⁹ Umeri, 48.

²⁰⁰ Umeri, 48.

²⁰¹ Emin, 55.

²⁰² Çağatay, 85; Hodgson, 118; Bozkurt, 310.

²⁰³ Çağatay, 137.

uygulayarak Arapları kendilerine bağımlı hale getirmişlerdi ki bu durum onların aynı zamanda hâkimiyeti ele geçirmelerine ve Arapların nefretlerini kazanmalarına sebep olmuştu. Tevrat'ın birçok yerinde faiz ve tefecilik yasaklanmasına rağmen Yahudiler, kendileri dışındaki insanlardan vicdansızca yüksek miktarlarda faizler alarak insanlardan haksız kazanç elde etmişlerdir.²⁰⁴

Evs ve Hazreç kabilesi Yesrib'e ilk geldikleri zaman Yahudilere işçilik yaparak geçimlerini sağlamışlar ve iktisadi olarak Yahudi hegemonyası altında yaşamışlardır.²⁰⁵ Ancak zamanla sayıları artıp çoğalınca tam olarak hâkimiyet kuramasalar da Yahudiler kadar ekonomide söz sahibi olmaya başlamışlar, hurmalıklar dikerek ve ticaretle uğraşarak geçimlerini sağlamışlardır.²⁰⁶ Hicret sonrası Hz. Peygamber (SAS)'in Müslümanları Yahudi baskısından kurtarmak ve ekonomiyi bağımsızlaştırmak için ilk icraatlardan biri olarak çarşı kurması ve pazar yerini belirledikten sonra vergi almadan insanları ekonomiye teşvik etmesi gelmektedir. Ka'b b. Eşref'in çadırların ipini keserek yakıp sabote etmeye çalışması,²⁰⁷ ekonomik gücü ellerinden kaçırmak istememesinin sebebi olarak gösterilebilir.

Hicret öncesi Yesrib'de bulunan dört tane pazar yeri vardı. Kaynuka ve Zübale tamamen Yahudilerin kontrolündeydi. Müzâhim pazarı da yine Yahudilerin müttefiki olan Abdullah b. Ubeyy tarafından kontrol ediliyordu. Safâsif çarşısı ise Amr b. Avf oğullarından Beni Cahcebâ'nın arazisine kuruluyordu ki muhtemelen diğer boylarla aralarındaki kan davalarından dolayı sonradan kurdukları bir çarşıdır.²⁰⁸

Abdullah bin Ubeyy'in cariyelerini fuhuş yapmaya zorlayarak ekonomik gelir elde etmeye çalıştığı da bilinen gerçeklerdendir.²⁰⁹ Daha çok ekonomik gücü bulunan kişilerin açmış olduğu genelevler sayesinde hem yüksek miktarda bir kazanç elde ediyorlardı hem de misafirlerini çok iyi ağırlamış olmaktan dolayı saygınlık kazanıyorlardı. Bu şekilde dünyaya gelen çocukları da köle ve cariye olarak kullanarak farklı bir şekilde tekrar yeni kazançlar elde ediyorlardı. Abdullah b. Ubeyy'in de bu

²⁰⁴ Mevdudi, 910-911; Nisa suresi 161. ayette onların bu durumuna değinilmektedir.

²⁰⁵ Algül, *İslam Tarihi*, I, 91.

²⁰⁶ Çelikkol, "Yesrib'in Etnik Yapısı", 339.

²⁰⁷ Algül, "Muhacirun-Ensar üzerine Bir Araştırma", 42.

²⁰⁸ Michael Lecker, "İslam Öncesi ve İslam'ın İlk Döneminde Medine/Yesrib Pazarı Üzerine", Çev. M. Mahfuz Söylemez, *Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 4, 157-162.

²⁰⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5888; Mevdudi, 841; Canan, III, 17.

şekilde bir genelevi ve altı (dört²¹⁰) tane çalışanı vardı ki bunlar üzerinden çok büyük gelirler elde ediyordu.²¹¹ Bu yönüyle Abdullah b. Ubeyy'in hicret sonrasında saygınlığını ve liderliğini kaybetmesinin yanında ekonomik kayıplarından dolayı da İslam'a tavrı takındığı söylenebilir.

5. Medine'nin Dini Yapısı:

Evs ve Hazreç'ten önce Medine'ye gelen Yahudiler önemli yerleri ellerine geçirip ekonomik olarak geliştirdiler. Ama dinlerini yayma adına herhangi bir gayret içerisine girmediler. Çünkü Yahudilik milli bir dindi, kendileri de seçkin bir ırktı. Bu sebeple diğer insanları küçümsedikleri için insani ilişkilerde itici bir konuma gelmişlerdi.²¹² Gururlu olan Araplara kurdukları baskılar sebebiyle onların nefretlerini kazanmaları, dinlerinin yayılmasına engel olmuştur. Yahudiler de dinlerini yaymaktansa ticaretle uğraşmayı tercih ediyorlar ve kabilelerin önde gelenlerinin haricindeki insanların Yahudiliğe girmelerini istemiyorlardı. Ayrıca Yahudi din adamları falcılık, sihir ve büyü ile Arapları kandırıyorlardı.²¹³

Hristiyanlık adına Medine'de kayda değer pek fazla kişi bulunmamakla beraber Evs kabilesinden Ebû Amir olarak anılan kişinin Hristiyanlığı seçtiği, sonraları da keşiş olduğu ve İslam'ın yayılmasıyla beraber Medine'den Mekke'ye sonraları da Bizans'a sığındığı belirtilmektedir.²¹⁴

Arap kabileleri arasında putperestlik çok revaçta idi.²¹⁵ Arap yarımadasına putçuluğu Amr b. Luhayy yayınca Araplar putlara tapmaya başladılar. Bu putların en eskilerinden biri de Menat putudur.²¹⁶ Menat tanrıçasının mabedi Mekke ile Medine arasında, Kızıldeniz sahilinde Müşellel dağına yakın,²¹⁷ Kudeyd mevkiinde idi.²¹⁸ Menat putu birçok Arap kabilesi tarafından saygın ve yüce görülse de hiçbir kabile

²¹⁰ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, IV, 1643.

²¹¹ Mevdudi, 242; M. Zeki Duman, "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı", *Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2011/1, 30.

²¹² Abdurrahman Kurt, "Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yönden İslam Öncesi Mekke Toplumu", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, C. 10, S. 2, 113.

²¹³ Mevdudi, 909-911.

²¹⁴ Hamidullah, 163-164.

²¹⁵ Sarıçam, 131.

²¹⁶ İbn Kelbi, *Putlar Kitabı*, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara 1968, 29; Çağatay, 94.

²¹⁷ Çağatay, 95.

²¹⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Hiz. Muhammed (SAV)'in Hayatı*, 1979, 247; Çağatay, 95; Mevdudi, 824-825.

Menat putuna Evs ve Hazreçliler kadar saygı göstermemişlerdir.²¹⁹ Çocuklarına da *Abdümenât*, *Zeydmenât* gibi isimler takıyorlardı.²²⁰ Menat tanrıçası için hac ve tavaf yapılır, kurbanlar kesilirdi. Hac mevsiminde hacılar Kâ'be'de Beytullah'ı tavaf ettikten sonra, Arafat ve Mina'ya geçer ve oradan Menât'ı ziyaret etmeye giderlerdi. Bu tanrıçayı tavaf etme niyetini önceden yapmış olanlar ise, Safa ve Merve arasında koşmazlardı.²²¹ İhrama girmek ve ihramdan çıkmak için de buraya gelirlerdi.²²²

Medine asilleri Menat'ın tahtadan yapılmış temsillerini evlerinde bulunduruyorlardı.²²³ Medine'de İslam'ın yayılmaya başladığı sıralarda Amr b. el-Cemuh adında putuna çok sıkı bağlı olan yaşlı bir müşrik vardı. Müslüman gençlerin her gece Amr'ın putunu gülünç durumlara düşürdüğü bilgisi ve genç sahabelerin tahtadan yapılmış putları bularak Müslüman bir kadına yakacak odun olarak vermeleri,²²⁴ insanların evlerinde putlar bulundurduğunu ve putlara taptıklarını göstermektedir.²²⁵

Hicret esnasında Kubâ'da Hz. Ali'nin yaşadığı aşağıdaki olay da Yesriblilerin evlerinde ve tapınaklarında tahtadan yapılma putları bulundurduklarına en güzel örneklerdendir. Hz. Peygamber (SAS)'in hicretinden sonra Hz. Ali üç gün üç gece Mekke'de kalmıştı. Daha sonra da bir ya da iki gece Kubâ'da kaldı. Kubâ'da kaldığı süre içerisinde kocası olmayan bir kadının kapısını her gece çalan ve bir şeyler bırakan adamı görünce, kadına durumu sorar. Kadın da bu kişinin Sehl b. Huneyf b. Vâhib olduğunu söyler. Akşam olduğu vakit kavminin putlarının yanına gittiğini, onları kıldığını ve yakacak odun olarak kullanması için de kendisine verdiğini söyler.²²⁶

²¹⁹ Mustafa Çağrı "Arap", *DİA*, III, 318.

²²⁰ İbn Kelbi, 29; Sariçam, 105.

²²¹ Mevdudi, 824.

²²² Frantz Buhl, "Menat", *İA*, VII, 703.

²²³ Watt, 159.

²²⁴ Hamidullah, 156.

²²⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 252.

²²⁶ İbn-i Hişam, II, 162; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 298.

III. BÖLÜM

ABDULLAH BİN UBEYY'İN SOYU, AİLESİ ve İSLAM'I KABULÜNDEN ÖNCEKİ HAYATI

1. Abdullah bin Ubeyy'in Soyü:

Abdullah bin Ubeyy'in hayatı ile ilgili bilgiler ancak İslam'ın Medine'de yayılmaya başlamasından sonraki zamana ait bilgilerdir. Çünkü münafık karakteri bu dönemde oluşmaya başladı. Münafıkları organize eden Abdullah bin Ubeyy de Medine'de her taşın altından çıkan, her olaya direkt ya da dolaylı olarak müdahalede bulunan biri olması hasebiyle onun hakkında tüm münafıklara hitaben pek çok ayet nazil olmuştur.

Abdullah bin Ubeyy, "İbn-i Selül" adıyla da anılmaktadır. Böyle bir künyelemenin sebebi; babaannesinin adının "Selül" olmasındandır.²²⁷ İbn-i Hişam şöyle der: Selül; Huzâe'den bir kadındır. Bu kadın Ümm-i Übeyy b. Malik b. Hâris b. Ubeyyd b. Mâlik b. Sâlim b. Ğanm b. Avf b. Hazreç'dir.²²⁸ Dolayısıyla bu nesep Abdullah b. Ubeyy'in de nesebidir.²²⁹ Annesi ise Beni Neccâr'dan Münzir b. Haram'ın kızı Havle'dir.²³⁰ Selül'ün; Abdullah b. Ubeyy'in annesi olduğunu ileri süren²³¹ A. Schaade'nin görüşünün yanlış olduğunu Adnan Demircan eserinin dipnotunda belirtmiştir.²³² Bazı kitaplarda yine de Selül'ün, Abdullah b. Ubeyy'in annesi olduğu bilgisi yazılmaktadır.²³³ Abdullah b. Ubeyy, Hazreç'in Avf kolunun bir bölümü olan ve Sâlim olarak da bilinen el-Hubla kabilesinin lideri konumundaydı.²³⁴ El-Hubla; kabileye adını veren Sâlim bin Ğanm bin Avf adlı kişinin takma adıdır.²³⁵ Sâlim'in karnının büyük olmasından dolayı kendisine el-Hubla (hamile) denmiştir.²³⁶ Abdullah bin Ubeyy, oğlunun ismi olmasından dolayı Ebu'l Hubab ismi ile de çağrılmaktaydı.²³⁷ Hicret öncesinde iç savaşıardan oldukça bıkan Evs ve Hazreç kabilelerinin ittifakla lider kabul ettikleri,²³⁸ önemli bir statüye ve saygınlığa sahip kişilerindendi.

²²⁷ İbn Hişam, II, 452; Sezikli, 20; Talat Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selül", *DİA*, I, 139.

²²⁸ İbn Hişam, II, 108.

²²⁹ Sezikli, 20; Demircan, 38.

²³⁰ Sezikli, 21.

²³¹ A. Schaade, "Abdullah bin Ubeyy", *İA*, I, 43.

²³² Demircan, 38.

²³³ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber (SAV) 'in Savaşları (Kitâbü'l Meğâzî)*, Çev. Musa K. Yılmaz, İstanbul 2014, I, 220; Selül'ün Ubeyy'in annesi olması ile ilgili bkz. İbn Hişam, II, 452; Said Haliloğlu, *Asr-ı Saadete Müşrik ve Münafık Liderler*, Ankara 1987, 75.

²³⁴ Demircan, 38.

²³⁵ İbn Hişam, II, 124, 452; Lecker, 160.

²³⁶ Vâkıdî, I, 220; İbn Hişam, II, 452.

²³⁷ İbn Hişam, 231.

²³⁸ Hamidullah, 157; Schaade, 43.

2. Abdullah bin Ubeyy'in Ailesi:

Abdullah bin Ubeyy ile ilgili nesep bilgisi O'nun babası hakkında bize bilgi verirken İbn Selül diye künyelenmesi de babaannesi hakkında bilgi vermektedir. Annesi Havle binti Münzir bin Haram'dır. Abdullah bin Ubeyy'in babaannesine ithafen İbn Selül dendiğini ve atalarından olan Salim'e ithafen de Ben-i Hubla dendiğini söylemiştik. Babası Ubeyy bin Selül ve annesi Münzir bin Haram'ın kızı Havle hakkında isimleri dışında detaylı bilgiler bulmak çok zor. Abdullah bin Ubeyy'in; Ubâde, Culeyha, Hayseme, Havellâ, Emâme ve Abdullah adında altı çocuğu bulunmaktadır.²³⁹ Abdullah bin Ubeyy'in aile bireyleri ile ilgili en çok bilgi sahibi olduğumuz kişiler; oğlu Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy ve kız kardeşi Cemile binti Ubeyy'dir.²⁴⁰

Cemile'nin Abdullah bin Ubeyy'in kızı olduğu²⁴¹ görüşünü belirtenlerin yanında kız kardeşi olduğunu belirten kişiler de vardır.²⁴² Her iki durumda da şu önemli sonuca varabiliriz. Abdullah bin Ubeyy gibi İslam'a kin ve haset besleyen bir insana yakın derecede akraba olmak ve buna rağmen İslam'la şereflenmek elbette yabana atılacak bir şey değildir. Çünkü Abdullah bin Ubeyy Müslüman olmadan önce İslam'ın yayılmasını engellemek için elinden gelen gayreti gösteriyordu. Müslümanım dedikten sonraki faaliyetleri de İslam'a zarar verici nitelikte olduğu için her durumda kızına veya kız kardeşine her türlü engelleme faaliyetlerinde bulunmuştur.

Cemile; Evs bin Havlî'nin annesidir. Evs bin Havlî; iyi bir savaşçı, yüzücü ve ok atıcı özelliklerine sahip olup, İslam'ın ilk yıllarında az sayıda okuma bilen kişiler arasındaydı. Bu sebeple de vahiy kâtipliği yapmıştır. Peygamber Efendimiz (SAS)'in katıldığı tüm savaşlara katılmıştır.²⁴³ Cemile aynı zamanda "Ğâsilü'l-Melâike" lakabıyla tanınan Hanzala bin Ebu Amir'in karısı idi.²⁴⁴ Kocası Hanzala, Uhud Savaşında şehid

²³⁹ Tekin Deniz, *Abdullah bin Ubeyy bin Selül ve Hz. Peygamberle İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, 19.

²⁴⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 38.

²⁴¹ Vâkıdî, eserinde Cemile'nin Abdullah bin Ubeyy'in kızı olduğunu belirttikten sonra Cemile binti Ubeyy ifadesini kullanarak Cemile'nin, Ubeyy'in kızı olduğunu belirtmiştir bkz. Vâkıdî, III, 300; M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 3-4*, İzmir 2011, 460; Lings, 137.

²⁴² İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XIII, 7399; Ahmet Cevdet Paşa, *Halifeler ve Peygamberler Tarihi 1*, İstanbul trz, 106; Lings, 137; Mücteba Uğur, "Cemile binti Ubeyy bin Selül", *DİA*, VII, 328; Mehmet Ali Sönmez, "Evs bin Havlî", *DİA*, XI, 543; Hizmetli, 370.

²⁴³ Sönmez, 543.

²⁴⁴ Uğur, 328-329.

olup, meleklerin yıkadığı kişi olarak tarihe geçmiştir.²⁴⁵ Bir de Cemile, Hanzala'dan sonra Sabit bin Kays ile evlendi. Onunla mutlu olamayınca mehrini geri vererek boşanan ilk kadın oldu.²⁴⁶

Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy bin Selül ise münafık bir babanın yanında yetişen çok samimi bir Müslümandı. Asıl adı el-Hubab'dır. Hz. Peygamber (SAS), O'na Abdullah adını vermiştir.²⁴⁷ Hz. Peygamber (SAS), Uhud Savaşı sonrasında Ebu Süfyan ile bir yıl sonra Bedir'de tekrar karşılaşmaya söz vermişti. Bu sebeple H. 4. yılının Şaban ayında Bedir'e doğru yola çıkınca Medine'ye vali olarak Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy'i bırakmıştır.²⁴⁸ Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy, Beni Müstalik Gazvesi sonrasında babasının öldürüleceğini duyunca Hz. Peygamber (SAS)'e gelerek, eğer emrederse babasını kendisinin öldüreceğini belirterek, İslam'a olan bağlılığını göstermiştir.²⁴⁹ Yine aynı olayda Rasûlullah (SAS) izin vermeden babasını Medine'ye girdirmemesi onun en çok bilinen özelliklerinden biri olmuştur.

Hudeybiye öncesinde Mekkeli Müşriklerin Abdullah bin Ubeyy'e; *"Kâ'be'yi tavaf etmek istiyorsan et"* dedikleri zaman oğlu *"Babacığım, Allah aşkına bizi her yerde utandırma. Rasûlullah (SAS) tavaf etmemişken sen nasıl Kâ'be'yi tavaf edeceksin?"* diyerek babasının Kâbe'yi tavaf etmesini engelleyerek Hz. Peygamber (SAS)'e bağlılık ve sadakatini göstermiştir.²⁵⁰

Abdullah bin Ubeyy'in oğlu Abdullah'a, babasının etrafındaki münafıkları görmek kadar ağır gelen, can sıkı, onu üzen başka bir şey yoktu. Babasından dolayı oluşan bu mahcubiyetini sık sık dile getirirdi. Babasının arkadaşları olan münafıklara karşı kapıyı her zaman kapatırdı.²⁵¹ Babasının ölümü sırasında Hz. Peygamber (SAS)'den gömleğini isteyip cenaze namazını kılması için ricada bulundu. Hz.

²⁴⁵ İbn Hişam, III, 176; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 38; Uğur, 328; Hz. Peygamber (SAV)'in, Hanzala için meleklerin yıkamasından bahsetmesinin sebebi, sahabe'nin endişelerini gidermeye yönelik moral sözü olmasıdır bkz. Azimli, 287.

²⁴⁶ Uğur, 329.

²⁴⁷ Belâzurî, 108; Zebidi, IV, 345; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3584.

²⁴⁸ İbn Hişam, III, 294; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 153.

²⁴⁹ İbn Hişam, III, 403; Zebidi, IV, 345; Karaman, 67.

²⁵⁰ Vâkidi, II, 257-258.

²⁵¹ Vâkidi, III, 300-301; Zebidi, IV, 345. Karaman, 67.

Peygamber (SAS) de onu kırmadı. Gömleğini verip cenaze namazını kıldı. Abdullah, Hz. Ebu Bekir'in hilafeti zamanında Yemâme Savaşında şehit olmuştur.²⁵²

Abdullah bin Ubeyy'in ailesinden bahsederken yakın akrabası olan Ebu Âmir hakkında da kısaca bilgi vermemiz yerinde olacaktır. Ebu Âmir Evs kabilesine mensup olup Abdullah bin Ubeyy'in dayısının oğludur.²⁵³ O da Abdullah bin Ubeyy gibi kavminin ileri gelenlerinden ve sözü dinlenenlerdendi. Aynı zamanda dünürdürler. Böyle bir akrabalık ilişkisi kurmuş olmaları Medine'deki otoritelerini güçlendirme yolunda önemli bir adımdır. Evs ve Hazreç'in Abdullah bin Ubeyy konusunda ilk defa ortak hareket etmelerinde bu akrabalık ilişkilerinin etken olduğu aşîkârdır. İbn Ubeyy ile Ebu Âmir (biri Hazreçli biri Evsli iki kabile lideri) güç birliği için çocuklarını (bazı kaynaklara göre Cemile kız kardeşidir) evlendirirken, hicret sonrasında Hz. Peygamber (SAS)'in otoritesini sona erdirmek için bu kez farklı metotlara yöneliyorlar. Biri içten biri dıştan her fırsatı değerlendirerek İslam'ı ortadan kaldırma gayretine giriyorlar,

Ebu Âmir, Medine'de az sayıdaki Hristiyanlardan olup rahipler gibi giyinip yaşadığı için kendisine Rahip denirdi. Rasûlullah (SAS) ona rahip değil "Fasık" denilmesini istedi. Kavmi kendisini terk edip İslam'a girince Rasûlullah (SAS)'e gelip Hz. İbrahim'in dinini bozduğunu ifade ederek, lanetleştirdi ve adamlarıyla birlikte Mekke'ye gitti. İslam'a olan düşmanlığını uzaktan yönlendirmeye başladı. İslam düşmanlarını organize etme gayreti içine girdi. Uhud Savaşı öncesi savaş alanına tuzak için birçok çukur kazdı. Rasûlullah (SAS) savaş esnasında bu çukurlardan birine düştü.²⁵⁴ Savaş başlamadan önce kavmini yanına çağırıp, İslam ordusunu bölmeyi amaçladı ancak olumlu cevap alamadı. Mekke'nin Fethi ile Taif'e, ordan Şam'a ve Bizans Hükümdar'ı Heraklios'a sığındı. Heraklios'u Medine'ye saldırma konusunda ikna ettiğine inanınca, kendilerine karargâh olabilecek²⁵⁵ ve silah depolayacak Medine'ye yakın bir yere (Kuba) Mescîd-i Dırâr'ı yaptırdı. Bu hareketiyle Medine'nin içine tekrar müdahale etmeye ve İslam düşmanlarını organize etmeye çalıştı ancak bu planı da tutmadı. Şam'da bir başına yalnız olarak öldü.²⁵⁶

²⁵² Zebidi, IV, 344; Bir rivayete göre Cuvâsâ Savaşı'nda Bahreyn'de şehit olmuştur. bkz. Belâzurî, 108.

²⁵³ Sezikli, 34.

²⁵⁴ İbn Kesir, IV, 45.

²⁵⁵ Esed, I, 382.

²⁵⁶ İbn Hişam, II, 310-312; Haliloğlu, 89-91.

3. Abdullah bin Ubeyy'in İslam Öncesi Hayatı

Abdullah bin Ubeyy'in İslam öncesi hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Daha çok Evs ve Hazreç arasındaki son savaşlarda ve özellikle Bu'as Savaşındaki tarafsızlığıyla dikkatleri üzerine çekmektedir.²⁵⁷ Akabe Bey'atları sonrasında Mekkelilerin Abdullah bin Ubeyy ile görüşmeleri, O'nun Medine'deki otoritesine ve saygınlığına işaret etmektedir. Hicret sonrasında ise Hz. Peygamber (SAS)'e karşı gösterdiği saygısız tavırlarıyla öne çıkan Abdullah bin Ubeyy Bedir Savaşından sonra Müslüman olmuştur.²⁵⁸

3. 1. İslam Öncesinde Medine'deki Rolü:

Abdullah bin Ubeyy'in Medine'deki konumunu belirlemeden önce Evs ve Hazreç arasında yüz yirmi yıl kadar süregelen kardeş kavgalarına değinmemiz uygun olacaktır. Bu kardeş kavgalarıyla ilgili en detaylı bilgilerin İbn Esir'de olduğunu gördük. Savaşların başlamasına sebep olan olayların çok basit sebeplerden olması ya da iki kişi arasındaki ihtilaf ve gerginliğin, bütün kabileye anında yayılıyor olması hem intikam duygusunun ne derecede yüksek olduğunu²⁵⁹ hem de dışardan müdahalelerin (Yahudi fitnesinin) olduğunu göstermektedir. Küçük çatışmaların yanında en çok duyulan savaşlar şunlardır:²⁶⁰

Evs ve Hazreç arasında ilk çıkan savaş Sümeyr Savaşı'dır. Savaş sonunda Evs kabilesi galip geldi ve Hazreçli bir kişinin hakemliğini kabul ederek barıştılar. Buna rağmen kalplerine kin, haset ve düşmanlık tohumları yerleşmiş oldu. Evs ve Hazreç arasındaki diğer savaş Ka'b bin Amr el Mazini savaşıdır. Ru'hâbe'deki şiddetli savaşın ardından Evs kabilesi mağlup oldu. Bu savaştan sonra Hz. Peygamber (SAS)'in dedesi Abdulmuttalip'in annesi Selma, Hazreçlilerin Neccaroğullarına baskın zamanını haber vererek savaşın sonucuna etki etmiştir. Serâre Savaşı, Evs kabilesinden Amr bin Avf oğulları ile Hazreç kabilesinden Hâris oğulları arasında meydana gelen ve dört gün süren şiddetli bir savaştır. Abdullah bin Ubeyy'in Hazreçlilerin komutanlığını yaptığı bu savaşta Evs kabilesinin komutanlığını da Üseyd'in babası Hudayr bin Simak yapmıştır. Savaş Hazreçlilerin galibiyetiyle sonuçlanmıştır.²⁶¹

²⁵⁷ Umeri, 49.

²⁵⁸ Koçyiğit, 140.

²⁵⁹ Mehmet Ali Kapar, "Eyyam-ul Arab", *DİA*, XII, 14.

²⁶⁰ Günaltay, 257-258; Sezikli, 21-22; Ahmet Önköl, "Hazreç", *DİA*, XVII, 144.

²⁶¹ İbnü'l - Esir, *el-Kamil I*, 627-632; Günaltay, 256-257.

Husayn bin Eslet Savaşına, Evs ve Hazreç kabilelerinin hepsi katıldı ve bu savaşta her iki taraftan da çok kişi hayatını kaybetti. Rabi' Savaşı Evs kabilesinin Zaferoğulları ile Hazreç kabilesinin Malik bin Neccar oğulları arasında meydana gelen savaştır. Sonucunda Hazreçliler hezimete uğradılar. Fari' Savaşı, Araplar arasındaki meşhur savaşlardandır. Hassan bin Sabit'e ait olan Fari' kalesinin yanında yapılan savaşı Evs kabilesi kazanmıştır.²⁶²

Hâtıb Vak'ası; Sümeyr Savaşından yaklaşık yüz yıl sonra meydana gelen meşhur savaşlardan biridir. Haris bin Hazreç oğulları bendinin üzerinde bulunan köprüde yapılan savaş çevredeki Arap kabileler tarafından da duyulunca sulh amacıyla gelip iki kabileyle görüştüler ancak taraflar barış istemeyip savaşı tercih ettiler. Hazreçlilerin galibiyetiyle sonuçlanan bu meşhur savaş sonraki dönemlerde de bazı vak'aların gerçekleşmesine sebep olmuştur. Rabi' Vak'ası, Hâtıb Savaşının devamı niteliğindedir. Rabi' denilen yerde karşılaşan iki kabile arasındaki savaşı Hazreçliler kazandılar. Baki' Vak'ası da Hâtıb savaşının devamıdır. Baki'ul - Gargad denilen yerde yapılan savaşı Evsliler kazandı.²⁶³

Evs ve Hazreç kabileleri arasında meydana gelen Birinci Ficar savaşı, Hadâik denilen yerde gerçekleşen savaşlardan biridir. Hazreç kabilesinin başında Abdullah bin Ubeyy, Evs kabilesinin başında da Ebu Kays bin Eslet bulunuyordu. Birbirlerini yok edecek kadar savaştılar.²⁶⁴ Abdullah bin Ubeyy'in sahneye çıktığı savaşlardan biri de budur. Abdullah bin Ubeyy her türlü hile ile Evslileri mağlup edip Mekkelilerden yardım istemelerine sebep olmuştur. Ancak Ebu Cehil'in müdahalesi ve şartların ağırlığı nedeniyle kabul edilmemiştir. Evsliler de Yahudilerle ittifak yoluna gitmiştir.²⁶⁵

Muabbis ve Mudarrıs Vak'ası; iki duvarın arkasında yapılan ve günlerce süren savaşta Evsliler ağır bir hezimete uğradılar. Sonrasında umre yapmaya gidiyormuş gibi yapıp Mekke'ye geldiler. Kureyş ile ittifak antlaşması yaptılar. O anda Mekke'de bulunmayan Ebu Cehil geldiğinde yapılan anlaşmayı uygun görmeyerek iptali için Evslilerle konuştu ve antlaşmayı bozdu.

İkinci Ficar Vak'ası: Evs kabilesinin Hazreçlilere karşı Nadir ve Kureyza oğulları Yahudilerinden yardım ve ittifak talebi üzerine Hazreçlilerin Yahudilerden

²⁶² İbnü'l - Esîr, I, 633-634.

²⁶³ İbnü'l - Esîr, I,637- 638; İbn-i Kesir, *el-Bidâye*, III, 241; Hâtıb Vak'ası, bazı kaynaklarda Yevmü Cisir olarak da geçmektedir bkz. Günaltay, 256.

²⁶⁴ İbnü'l - Esîr, I, 639.

²⁶⁵ Sezikli, 21-22.

aldıkları kırk rehineyi daha sonra katletmesi ile başlayan savaştır. Hazreçlilerin komutanı Amr bin Numan rehinelere öldürünce Abdullah bin Ubeyy, Amr'ın bu hareketini tasvip etmedi. Bunun zulüm olduğunu dile getirerek Evslilerle savaşmaması gerektiğini belirtti ve: “*Bir gün naâşının bir âba üzerinde dört kişi tarafından taşındığını görmüş gibi oluyorum.*” dedi. Abdullah bin Ubeyy ve ona tabi olanlar hiçbir rehineyi öldürmedikleri gibi onların bir kısmını serbest bıraktılar.²⁶⁶ Bu şekilde Abdullah bin Ubeyy farklı bir siyaset izleyerek Evs, Hazreç ve Yahudilerin sempatisini kazanmaya başlamıştır.

Bu’as Savaşı; Evslilerin, Nadir ve Kureyza oğullarının yanında diğer müttefiklerini de birleştirmesi, Hazreçlilerin de aynı şekilde kırk gün süren savaş hazırlıklarına başladıkları önemli bir savaştır. İki kabile ve müttefikleri Kureyza oğullarına bağlı “Bu’as” denilen yerde karşılaştılar. Evslilerin komutanı Üseyd’in babası Hudayr el- Ketâib bin Simak, Hazreçlilerin komutanı ise Beyadaoğullarından Amr bin Numan’dı.²⁶⁷ Abdullah bin Ubeyy ve taraftarları Hazreçlilerin yanında yer almayarak savaştan uzak durdular. Evslilerin savaşı bırakıp kaçtıkları sırada komutanları olan Hudayr ayağına mızrağının demirini vurarak “*Ey Evs topluluğu beni bırakıp gitmek istiyorsanız buyurun gidin*” dedi. Bunun üzerine geri dönen Evsliler tekrar savaşa başladılar. Hazreçlilerin komutanı Amr bin Numan’a bir ok isabet etti. Dört kişinin O’nu bir âbanın üzerinde taşıdığı sırada Abdullah bin Ubeyy’in savaş alanına yakın bir yere kadar gidip savaşın gidişatı hakkında bilgi almaya çalıştığı görülmektedir. Amr bin Numan’ı görünce O’na “*haydi şimdi yapmış olduğun zulüm ve taşkınlığın vebalini tat bakalım*” diyerek İkinci Ficar Savaşındaki yanlış davranışlarının cezasını çektiğini belirtti.²⁶⁸ Hazreçliler bu savaşta ağır bir yenilgi aldılar. İki taraftan da birçok önde gelen liderler öldürüldü.²⁶⁹ Bu durum Medine’yi İslam’a hazırlayan sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Aişe’nin deyişiyle Allah Bu’as Savaşında iki kabilenin önde gelen liderlerini öldürterek Hz. Peygamber (SAS)’e Medine’yi hazır hale getirmiştir.²⁷⁰

Görüldüğü gibi Evs ve Hazreç arasında yüz yıldan fazla devam eden savaşlar iki tarafı da iyice yıpratmış ve güçsüz duruma düşürmüştür. Son savaşlarda iki tarafın

²⁶⁶ İbnü’l - Esîr, I, 640-644.

²⁶⁷ İbn-i Hişam, II, 258; İbnü’l - Esîr, I, 643.

²⁶⁸ İbnü’l - Esîr, I, 645

²⁶⁹ İbn Hişam, II, 258; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 138.

²⁷⁰ Zebidi, VI, 6; Umeri, 50.

Medine dışından da ittifak arayışları içerisine girdiği görülmektedir.²⁷¹ Evs ve Hazreç'in bu ittifak arayışları ile Hz. Peygamber (SAS)'in yeni yurt bulma arayışları kesişince Akabe Bey'atları gerçekleşti ve hicret olayı ile Yesrib şehrinin kapıları Müslümanlara açıldı.

Abdullah bin Ubeyy'in İkinci Ficar Savaşında Amr bin Numan'ın yanlış davranışına karşı tepki gösterip savaşa katılmaması ve akabinde meydana gelen Bu'as Savaşına da katılmaması²⁷² iki kabilenin de sempatisini kazanmasını sağlamıştı. Durum böyle olunca iki kabilenin ortak bir lider olarak benimsediği kişi²⁷³ haline gelmişti ki hicret ile birlikte bütün planları suya düştü. Hatta Medine kralı olarak taç giydirilmesine karar verilmiş ve kuyumculara taç siparişi bile verilmişti.²⁷⁴ İktidarı elinden kaybetmenin vermiş olduğu bir duyguyla İslam'a ve Hz. Peygamber (SAS)'e karşı kin besledi. Bedir savaşından sonra İslam'a zahiren girdi ama her fırsatta kinini kusarak Müslümanlara zarar vermeye çalıştı.

3. 2. Akabe Bey'atlarındaki Rolü:

Bu'as Savaşının müsbet sonuçlarından biri de Medine'ye hicreti kolaylaştırmış olmasıdır.²⁷⁵ Hazreçlilerin, Mekke'ye yardım talebi için gelişleri onlarla Hz. Peygamber (SAS)'i buluşturmuş ve İslam ile tanışmalarını sağlamıştır. 620 yılının hac mevsiminde Hz. Peygamber (SAS) altı kişilik Hazreç grubuna İslam'ı anlatmış, onlar da bir sonraki yıl tekrar görüşmek üzere, Müslüman olarak Medine'ye dönmüşler.²⁷⁶ 621 yılında on iki kişilik yeni grupta Hazreçlilerin yanında iki tane de Evsli Müslüman vardı. Bu durum Medine'nin siyasi bir lidere olan ihtiyacını ve Evsliler ile Hazreçlilerin savaştan tamamen usandıklarını, yeni bir umut peşinde olduklarını göstermektedir. Belli konularda sözler vererek ve kendilerine İslam'ı öğretecek öğretmen isteyerek Medine'ye geri döndüler.²⁷⁷ Bir yıl içinde Evs Menat ve Evs Allah kabileleri dışında her

²⁷¹ İbnü'l - Esîr, I, 640; Çubukçu, 340.

²⁷² Watt, 44.

²⁷³ Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi", Çev. İsmail Yakıt, *Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1986, S. 6, 214.

²⁷⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 57; Hamidullah, "Hz. Peygamber'in Düşmanlarının Psikolojisi", 214; Canan, XVI, 403; Sezikli, 23.

²⁷⁵ Çubukçu, 340.

²⁷⁶ Sarıçam, 112.

²⁷⁷ Kendilerine İslam'ı ve fikhî bilgileri öğretmek için Mus'ab bin Umeyr'i gönderdi bkz. *el-Bidaye*, III, 234; Watt ise sadece İslam'ı öğretmek için değil, aynı zamanda Medine'nin durumu hakkında bilgi sahibi olmak ve güvenliği sağlamak için gönderildiğini belirtir bkz. Watt, 147.

evden insanlar İslam'ı kabul etmişti.²⁷⁸ Mus'ab bin Umeyr'in gayretli çalışmaları sayesinde İslam Medine'de neredeyse bütün evlere girmişti²⁷⁹ ve herkes bu durumdan haberdardı. Abdullah bin Ubeyy'in de evinden Müslüman olanlar mutlaka vardı.

622 yılında ise ikisi kadın yetmiş beş kişilik bir grup gelerek belli konularda sözler vermenin yanında uğruna savaşacaklarına dair itaat ettiler.²⁸⁰ Bu noktada Abbas bin Ubade'nin “-Ey Hazreçliler bu adamla (SAS) ne için bey'atleştığınızı biliyor musunuz?” diye sorup, onları tekrar düşünmeye davet etmesi, bu bey'atle tüm Arap kabilelerini karşılarına almış olduklarını ve tüm dünyaya savaş açtıklarını hatırlatması²⁸¹ olayın ciddiyetini göstermesi açısından önemlidir. Asım bin Ömer bin Kâtade; “*Vallahi bunu Abbas başka bir şey için söylemedi ancak Rasûlullah (SAS)'e verilen antlaşmayı pekiştirmek için söyledi*” der. Ancak Abdullah bin Ebu Bekir ise; “*Abbas bunu o gece milleti geciktirip Abdullah bin Ubeyy bin Selül'ün gelmesi için söylemişti ki mesele iyi pekişsin.*” diyor.²⁸²

Bir de sonraki gün Mekkeli Müşrikler Medine'den gelen hacıların gizlice gelip Müslüman olduklarını, görüşmeler yaptıklarını, bey'atleştiklerini duyduklarında ilk iş olarak Medine müşriklerine, sonra da Abdullah bin Ubeyy'e gidip bu durum hakkında bilgi almak istemişler. Abdullah bin Ubeyy, onlara:

- *Vallahi bu büyük bir iştir. Kavmimin böyle büyük bir nimeti benden ketm edeceklerini (gizleyeceklerini) sanmıyorum ve böyle bir işin olduğunu da bilmiyorum.*

diyerek Mekkeli Müşriklere görüşmelerle ilgili haberinin olmadığını belirtti.²⁸³ Eğer böyle bir olaydan haberi olsaydı herhalde İslam'ın Medine'de yayılmasından önce Mekkeli Müşriklerle ittifak kurup en başından itibaren hicrete müdahale ederdi.²⁸⁴

²⁷⁸ İbn Kesir tarihinde şöyle diyor: “Beni Umeyye b. Zeyd, Hatma, Vail ve Vakıf evlerinden kimse Müslüman olmadı. Bunlar, Evs b. Harise kabilesinden idiler. Çünkü aralarında Ebu Kays b. Eslet bulunuyordu ki O, onlar için bir şair ve önderdi, onlar da onu dinliyor ve ona itaat ediyorlardı. O ise, onları İslam'dan geri durdurdu ve bu sapıklığında ısrar etti.” bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 237; İbn Hişam, II, 170; Watt, 145; Köksal, *İslam Tarihi* 1-2, 542; Algül, *İslam Tarihi*, I, 259.

²⁷⁹ Cevat Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, Çev. Muammer Bayraktutar, Ankara 2015, 86.

²⁸⁰ Watt, 145.

²⁸¹ Mevdudi, II, 139.

²⁸² İbn Hişam, II, 108; İbnü'l - Esîr, I, 99; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 250; Algül *İslam Tarihi*, I, 261.

²⁸³ İbn Hişam, II, 110; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 252.

²⁸⁴ Sezikli, 24.

3. 3. Hicret Sonrasında Medine'deki Davranışları

Abdullah bin Ubeyy hicret sonrasında ismi çok fazla ön planda olan kişilerden biri değildi. Herhalde kavmine olan kızgınlığından dolayı Müslümanlardan uzak kalarak hayatını sürdürmeye çalışıyordu. Aynı zamanda İslam'a girenleri engelleme yolunda elinden gelenleri yapmayı da ihmal etmiyordu. Bunun en bilinen örneği Ebu Kays bin Eslet'i Müslüman olmaktan vazgeçirdiği şu olaydır:

Ebu Kays bin Eslet, Benî Vâkıf kabilesinin ilim ve anlayış sahibi kimselerinden olup aynı zamanda kavminin şairiydi. Mus'ab bin Umeyr'in faaliyet gösterdiği zamanlarda İslam'a girip girmemekte kararsız kalmıştı. İlk aşamada O'nu Abdullah bin Ubeyy'in engellediği belirtilir. Hanif dinine inanan Ebu Kays, Hz. Peygamber (SAS)'in hicretiyle Onunla da görüşüp İslam dininin esasları hakkında bilgi aldı ama yine kararsız kaldığı için Hz. Peygamber (SAS)'e “-bir sonraki yıl görüşmek üzere” diyerek yanından ayrılınca Abdullah bin Ubeyy ile karşılaştı. Abdullah bin Ubeyy'in tahrikleri ve O'nu ayıplaması üzerine bir yıl süreyle İslam'a girmeyeceğine yemin etti.²⁸⁵

Akabe Bey'atları sonrasında Müslümanların Medine'ye hicret etmeye başlaması ve akabinde Hz. Peygamber (SAS)'in hicret etmesi Mekkeli Müşrikleri endişelendirmeye başladı. Tıpkı Habeşistan hicretinde olduğu gibi Müslümanları Medine'de de rahat bırakmaya niyetleri yoktu.²⁸⁶ Çözümü Medine içinde bulabileceklerini düşünerek, Abdullah bin Ubeyy ile görüşmelere başladılar. Bir mektup yazarak “Şurası muhakkak ki: Siz bizim bir vatandaşımıza kendinize sığınma hakkı tanıdınız. Allah'a yemin ediyoruz ki: Onu ya öldürürsünüz, ya da (memleketinizden) çıkarırsınız. Aksi takdirde hepimiz birden sizin üzerinize yürür, nihayet sizi ölüm yerlerinizde öldürür, kadınlarınızı (kendimize) helâl kılarız”²⁸⁷ dediler. Bunun üzerine Abdullah bin Ubeyy ve yandaşları savaş için hazırlıklara başladı. Çünkü kendi itibarı ve krallığı elinden gitmişti. Geri almak için de fırsat kolluyordu. Hz. Peygamber (SAS), bu haberi duyunca Abdullah bin Ubeyy'e giderek; “Kureyş'in tehdidi size son derece tesir etti. (Kureyş'in bu tehdidiyle) size vereceği zarar (sizin bizimle harbe kalkışmak suretiyle) kendinize vermek istediğiniz zarardan daha fazla değildir. (Çünkü siz kendi

²⁸⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 237; Asri Çubukçu, “Ebu Kays”, *DİA*, X, 175.

²⁸⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 185; Afzâlurrahman, I, 403; Algül, I, 349.

²⁸⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3223; Mevdudi, II, 142; Hamidullah, 185; Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, 78; Afzâlurrahman, I, 403, 610; Algül, 349; Sezikli, 28.

öz) oğullarınız ve kardeşlerinizle savaşmak istiyorsunuz." dedi. Abdullah bin Ubeyy ve yandaşları Hz. Peygamber (SAS)'den bunu duyunca ve bu konudaki kararlılığını görünce dağıldılar.²⁸⁸

Hz. Peygamber (SAS)'in Kuba'dan çıkıp Medine'ye girişi esnasında Abdullah bin Ubeyy'in evinin kapısına geldiği ve kendisini davet etmesini beklediği belirtilir. Abdullah bin Ubeyy de “-*Seni davet edenlere bak. Git, onlara misafir ol.*” deyip Hz. Peygamber (SAS)'in beklentisine olumsuz cevap vererek O'nu üzmüştür. Sonrasında ise Sa'd bin Ubade duruma açıklık getirmeye çalışmıştır.²⁸⁹ Bu olayın hicret esnasında değil de ilerleyen zamanda gerçekleşen “üzerimizi tozlatma” olayıyla karıştırıldığı kanaatindeyim. Çünkü Hz. Peygamber (SAS)'in Kuba'da kaldığı ev münafıklar tarafından taşlanmıştı,²⁹⁰ Medine'ye girerken Ensar kılıçlarını çekip Hz. Peygamber (SAS)'i koruyarak Medine'ye girdirmişti²⁹¹ ve evlerine davet eden herkes “ – *Ey Allah'ın Rasûlu! Bize gel. Sayımız, hazırlığımız, emniyet ve gücümüze gel.*” diyerek davet ediyorlardı.²⁹² Böyle bir ortamda Hz. Peygamber (SAS)'in Müslüman olmayan, krallığı elinden alınan ve kendisine karşı kin besleyen bir kişinin evinde kalmayı düşünmesi emniyeti açısından pek sağlıklı görünmemektedir. Ancak Abdullah bin Ubeyy'in ruh halini de düşünerek O'nu şereflelendirmek amacıyla kısa süreliğine oturmayı düşünmüş olabilir²⁹³ ya da Abdullah bin Ubeyy Hz. Peygamber (SAS)'in ineceğini düşünerek ilk muhalefetini gerçekleştirmiştir.²⁹⁴

Üsame bin Zeyd'in anlattığı şu olay da Abdullah bin Ubeyy'in Müslüman düşmanlarıyla olan diyalogunun ve Hz. Peygamber (SAS)'e karşı takındığı olumsuz tavırlarının sebebini gösteren bir örnektir. Rasûlullah (SAS), üzerinde palan bulunan Fedek kadifesi ve liften yapılmış bir iple yularlanmış bir eşekle Sad bin Ubade'ye hasta ziyaretine gidiyordu. Abdullah bin Ubeyy Müzahimin (kalenin) gölgesinde kendi kavminden bazı kişiler ve Yahudilerle oturuyordu. Rasûlullah (SAS) O'nu gördüğü zaman selam vermeden geçmeyi uygun görmedi; indi, selam verdi, azıcık oturdu. Bu

²⁸⁸ Köksal, *Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet* 3-4, 56; Koçyiğit, 140; Sezikli, 28.

²⁸⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 300; Köksal, 23.

²⁹⁰ Sezikli, 30.

²⁹¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 156.

²⁹² İbn Hişam, II, 163; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 299.

²⁹³ Hamidullah, 157.

²⁹⁴ Sezikli, 32.

nezakete karşılık Abdullah bin Ubeyy kaftanıyla burnunu kapatarak, "Toz kaldırmayın" dedi.²⁹⁵ Bu saygısızlığa rağmen Hz. Peygamber (SAS) oturdu, Kur'an okudu, Allah'a davet etti, Allah'ı hatırlattı, kaçındırdı, korkuttu, müjde verdi. O ise sessizce dinliyordu. Sonunda şöyle dedi: " *Yahu o eğer gerçek ise senin bu sözünden daha güzeli yoktur, o halde evinde otur. Kim onun için sana gelirse ona onu anlat, haber ver. Sana gelmeyen kimseyi de onunla rahatsız etme ve onun meclisine de kendisinden hoşlanmadığı bir şeyle ona gelme*"²⁹⁶ dedi. Hz. Peygamber (SAS) reddedilmenin verdiği duyguyla iyice gazaplanmıştı ve hüznü yüzünden okunuyordu.²⁹⁷ Bunun üzerine kendi kabilesinden olan Abdullah bin Revaha: " *Hayır O'nu bize getir bizim meclislerimize ve odalarımıza gel. Bu vallahi sevdiğimiz şeylerdendir ve Allah'ın bize kendisiyle ikram ettiği, bizi kendisine hidayet ettiği şeylerdendir.*" dedi. Abdullah bin Ubeyy de kavminin kendisine iyice muhalif olmasından dolayı hissettiği duygularla şu cümleleri söylemiştir:

“ *Senin kölen senin hısmın olduğu zaman, zelil olmaya devam edersin ve seninle güreş tutan kimseler seni yıkarlar. Hiç şahin kuşu kanadı olmaksızın yerden fırlayabilir mi ve eğer bir gün onun yeleği kesilirse o mutlaka düşecektir.* ”

Hz. Peygamber (SAS) Sâd bin Ubade'nin yanına gittiği zaman Sa'd, yüz ifadesinden olumsuz bir şeyler olduğunu anlamış ve neler olduğunu sormuştu. Hz. Peygamber (SAS) de Abdullah bin Ubeyy'in söylediği cümlelerin kendisini incittiğini belirtti. Bunun üzerine O da : " *Ey Allah'ın Rasûlu, ona merhamet eyle, vallahi Allah seni bize getirdiği zaman biz ona taç giydirmek için boncuk diziyorduk. Vallahi o senin ondan mülkü (idareyi) kapmış olduğuna inanmaktadır*"²⁹⁸ diyerek Abdullah bin Ubeyy'in hicret öncesi konumuna atıfta bulunmuş ve içinde bulunduğu ruh halinden dolayı ona iyi davranmasını Hz. Peygamber (SAS)'den rica etmiştir.

Başka bir rivayete göre bir eşekle Abdullah bin Ubeyy'in yanına gelen Hz. Peygamber (SAS)'e " *Benden uzaklaş! Vallahi eşeğinin kokusu beni rahatsız etti*" demiştir. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlardan biri " *Vallahi Rasûlullah*

²⁹⁵ Koçyiğit, 140; Demircan, 39.

²⁹⁶ İbn Hişam, II, 313; Zebidi, X, 128; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, IV, 1500-1501; Sezikli, 36.

²⁹⁷ Lings, 137.

²⁹⁸ İbn Hişam, II, 314; Zebidi, X, 129; Köksal, Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 3-4, 134-136; Sezikli, 36-37.

(SAS)'in eşeğinin kokusu senin kokundan daha güzeldir'' diyerek ona cevap verince iki taraf arasında arbede yaşanmıştı.²⁹⁹

Abdullah bin Ubeyy Medine'de kendisine yapılan muhalefete karşılık, evini İslam düşmanı olanlara açarak nifak için bir karargâh ve toplantı merkezi olarak kullanmaktaydı.³⁰⁰ Kaybettiği büyük saygınlık ve prestijini tekrar kazanabilme ümidiyle elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdı. Önce Bedir Savaşı'nın sonucunu bekledi. Sonuç umduğu gibi olmayınca da İslam'ı seçti. Sonra da Müslümanlara içerden her türlü tehlikeli oyunları oynamaya başladı. Bu şekilde İslam'a daha büyük zararlar verebilirdi. Her fırsatta nifakını ortaya koydu, münafıkları örgütledi. İslam'ın ortadan kalkması için ve eski saygınlığını tekrar kazanıp kral olabilmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Bir bakıma Mekke'de Ebu Cehil ve Ebu Leheb'in üstlendiği misyonun, Medine'deki temsilcisi oldu.

4. Abdullah bin Ubeyy'in İslam'ı Kabulü

Abdullah bin Ubeyy, kral olma ya da Medine'nin hâkimi olma ümitlerini hiç kaybetmedi. Bu sebeptendir ki hicret sonrasında Mekkeli müşriklerin gönderdiği mektuba olumlu cevap vererek hemen savaş için hazırlıklara başlamak üzereydi. Ancak Hz. Peygamber (SAS)'in erken müdahalesiyle istediğini yapamadı. Yine de Mekkeli müşriklerle ve İslam düşmanı olan gruplarla irtibatını koparmadı. Mekkelilerin Bedir Savaşına gelişleri Onun ümitlerinin tekrar yeşermesine sebep oldu. Bedir savaşında Müslümanların galip gelmesiyle Medine'nin hâkimi olamayacağını ve Medine'de müşrik olarak yaşayamayacağını anladı. Savaş sonrasında çaresizliğinin ifadesi olarak *"Artık bu, zafer ve galebenin O'na yöneldiğini açıkça gösteren bir vâkiadır!"* diyerek³⁰¹ en azından eski prestijini ve saygınlığını korumak, siyasi üstünlüğün safında olmak için İslam'ı sözde kabul etti.³⁰² Gururuna yediremeyip Hz. Peygamber (SAS)'e gidemeyince Bedir esirleri arasında olan amcası Abbas'a gömleğini göndererek iletişime açık olduğunu gösterip, Müslümanların kalplerini kazanmaya çalıştı.³⁰³ Bu hareketiyle hem İslam'a en büyük zararları verebileceği yeni bir ortamı hem de eski saygınlığını tekrar

²⁹⁹ Zebidi, VIII, 113; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XIII, 7407; Afzâlurrahman, III, 246; Demircan, 39.

³⁰⁰ Sezikli, 38.

³⁰¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, IV, 1501; Zebidi, XI, 73; Köksal, *Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet* 3-4, 136; Temel, 63; Canan, XVI, 403.

³⁰² Mevdudi, VI, 320; Lings, 137-138; Gazali, 234; Koçyiğit, 140; Demircan, 40.

³⁰³ Sezikli, 45.

elde etme imkanı bulmuştı. Ayrıca Bedir Savaşına katılan ensarın sayısına bakıldığı zaman Abdullah bin Ubeyy'in otoritesinin ne derecede azaldığı fark edilebilecektir.³⁰⁴

³⁰⁴ İbn Hişam Bedir Savaşına 170 Hazreçli, 61 Evsli ve 83 Muhacirin katıldığını ifade eder bkz. İbn Hişam, II, 464.

IV. BÖLÜM

ABDULLAH BİN UBEYY'İN MEDİNE DÖNEMİ OLAYLARINDAKİ ROLÜ ve ÖLÜMÜ

1. Bedir Savaşı

Bedir Savaşı Medine’de Müslüman olmayan kararsız kişilerin ve müşriklerin tercihlerini yapmalarına sebep olan önemli bir olaydır. Savaşın içinde münafıklara dair herhangi bir durum söz konusu değildi. Ancak savaşın zafer müjdesini Medine’ye haber veren Zeyd bin Harise ve Abdullah bin Revâha’nın haberleri hakkında yalan görüş beyan etmeleri; savaşın sonucunu beğenmediklerini ve işlerinin yolunda gitmediğini göstermektedir. Münafıkların, Medine döneminin bundan sonraki sürecinde özellikle de savaş gibi olağanüstü durumlarda ön plana çıkmaları, ortalığı karıştırmak için hiçbir fırsatı kaçırmamaları dikkatleri üzerlerine çekmekte ve temkinli davranılması gereken bir topluluk olduklarını göstermektedir.³⁰⁵ Bedir Savaşı Abdullah bin Ubeyy ve yandaşları açısından da önem taşıyan bir zafer olmuştur. Çünkü sonuç onların umduğu gibi olmayınca İslam karşısında cephe almak yerine araya karışıp, Müslüman görünerek menfaatlerini sürdürmeyi amaçladılar.³⁰⁶

Bedir savaşının sonucundan rahatsız olan nifak ehli kişiler zafer müjdesini gölgeleyemeyince bu kez ganimetlerin dağıtımı sırasında kaybolan bir eşya için Hz. Peygamber (SAS)’e iftira atma cür’etinde bulundular. Bu olay üzerine “*bir peygambere emanete hıyanet yaraşmaz*”³⁰⁷ ayetiyle yalancılıkları ve iftiracılıkları tescillenmiş oldu.³⁰⁸

2. Kaynuka Oğulları Savaşı

Bedir Savaşının hezimetle sonuçlanması sonrasında Medine’de yaşayan Yahudi kabilelerinden Kaynuka oğulları saldırganlığa başlayıp anlaşmalarını bozdukları için kaleleri kuşatıldı. On beş gün süren kuşatma sonrasında Hz. Peygamber (SAS)’in hükmüne razı olarak elleri bağlı bir şekilde teslim olup kalelerinden indiler. Abdullah bin Ubeyy’in Müslüman olduktan sonra aracılık yapmak için bu olayda sahneye çıktığı görülmektedir.³⁰⁹ Abdullah bin Ubeyy elleri bağlı Kaynuka Yahudilerinden sorumlu olan Münzir bin Kudame’ye “*onları çöz*” dediği zaman Münzir, Rasûlullah (SAS)’in bağladığı bir kavmi çözemeyeceğini ifade edince doğruca Hz. Peygamber (SAS)’in yanına gitti. Elini arkadan Rasûlullah (SAS)’in zırhının yan tarafına koydu ve “*Ey*

³⁰⁵ Vâkıdî, I, 165-166; Karaman, 107; Demircan, 44.

³⁰⁶ Gazali, 234; Canan, XVI, 403.

³⁰⁷ Al-i İmran 161.

³⁰⁸ Vâkıdî, I, 152; Temel, 72; Karaman, 107.

³⁰⁹ Vâkıdî, I, 229; Hodgson, 118; Sezikli, 59.

Muhammed! Benim dostlarıma bir iyilikte bulun” dedi. Hz. Peygamber (SAS)’in olumsuz cevabı üzerine “dostlarıma karşı bir iyilik yapmadan seni bırakmayacağım. Bunlar 400 zırhlı, 300 zırhsız adamdır, el-Hedâik ve Bu’as günlerinde beni kırmızıdan ve siyahtan korudular. Bunların tümünü bir günde öldürmek mi istiyorsun? Ben felaketlerden korkan bir insanım” dedi. Abdullah bin Ubeyy’in bu sözleri üzerine Maide suresinin 52. ayeti olan “Kalplerinde hastalık bulunanların onlara doğru koştuklarını görürsün. Bize kötülük isabet etmesinden korkarız derler...” ayeti indirildi. Israrı üzerine Hz. Peygamber (SAS), “Bırakın bunları, Allah onlara lanet etsin” dedi ve İbn Übeyy’e de lanet etti. Yahudilerin şehri terk etmeye başladıkları sırada Abdullah bin Ubeyy, Yahudilerin yurtlarında kalmaları için ricada bulunmak üzere Hz. Peygamber (SAS)’in yanına tekrar geldiğinde kapıda bulunan Üveym bin Sâide ile karşılaştı. Aralarındaki restleşme sonrasında Üveym, Abdullah bin Ubeyy’in yüzünü duvara çarptı ve yüzü kanamaya başladı. Bunun üzerine Yahudiler “Ey Ebü’l-Hubab! Senin yüzünü bu hale getiren (değiştirmeye gücümüzün yetmeyeceği) bir memlekette asla ikamet etmeyeceğiz” dediler. Sonra da mallarını bırakarak şehri terk ettiler.³¹⁰

Hz. Peygamber (SAS) Yahudileri sürgün etme görevini Ubade bin es-Sâmit’e verdi. Ubade ve Abdullah bin Ubeyy dostluk konusunda Yahudilerle aynı statüdeydiler. Ancak Ubâde Yahudilerle olan dostluğunu Rasûlullah (SAS) ile savaşı göze aldıklarında bozmuştu. Abdullah bin Ubeyy, Ubâde’ye “*sen dostlarının dostlarından uzaklaşıyorsun öyle mi?*” deyince Ubâde de İslam ile birlikte bütün anlaşmaların silindiğini belirtip, Abdullah bin Ubeyy’e zararlı çıkacağı işlerle uğraştığını belirterek Yahudilerden uzak olduğunu dile getirdi.³¹¹

Kaynuka Savaşında Abdullah bin Ubeyy’in Yahudileri koruma konusunda az da olsa etkili ve başarılı olduğunu görüyoruz. Onları ölümden kurtarabilmiş ancak Medine’de yaşamlarını sürdürmelerini sağlayamamıştı. Abdullah bin Ubeyy’in Kaynuka oğullarını koruma konusundaki başarısının sebebi, Müslümanların halen çok güçlü durumda olmamalarının yanında, Hz. Peygamber (SAS)’in yeni Müslüman olan

³¹⁰ Vâkıdî, I, 230-231; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 12; Yazır, VII, 234; Gazali, 238; Canan, XI, 434; Sezikli, 59.

³¹¹ Vâkıdî, I, 232; Lings, 171; Umeri, 101; Maide 51, 52 ve 56. ayetlerinin Abdullah bin Ubeyy ve Ubade bin Sabit ile ilgili olarak inmesi için bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 12.

Abdullah bin Ubeyy'in gönlünü almak ve Medine içinde bir düşman grubu oluşmasını engellemek istemesi olabilir.

3. Uhud Savaşı

Uhud Savaşı, Abdullah bin Ubeyy'in hayatındaki dönüm noktalarından biridir. İki şekilde savaşa etki ettiği görülmektedir. Birincisi savaşın açık alanda yapılmaması konusunda dikkate alınmaması, ikincisi de üç yüz adamıyla savaş alanını terk ederek Müslümanları yüz üstü bırakmasıdır. Mekke'li müşriklerin üç bin kişilik bir ordu ile Medine'ye hareket ettiğini haber alan Hz. Peygamber (SAS) ashabıyla istişare etti. Ashabın çoğunluğu açık alanda savaşmayı istiyordu. Abdullah bin Ubeyy ayağa kalktı ve:

“Ey Allah'ın Rasûlü! Biz cahiliye döneminde bu kentte savaşıyorduk. Kadınları ve köleleri bu kalelere yerleştiriyorduk. Onlara taşlar veriyorduk. Vallahi çoğu kez çocuklar düşmanlarımıza atmak üzere bir ay boyunca bize taş taşıyorlardı. Kentte iç içe binalar yaptırıyorduk; kent böylece her yönden kale gibi oluyordu. Kadınlar ve çocuklar yüksek evlerden ve kalelerden taş atıyorlar, bizler de sokaklarda kılıçlarımızla savaşıyorduk. Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim kentimiz bâkiredir ve hiçbir zaman aleyhimize dağılmış değildir. Ne zaman dışarda bir düşman ile karşılaşmışsak mutlaka bize zarar vermiştir. Ne zaman bir düşman (biz şehirdeyken) bize saldırmışsa mutlaka onu mağlup etmişiz. Onları bırak ey Allah'ın Rasûlü! Eğer buraya gelirlerse kötü bir hapisane ile karşılaşsınlar. Eğer dönerlerse hezimete uğrar ve zararlı bir şekilde dönerler, hiç hayır görmezler. Ey Allah'ın Rasûlü! Bu işte bana uyun. Bilin ki bu görüşü kavmimin büyüklerinden ve görüş sahibi olanlarından miras aldım. Onlar savaş ehli ve tecrübe sahibiydiler”³¹² dedi.

Abdullah bin Ubeyy'in görüşü ile Hz. Peygamber (SAS)'in görüşünün örtüştüğünü görmekteyiz. İlk etapta gerekli tedbirleri almaları için Hz. Peygamber (SAS) ashabına talimatları verdi. Bunun üzerine Bedir'e katılmayan gençler, Bedir'de yakınlarını kaybedenler ve halk nezdinde sözü geçen itibarlı bazı büyük sahabeler korkmadıklarını göstermek ve şehit olmak için açık alanda savaşma konusunda ısrarcı olunca Hz. Peygamber (SAS) çoğunluğun görüşüne uydu. Böylece savaş hazırlıklarına başladı. Eş-Şeyhain denilen yere gelince orada geceledi. Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları da geceyi burada geçirdiler. Ancak dostları: “*Sen O'na görüşünü bildirdin ve bu görüşünün de babalarından kalma bir görüş olduğunu söyledin. Üstelik O'nun*

³¹² Vâkıdî, I, 261-262; İbn-i Hişam, III, 87; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 28.

görüşü de senin görüşüne uygundu fakat kabul etmeyi reddetti ve yanındaki çoluk çocuğun sözlerine uydu” diyerek fitne tohumlarını saçmaya başladılar.³¹³ Savaşın başladığı sabah Abdullah bin Ubeyy ve üç yüz adamı *“biz kendimizi niçin öldüreceğiz”* diyerek Şavt denilen yerde ordudan ayrıldı.³¹⁴ Abdullah bin Amr bin Haram ardından gidip onları tekrar savaş alanına davet edince Abdullah bin Ubeyy *“Aralarında bir savaş çıkacağını sanmıyorum. Ey Ebu Câbir! Eğer beni dinlersen sen de dön. Çünkü rey ve akıl sahipleri döndüler. Biz şehrimizde O’na yardım edenlerdeniz. Danıştığında kendisine doğruyu söylediğim halde reddetti. Sadece çocukların sözüne uydu.”* diyerek geri dönme çağrısına olumsuz cevap verdi.³¹⁵ Onun bu cevabı savaştan vazgeçmek için geleceğe dair tahminlerde bulunmaktan ve savaşmamak için bahaneler üretmekten başka bir şey değildir. Kendisi ve yandaşları ile birlikte Ebu Câbir’e de dönmesi için teklifte bulunması İslam birliğini bozma amacını göstermektedir. *Şehrimizde ona yardım edenlerdeniz* ifadesinde ise tamamen Yahudi mantığı vardır. Çünkü Medine Sözleşmesinde *“Medine’ye dışardan bir saldırı olursa şehir birlikte muhafaza edilecek”* maddesi vardı. Ama bu savaş Medine şehrinin dışında yapılıyordu. Kendisini Müslüman olarak görmediği için savaşa katılma zorunluluğunun da olmadığını bu şekilde dillendirmiştir. Abdullah bin Ubeyy, Uhud Günü *“savaşmayı bilseydik elbette peşinizden gelirdik”* diyerek savaştan geri durunca Yüce Allah onlar için *“...Biz savaşmayı bilseydik size tabi olurduk. Onlar o gün imandan çok küfre yakındılar”* buyurarak münafıkların yalancılıklarına ve inanç durumlarına durumuna açıklık getirmektedir.³¹⁶ Zaten istişare toplantısında savaşma taktiğiyle ilgili Hz. Peygamber (SAS)’e sunduğu tekliflerde savaştan çok iyi anladığı anlaşılmaktadır. İslam öncesi dönemde Hadâk denilen yerde gerçekleşen Birinci Ficar Savaşında ve Serâre Savaşında Hazreçlilere komutanlık yapan birinin savaşmayı bilmiyoruz demesi ancak ipe un sermek ve basit bahanelerle savaştan kaçmak için söylenen sözler olduğunu bizlere göstermektedir. Ayrıca Abdullah bin Ubeyy *“bize uysalardı öldürülmezlerdi...”* dediği

³¹³ Vâkıdî, I, 268; Sezikli, 66.

³¹⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 29; Yazır, I, 375; Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, I, 290; Afzâlurrahman, I, 582.

³¹⁵ Vâkıdî, I, 270; İbn-i Hişam, III, 88; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, IV, 1353; Lings, 189.

³¹⁶ Al-i İmran 167.

zaman Yüce Allah “*De ki: Eğer doğru sözlü insanlar iseniz canlarınızı ölümden kurtarın bakalım*”³¹⁷ diyerek O’nun bu olumsuz tavrına cevap vermiştir.

Abdullah bin Ubeyy’in savaşın başladığı esnada geri dönmek için birbirinden farklı ifadeler kullanması, O’nun inanç noktasındaki durumunun göstergesi olmasının yanı sıra Mekkeli Müşriklerle de sözleşmiş olabileceğini göstermektedir. İlk başta savaşın olmayacağından bahsedip, akıl sahiplerinin döndüğünü belirterek Müslümanları küçümsemiştir. Hala eski otoritesinin olduğunu sanıp toplumun en akıllı kişilerinin kendileri olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Sonra da istişare esnasında kendi sözlerinin dikkate alınmamasını bahane ederek savaş alanını terk etmiştir. Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları savaş sonrasında “*eğer yanımızda olsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi*” dedikleri zaman Yüce Allah “*Hiç kimse yok ki, ölümü Allah’ın iznine bağlı olmasın, ölüm belli bir süreye göre yazılmıştır...*”³¹⁸ ayetini indirmiştir. Savaş sonucunda Müslümanlar yaralı olarak Medine’ye döndüler. Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy de yaralı olarak dönenlerdendi. Gece yarısına kadar yarasını ateşle yakıyordu. Babası da “*Senin O’nunla bu şekilde çıkman doğru değildi. Muhammed bana isyan etti de çocukluğun sözüyle hareket etti. Vallahi ben bu işin bu sonuca varacağını görür gibiydim*” diyordu. Oğlunun bu haline içerlenmesinin yanında Müslümanların düştükleri bu durumdan dolayı mutluluk duyuyor ve aynı zamanda diğer Müslümanlarla alay etmekten de geri durmuyordu.³¹⁹

Abdullah bin Ubeyy’in, savaş sonrasında sadece Uhud’a katılanların çağrıldığı Hamra-ul Esed için savaşa katılma isteğinde bulunması,³²⁰ O’nun ne derece sinsi ve yüzüstü olduğunu gösteren bir başka örnektir. Abdullah bin Ubeyy’in Mescid-i Nebi’de dünyevî şeref için oturduğu bir yeri vardı. Her hafta Cuma namazı vaktinde Hz. Peygamber (SAS) minbere çıkınca O da kalkıp: “*İşte Allah’ın Rasûlu aranızdadır. Allah sizi Onunla şereflendirmiştir. O’na yardım edin ve O’na itaat edin*” derdi. Uhud Savaşı sonrasındaki Cuma namazında her zamanki gibi ayağa kalkarak aynı cümleleri tekrar etmek isteyince Müslümanlar Ona karşı ilk kez ayaklanarak “*Otur ey Allah’ın düşmanı*” dediler. Ebu Eyyub sakalından, Ubâde b. es-Sâbit de ensesinden iterek “*sen*

³¹⁷ Al-i İmran 168.

³¹⁸ Al-i İmran 145.

³¹⁹ Vâkıdî, I, 365, 371; İbn-i Hişam, 88.

³²⁰ İbn Kesir IV, 88; Köksal, Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 3-4, 515.

bu makama layık değilsin” diyerek dışarı çıkmasını sağladılar. Abdullah bin Ubeyy çıkarken “*sanki kötü bir şey söyledim ben, O’na destek olmak için ayağa kalktım*” diyordu. Dışarda karşılaştığı Mu’avviz b. Afra, Abdullah bin Ubeyy’e içeri girmesini ve Rasûlullah (SAS)’den kendisi için Allah’tan af dilemesini istemesini söyleyince, Abdullah bin Ubeyy bunu da reddetti ve çıkıp gitti.³²¹

Görüldüğü gibi Uhud Savaşı Abdullah bin Ubeyy için çok büyük bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber (SAS)’in Abdullah bin Ubeyy’i istişare toplantısına ilk defa³²² çağırmasının sebebi, istişareye verdiği önemin yanında,³²³ O’na iltifatta bulunmak, kalbini hoş tutmak, O’na değer verdiğini göstermek, O’nu denetim altında tutmak³²⁴ münafıkların tavırlarının nasıl olacağını bilip ona göre temkinli davranmak ve savaş tecrübesinden faydalanmak istemesinden olabilir. Daha da önemlisi zahiren Müslüman gözüktüğü ve halk nazarında hala otoritesi olan bir kişiyi, toplumu ilgilendiren savaş gibi bir durumda devre dışı bırakmak iç muhalefeti daha çok tetikleyebilirdi.

Abdullah bin Ubeyy’in Medine’de kalıp savunma savaşı yapmak istemesinin sebebi, bir boşluk yakaladığı zaman fark ettirmeden savaş alanından sıvışmak istemesi olabilir. Savunma savaşı konusunda başarılı olamayınca ikinci plan olarak müttefiki olan altı yüz Yahudi birliğini Müslüman ordusuna katmayı amaçlamış, bunda da başarılı olamayınca üç yüz adamıyla savaş alanını terk ederek Müslümanların morallerini bozmayı amaçlamıştır. Beni Harise ve Beni Seleme’nin neredeyse savaşmaktan vaz geçmesi³²⁵ O’nun bu noktada başarıya çok yaklaştığını göstermektedir.³²⁶ Ayrıca savaş esnasında Hz. Peygamber (SAS)’in öldürüldüğü haberi yayılmaya başlayınca savaşa katılmış olan münafıkların bazıları “*Abdullah Bin Ubeyy’e gidelim, bizim için Ebu Süfyan’dan eman dilemesini rica edelim*” demeye başladılar.³²⁷ Kalplerine iman henüz yerleşmemiş olanlar veya kalplerinde hastalık bulunanlar azıcık başları sıkışsa hemen Hz. Peygamber (SAS)’e alternatif olarak Abdullah bin Ubeyy’i işaret ediyorlar. Bu sözler gösteriyor ki Abdullah bin Ubeyy’in nifak hareketleri kral olma yolunda insanlar üzerinde hala etkili olmaktadır. Ayrıca savaşta oğlu ile beraber birçok hemşerisini

³²¹ Vâkıdî, I, 366-367; İbn-i Hişam, III, 140; İbn Kesir, IV, 93; Mevdudi, VI, 321.

³²² Yazır, I, 374.

³²³ Demircan, 44.

³²⁴ Çiçek, 67.

³²⁵ Taberî, I, 23; Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, I, 293; Yazır, I, 376.

³²⁶ Sezikli, 69-79; Demircan, 47; Karaman, 110.

³²⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 44; Mevdudi, I, 297; Yazır, I, 395.

bırakıp geri dönmesi, kendi arzuları için milletin geleceğini ve canlarını tehlikeye atacak kadar hırslı olduğunu göstermektedir.³²⁸

4. Nadir Oğulları Savaşı

Uhud savaşının hezimetle sonuçlanmasının ardından cesaretlenen Nadir oğulları Hz. Peygamber (SAS)'e sû-i kast düzenlemek isteyip Amr bin Umeyye'nin öldürdüğü iki kişinin diyetini vermeyince Medine sözleşmesini bozmuş oldu. Kalelerinin muhasara edilmesi sonrasında Abdullah bin Ubeyy'in başını çektiği münafık topluluğu onlara haber göndererek *"Sabit olunuz, karar kılınız ve korununuz. Çünkü biz sizi asla yardımsız bırakmayacağız. Eğer sizinle savaşılırsa biz sizinle beraber savaşırız. Eğer siz çıkartılırsanız sizinle beraber çıkarız"* dediler.³²⁹ Abdullah bin Ubeyy iki bin kişiyle beraber Kureyza ve Gatafan oğullarını alarak yardıma geleceğini belirtip Nadir oğullarını cesaretlendirdi.³³⁰ Onlar da yurtlarından çıkmadılar ve münafıklardan yardım beklediler. Bu süreçte Sellam bin Mişkem Nadir oğulları lideri Huyey bin Ahtab'a *"Abdullah bin Ubeyy'in sözü boştur, sadece Muhammed ile savaşa girişmen için seni kandırıyor. Sonra kendisi evinde oturup seni bırakacak. Biliyorsun ki İbn Ubeyy sana vaat ettiklerini Benî Kaynuka'dan olan dostlarına da vaat etmişti. Savaşmaya karar verdikten sonra da evinde oturdu. Üstelik İbn Ubeyy ne Yahudidir ne Muhammed'in dini üzerinedir ne de kavminin dini üzerinedir. O'nun söylediği bir sözü nasıl kabul edersin"* diyerek Abdullah bin Ubeyy'in yalancı kişiliğini ve münafıklık özelliklerini ifade etmiştir. Huyey bin Ahtab'ın kardeşi Cudey, Abdullah bin Ubeyy'den yardım istemeye gidince evinde yandaşlarıyla oturduklarını gördü. Hz. Peygamber (SAS)'in savaş çağrısına hemen hazırlanan oğluna hiçbir müdahalede bulunamadığını görünce ne kadar büyük bir hata yaptıklarını anladı. Huyey bin Ahtab'a gelerek Abdullah bin Ubeyy'de bir hayır görmediğini bildirdi.³³¹ Kuşatma süresince kalplerine korku salınan Yahudilere münafıkların yardımı gelmeyince Nadir oğulları silah ve zırhlarından başka, mallarından develerine yükleyebildikleri kadarını yanlarına almaları şartıyla Medine'den çıkartıldılar.³³² Abdullah bin Ubeyy'in davranışlarına baktığımızda çift kişilikli halini her halinden görebiliriz. Hem yardım vaadinde bulunup hem de hiçbir

³²⁸ Gazali, 264.

³²⁹ İbn Hişam, III, 269; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 131; Zebidi, X, 166.

³³⁰ Mevdudi, IV, 373.

³³¹ Vâkıdî, II, 14-15.

³³² Mevdudi, VI, 194, 221; Yazır, VII, 197; Lings, 217.

aktivitede bulunmaması, Müslüman ve Yahudileri birbirleriyle savaştırma amacı taşıdığını gösteriyor. Onlar birbirleriyle savaşıp güç kaybederken kendisi ve yandaşları maddi ve manevi açıdan daha dinç kalacaktı.

Abdullah bin Ubeyy, Bu'as gününden beri Nadir oğullarıyla dost olmamışken, Kaynuka oğullarının gidişiyle ortak düşmana sahip olan bütün Yahudilerle ittifak haline geçmiştir. Nadir oğulları için destek arayışlarına girmesine rağmen umduğunu bulamayınca yerinde kalmış ve bir müttefik grubun daha Medine'den çıkışına üzülerək şahit olmuştur.³³³ Bu savaş sonrasında Yüce Allah, Abdullah bin Ubeyy ve yandaşlarının yalancı, korkak, aklını kullanamayan topluluk olduklarını belirterek onları şeytana benzetmiştir.³³⁴

5. Hendek Savaşı

Hendek Savaşı Mekkeli müşriklerin ve Yahudilerin organizatörlüğüyle Arap yarımadasındaki İslam düşmanlarının İslam'ı tamamen ortadan kaldırmak için birleştikleri önemli bir savaştır. Özellikle Uhud Savaşının kaybedilmiş olması İslam düşmanlarını cesaretlendirmiştir. Tökezlediğini düşündükleri Müslümanlara son bir darbe vurup, bu işi kökten çözmek için büyük bir ordu hazırlıklarına başladılar.³³⁵ Ayrıca Nadir oğullarının Medine'den sürgün edilmeleri onların tahriklerinin artmasına, İslam düşmanlarını tek çatı altında birleştirme gayretlerine ve dolayısıyla Ahzab savaşının başlamasına zemin hazırlamıştır.³³⁶

Münafıklar ilk fitne hareketlerini Hendek Savaşı öncesi kazım esnasında ortaya koymaktadırlar. İşten kaçmak ve aynı zamanda canla başla hendeği kazan Müslümanların morallerini bozmak için hiç sebep yokken evlerine dönmeleri gerektiğini, nöbet tutamayacaklarını,³³⁷ evlerinin şehrin dışında olduğunu, kadınlarının ve çocuklarının korumasız olduğunu bahane ediyorlardı.³³⁸ Ayrıca Hz. Peygamber (SAS) Arap Yarımadası, İran ve Bizans'ın fethedileceği haberi ile hendek kazan yorgun ve aç Müslümanlara moral verirken, münafıklar da *“Allah ve Rasûlü bize ancak aldatmak için vaadde bulunmuşlar”* diyorlardı. *“Bugün tuvalet ihtiyacımızı gidermeye*

³³³ Vâkıdî, II, 13; Sezikli, 92.

³³⁴ Haşr suresi, 12-13. ayet tefsiri.

³³⁵ Mevdudî, IV, 371.

³³⁶ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 1999, II, 852.

³³⁷ Karaman, 112.

³³⁸ Demircan, 56.

bile korkarak gidip kendimizden emin olamıyorken Muhammed bize Kisra'nın Kayser'in hazinelerini vaad ediyor” diyerek nifaklarını kusuyorlardı.³³⁹ Onlardan başka bir grup da *“Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin burada durmak imkânınız yok. Haydi, geri dönün”* demişti. Başka bir grup da *“Evlerimiz açık (korumasız)”* diyerek Peygamberden izin istiyorlardı.³⁴⁰ Bu ayetler münafıkların savaş esnasında Müslümanların morallerini bozmak, savaştan alı koymak ve savaşmamak için bahaneler ürettiğini göstermektedir. İç düşman olarak mütalaa edilen Yahudiler ve münafıklardan, Kureyzalıların anlaşmayı bozduklarını aleni bir şekilde söylemelerinin ardından münafıkların iç müdahaleleri çok gizli, sinsi ve planlı bir şekilde devam etmiştir.³⁴¹ Abdullah bin Ubeyy'in fiili bir müdahalesinin olmadığı ve isminin pek anılmadığı Hendek Savaşında münafıklarının genel tavırları hakkında Kur'an-ı Kerim'de bilgiler verilmiştir.³⁴² Ancak Abdullah bin Ubeyy'in isminin anılmaması O'nun elleri kolları bağlı bir şekilde evinde oturduğunu aklımıza getirmemelidir. Çünkü O, her fırsatta İslam'ı içten çökertmek için elinden gelen tüm gayretleri göstermiş ve her türlü faaliyetine rağmen karda gezip izini belli ettirmemeyi de başarabilmiştir.

6. Kureyza oğulları Savaşı

Hendek Savaşı'nın en kritik zamanında Hz. Peygamber (SAS) ile olan anlaşmalarını bozan ve Müslümanlara ihanet eden Kureyza oğullarının kaleleri kuşatıldı. Kuşatma sonrasında Hz. Muhammed (SAS) onları kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlarken, onlar en sonunda Sa'd bin Muaz'ın hükmüne razı olarak kalelerinden indiler. Kureyza oğulları ve Evs kabilesi İslam öncesinde müttefik oldukları için Sa'd bin Muaz'dan en azından Abdullah bin Ubeyy gibi davranmasını beklemişlerdi. Hatta Evs kabilesinden olanlar Hz. Peygamber (SAS)'e ve Sa'd bin Muaz'a gelerek Kaynuka ve Nadir oğullarına davranıldığı gibi Kureyzalılara da iyi davranmalarını, ihsanda bulunmalarını istediler. Hatta Sa'd'a; *“Ey Ebu Amr! Bu'âs'ta, el-Hedaik'te ve daha diğer yerlerde sana yardım edenlere iyilik yap. İbn Ubeyy'den daha kötü olma”* diyerek Abdullah bin Ubeyy gibi davranmasını istediler. Ama Sa'd onların kitabının hükmüyle Kureyzalıların erkeklerinin katledilmesine, kadın ve çocuklarının da esir alınmasına

³³⁹ İbn Hişam, III, 309.

³⁴⁰ Ahzab 12-13.

³⁴¹ Sezikli, 103-104.

³⁴² Ahzab 9-20.

karar verdi.³⁴³ Bu olay bir münafık ile samimi bir Müslümanın, İslam düşmanlarına karşı nasıl bir tavır takınmak gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Abdullah bin Ubeyy'in her zaman İslam düşmanlarının müttefiği olduğu, haksız dahi olsalar onları korumak için elinden gelen gayretleri gösterdiği de anlaşılmaktadır.

7. Müstalik Oğulları Savaşı

Yahudi kabilelerinin Medine'den sürülmesiyle birlikte İslam'ı ortadan kaldırma misyonunu tek başına yüklenen Abdullah bin Ubeyy ve münafıklar topluluğu,³⁴⁴ her zamanki gibi savaş durumlarında fitne çıkarmak ve İslam'ı içten çökertmek için fırsat kolluyorlardı. Müstalik oğulları reisi Haris bin Ebi Dırar'ın Medine'ye saldırmak için hazırlıklara başladığı haberi kesinleşince, Hz. Peygamber (SAS) orduyu hazırlamaya başladı.³⁴⁵ Gidilecek yerin tanındık, sulak ve yakın olması, zafere kesin gözüyle bakılması ve sonuç olarak da bol ganimet elde etme arzusundan dolayı bu savaşa çok sayıda münafık katılmıştı.³⁴⁶ Abdullah bin Ubeyy'in başını çektiği münafıklar grubu bu savaşta iki önemli olayla dikkatleri üzerlerine çekmiştir. Bunlardan biri Münafıkun Sûresinin nazil olduğu Müreysi kuyusu başındaki olay, diğeri de Nur Sûresinin bir kısmının nazil olduğu İfk Olayı'dır.

7. 1. Müreysi Kuyusu Olayı

Müstalik oğulları savaşı sonrası Müreysi kuyusu başında su çekerken Hz. Ömer'in ücretle tuttuğu Cehcah bin Said el-Ğıfarî ile Hazreçlilerin müttefiki olan Sinan bin Veber el-Cühenî arasında sığağın da etkisiyle tartışma çıktı. Bu tartışmada iki taraf da kendi kabilelerini yardıma çağırınca olaylar büyüdü, kılıçlar çekildi. Abdullah bin Ubeyy; *“koşun müttefiğimize yardım edin”* diyerek olayı alevlendirdi. Çok basit bir ihtilafı aşırı derecede büyüttü. Bu tartışma ensar-muhacir kavgasına (iç savaşa³⁴⁷) dönüşecekken son anda araya giren ashabın müdahalesi ve Hz. Peygamber (SAS)'in bu tür davranışların *“cahiliye adetleri”* olduğunu vurgulaması üzerine tatlıya bağlandı.³⁴⁸ Ancak münafıklar için çok büyük bir fırsat doğmuştu. Olaylar yatışmasına rağmen Abdullah bin Ubeyy beklediği fırsatı bulmuştu. Hemen nifakını kustu ve ortalığı

³⁴³ İbn Hişam, III, 328-330; Vâkıdî, II, 159-161; Umeri, 111.

³⁴⁴ Sezikli, 109.

³⁴⁵ Umeri, 179.

³⁴⁶ Vâkıdî, II, 50; Lings, 24; Gazali, 280.

³⁴⁷ Sezikli, 111.

³⁴⁸ Mevdudî, VI, 323-324; Azimli, 325.

karıştırarak, ırkçılık ve kabilecilik duygularını alevlendirecek³⁴⁹ sitem dolu şu cümleleri kullandı: “*Vallahi bugünkü gibi bir zillet görmedim, böyle bir şeyle karşılaşmak istemezdim. Fakat kavmim bana galebe çaldı. Adamlar istediklerini yapıyorlar, bizimle çekişiyor ve bizim ülkemizde bizimle rekabet ediyorlar. Vallahi bizimle Kureyşlilerin durumu “köpeğini semirt, yesin seni”³⁵⁰ kabilindendir. Eğer Medine’ye dönersek aziz olan (şerefli), zelil olanı (şerefsizleri) oradan çıkaracaktır. Bu sizin kendi kendinize yaptığınız bir kötülüktür. Onları ülkenize aldınız; sizin evlerinize misafir oldular. Zengin oluncaya kadar mallarınıza ortak yaptınız. Vallahi eğer onlardan elinizi çekseydiniz buradan başka yere gideceklerdi. Sonra onlar siz nefsinizi ölüme hedef yapmadan yaptıklarınıza da razı olmuyorlar. Onun uğrunda öldürüldünüz. Evlatlarınızı yetim bıraktınız; azaldınız, fakat onlar çoğaldılar. O’nun yanındakilere nafaka vermeyin ki onlar O’nun etrafından dağılıp gitsinler”³⁵¹ dedi.*

Abdullah bin Ubeyy’in sözlerini analiz ettiğimizde kazanılan bir savaşı hazmedememenin verdiği duyguların dışa yansımaları olduğunu görebiliriz. Çünkü münafıklar her ne kadar Müslümanlarla beraber savaşa katılmış olsalar da hiçbir zaman Müslümanların galip gelmelerini istemezler.³⁵² Galibiyeti bozmak ve zafer sevincini yaşatmamak için sarf edilen bu cümleler gerçekten amacına ulaşmıştır. Çünkü Müslümanlar zaferlerinin tadını alamadan yola çıkmak zorunda kalmışlardır.

Abdullah bin Ubeyy’in cümlelerinde hicretle beraber elinden kaçırdığı krallık tacını tekrar geri alabilmek için ümidinin olduğunu da görebiliriz. Demek ki, Müslüman gözükmemesine rağmen kaybedilen makam ve itibarın kalpteki yeri yıllar geçtikçe artmış ve ümidini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu sebeple çevresinde bulunan insanlara yıllar önce yaptıklarının yanlış olduğunu vurgulamanın yanında bir de çözüm yolu sunarak (onlara nafaka vermeyin ki dağılıp gitsinler) insanlara hala liderlik yapabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Nifak yöntemi olarak da insanların henüz tam olarak içselleştiremedikleri ve cahiliye döneminin en bozuk düşünce yapısı olan “kabilecilik” duygularını alevlendirmeye çalışarak aralarını bozmayı amaçlamaktadır.

³⁴⁹ Afzâlurrahman, I, 538; Umeri, 181; Demircan, 53.

³⁵⁰ Türkçede kullanılan “besle kargayı oysun gözünü” atasözüyle aynı anlama gelen bir söz.

³⁵¹ Vâkıdî, II, 326.

³⁵² Âl-i İmran 120.

Abdulah bin Ubeyy savaşlarda yakınlarını kaybeden ensarın yüreklerindeki acılarını hatırlatarak onları duygusal açıdan etkilemeye ve onları yönlendirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda “*eğer ben lideriniz olsaydım yakınlarınızı da kaybetmezsiniz*” algısını oluşturmak istemiştir.³⁵³ Ayrıca muhacirlere karşı kullandığı atasözüyle de onları tam bir “*nankör*” olarak göstermek istemiş ve bu şekilde Medineli Müslümanların kalplerinde, Mekkeli Muhacirlere karşı olumsuz duyguların oluşmasını sağlayarak, aralarını bozmayı amaçlamıştır.

Abdullah bin Ubeyy’in cümlelerine baktığımızda Müslümanların gücünü bilmesine rağmen kendi gücüne de çok güvendiğini görüyoruz. Kesin ifadeler kullanarak “*Medine’ye döndüğümüzde aziz olan, zelil olanı çıkaracaktır*” ifadesi bunun göstergesidir. Bu noktada şunu da unutmamamız gerekiyor ki Medine’de kendisine destek verecek, müttefik olduğu Yahudiler de artık yoktu. Buna rağmen böyle bir meydan okuma hatta savaş ilanı³⁵⁴ taşıyan cümleler kurması Medine’de münafık yandaşlarının çok olduğunu, gücünün hala üst düzeyde olduğunu ve Medine’den sürülen Yahudiler ve Mekkeli Müşriklerle irtibat halinde olduğunu göstermektedir.

Abdullah bin Ubeyy birçok münafık arkadaşlarının yanında bu cümleleri kullanıp onları etkilemeye çalışırken, henüz çocuk yaşta olan Zeyd bin Erkam oradaydı ve söylenenleri kelimesi kelimesine duydu. Sonra duyduklarını Hz. Peygamber (SAS)’e ilettili.³⁵⁵ O esnada orada ensar ve muhacirden bir grup Müslüman da vardı.³⁵⁶ Hz. Peygamber (SAS) olayın ciddiyetini anladı ve bu durumdan hiç hoşlanmadı, yüzü değişti. Sonra da Zeyd’e “*herhalde sen Ona kızmışsın*” dedi. Zeyd “*hayır*” deyince, o zaman “*kulağın yanlış duydu*” dedi. Zeyd yine “*hayır*” cevabını verdi. “*Muhtemelen karıştırmış olabilirsin*” dedi. Zeyd tekrar “*Hayır! Vallahi ben bu sözleri o adamdan duydum*” dedi. Sonrasında Abdullah bin Ubeyy’in sözleri ordu içinde yayılmaya başladı.³⁵⁷ Hz. Peygamber (SAS)’in ısrarla sorgulamak istemesinin sebebi ensar ve muhacirlerin bulunduğu bir ortamda, su kuyusu başındaki tartışmanın henüz çözümlendiği bir anda yeniden bir kıvılcımın oluşmasını engellemek istemesi olabilir.

³⁵³ Benzer cümleleri Uhud Savaşı sonrasında da sarf etmişti.

³⁵⁴ Çakan-Solmaz, 546.

³⁵⁵ Bazı kaynaklarda amcama ilettim, amcam da Rasûlullah (SAV)’e ilettili denilmektedir bkz. Yazır, VII, 340; Mevdudi, VI, 324.

³⁵⁶ İbn Hişam, III, 400; Vâkıdî, II, 61.

³⁵⁷ Vâkıdî, II, 61.

Zaten yakînen tanıdığı bu münafığın bu tür cümleleri kullanarak Müslümanlar arasında fitne çıkarmak için fırsat kolladığını mutlaka biliyordu. Olaya temkinli yaklaşıyordu ve duyulmasını istemiyordu. Amacı; askerlerin morallerinin bozulamamasını sağlayıp, iç çatışmanın önüne geçmek ve fitneyi alevlenmeden kıvılcım halindeyken söndürmek olabilir. Ancak Zeyd'in duyduklarının doğru olduğunu ısrarla ifade etmesiyle, Hz. Peygamber (SAS), Abdullah bin Ubeyy'i, yanına çağırdı ve söylediklerini sordu. O da *"Allah'a yemin ederek Zeyd'in söylediği hiçbir şeyi söylemediğini ve konuşmadığını"* belirtti. Bunun üzerine ensardan bir grup Zeyd'e: *"Sen kavminin efendisine yönelip, onun söylemediklerini söyledin. Zulmettin ve akrabalık bağlarını kestir"* diyerek onu azarladılar. Çünkü Abdullah bin Ubeyy hala toplumun saygın ve itibarlı kişilerindendi. Zeyd de *"Vallahi Hazreçlilerin içinde İbn Ubeyy kadar sevdiğim kimse yoktur. Fakat bu sözleri babamdan dahi duymuş olsaydım mutlaka Rasûlullah (SAS)'e naklederdim"* diyerek³⁵⁸ hem olayın ciddiyetini hem de Abdullah bin Ubeyy'in konumunu, saygınlığını, sevilen biri olduğunu ifade etmiştir.

Zeyd'in haberi verdiği sırada Hz. Ömer'in *"Ya Rasûlullah izin ver de İbn Ubeyy'in boynunu vurayım, ya da Muhammed bin Mesleme'ye emret O öldürsün"* demesi üzerine Hz. Peygamber (SAS) böyle bir şey yaptığı zaman çok daha büyük olumsuzluklarla karşılaşacaklarını, belki de iç savaşa sebep olacaklarını belirtti. Ayrıca *"Muhammed ashabını öldürüyor"* cümlelerinin yayılmasıyla İbn Ubeyy'i kahramanlaştırıp, İslam'ın yayılmasına da büyük bir darbe vurulabileceğini söyleyerek Hz. Ömer'in teklifine olumsuz cevap verdi.³⁵⁹

Abdullah bin Ubeyy ile ilgili haberler ordu içinde kulaktan kulağa yayılınca Hz. Peygamber (SAS), âdeti olmadığı bir saat olmasına rağmen orduya, yola çıkmak için hazırlıklara başlamalarını emretti. Abdullah bin Ubeyy'in oğlu Abdullah, babası hakkındaki öldürülme haberini duyunca üstün bir sadakat göstererek şu ifadeleri kullanmıştır. *"Ya Rasûlullah babamı katletmeyi istiyormuşsun, eğer bunu yapmak gerekiyorsa bana emr et, ben onun başını sana getireyim. Vallahi bütün Hazreç biliyor ki babasına benden daha iyi davranan kimse yoktur. Eğer onu benden başka biri öldürürse nefsim hakim olamam da Abdullah bin Ubeyy'in katilinin millet içinde"*

³⁵⁸ İbn Hişam, III, 401; Vâkıdî, II, 61.

³⁵⁹ Vâkıdî, II, 63; Bazı kaynaklarda Muhammed bin Mesleme adı geçmeyip, *"Abbad bin Bişr'e emret, onu katletsin"* ifadesi yer almaktadır bkz. İbn Hişam, III, 400; Yazır, VII, 342; Canan, XI, 51.

dolaşmasına dayanamayıp bir kâfir sebebiyle bir mü'mini katlederim de cehenneme giderim.” demiştir. Görüldüğü gibi oğlu da Abdullah bin Ubeyy’in kâfir olduğunu ifade edip, yaptıklarını asla tasvip etmemiştir. Hatta cezalandırılması gerekiyorsa bunu bizzat kendi elleriyle yapacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (SAS), *“Hayır, bilakis Ona lütfederiz ve bizimle beraber kaldığı müddetçe onunla iyi arkadaşlık ederiz”*³⁶⁰ diyerek bu samimi Müslümanın gönlünü bir kez daha fethetmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (SAS) bu davranışıyla, hem Abdullah bin Ubeyy’in kavmi içindeki itibarını sarsıp dolaylı olarak cezalandırmış hem münafıkların çıkarmaya çalıştıkları iç savaşı engellemiş hem de münafıklara karşı takınılması gereken siyasi tavrın nasıl olması gerektiğini bütün Müslümanlara göstermiştir.

Hz. Peygamber (SAS)’in alışık olmayan bir zamanda yola çıkılmasını emretmesi üzerine Üseyd bin Hudayr gelerek bunun sebebini Hz. Peygamber (SAS)’e sorduğunda, O da İbn Ubeyy’in söylediklerini aktardı. Üseyd de tereddütsüz bir şekilde *“Ya Rasûlullah o halde sen istersen onu Medine’den çıkarırsın. Çünkü sen azizsin, zelil olan da odur”* diyerek görüşünü ifade etmiştir. Sonra da *“Ya Rasûlullah ona lütfet. Vallahi Allah seni bize getirdiğinde kavmi onun için elmas ve yakuttan kıymetli taşlar (boncuklar) diziyordu ki ona taç giydirdinler. O senin ondan mülkü (yönetimi) kapptığını düşünmüyor”*³⁶¹ diyerek Sa’d bin Ubade’nin yıllar önce söylediği ifadeleri tekrarlamıştır.

Hz. Peygamber (SAS) fitnenin yayılacağını fark edip, herkesin bu konuyu konuştuğunu görünce o gün, akşamı ve sonraki gün askerleri yürüttü. Hiçbir yerde mola vermedi. Öyle ki konuşmaya bile fırsat bulamadan yorgunluklarından dolayı konakladıkları yerde hemen uyudular.³⁶² Hz. Peygamber (SAS)’in almış olduğu bu tedbirler olumlu sonuçlanmış ve askerler bu konuyu konuşmaya fırsat bile bulamamışlardır.

Münafıkun Sûresinin nazil olmasıyla tüm foyası ortaya çıkan Abdullah bin Ubeyy’e; *“Ey Ebu Hubab! Senin hakkında çok şiddetli ayetler nazil oldu, Rasûlullah’a*

³⁶⁰ İbn Hişam, III, 403; Vâkıdî, II, 65; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 270; Yazır, VII, 343.

³⁶¹ İbn Hişam, III, 401; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 269; Yazır, VII, 343; Mevdudi, VI, 325; Abdullah bin Ubeyy’in oğlu Abdullah da Hz. Peygamber (SAV) ile konuşması esnasında benzer cümleler kullanmıştır. Babasının çevresinde bulunan münafıkların babasına sık sık kral olacağı zamanı hatırlatarak Hz. Peygamber (SAV)’e karşı tavır aldıklarını ifade etmektedir bkz. Vâkıdî, II, 66.

³⁶² İbn Hişam, III, 402; Vâkıdî, II, 67; Umeri, 182; otuz saat hiç dinlenmeden yola devam edilmesi hususunda bkz. Mevdudi, VI, 325.

git de senin için Allah'tan af dilesin” dedikleri zaman, Abdullah bin Ubeyy “*benim iman etmemi istediniz, iman ettim; zekât vermemi emrettiniz, zekatı verdim; şimdi de Muhammed’e secde etmemi mi istiyorsunuz*”³⁶³ diyerek inancının da ibadetlerinin de içten olmadığını, hatır gönül ilişkisinden, makam-mevki-itibar kaybetmeme duygusundan dolayı göstermelik olduğunu belirtmiştir. Bu kibirli tepkisiyle birlikte kendi kavmi de ona karşı öfke duyup tavır almaya başladı ve bir bakıma Abdullah bin Ubeyy itibar kaybettiği için dolaylı olarak cezalandırılmış ve kendi kavmi tarafından lanetlenmiş oldu.³⁶⁴ Yüce Allah’ın Abdullah bin Ubeyy’in yalancılığına şahitlik yapması, O’nun zelil olduğunu bildirmesi, Zeyd bin Erkam’ın söylediklerinin doğru olduğunu te’yid etmesiyle Abdullah bin Ubeyy gibi toplumun saygın bir liderinin onuru ayaklar altına alınmış oldu ve halkın nazarında rezil oldu.³⁶⁵

Abdullah bin Ubeyy için en büyük cezalardan biri de oğlu Abdullah’ın onu Medine’ye girdirmemesidir. Abdullah Medine’ye girişte, “*Vallahi Rasûlullah (SAS) sana giriş için izin vermedikçe şehre girmeyeceksin; kimin aziz, kimin zelil olduğunu öğreneceksin*” dedi. Başka bir rivayette ise “*kendisinin zelil, Allah ve Rasûlunun aziz olduğunu söylemedikçe şehre girmesine izin vermediği*” belirtilmektedir. Hz. Peygamber (SAS) de “*Onu bırak! Yemin ederim bizimle olduğu müddetçe onunla arkadaşlık yaparız*”³⁶⁶ buyurdu. Bu olay Abdullah bin Ubeyy’in öldürülmeyip, kendisine iyi davranılması sonucunda kılıçların en yakınları tarafından bile kendisine nasıl döndüğünü ve inanç bağının kan bağından daha kuvvetli olduğunu açıkça göstermektedir.³⁶⁷ Hz. Peygamber (SAS) bu olay sonrasında Hz. Ömer’e “*Gördün mü? Sen, bana izin ver onu öldüreyim dediğinde müsaade etseydim, birçok kişi onun için üzülecekti, ama şimdi öldürürsen hiçbir şey olmaz*” diyerek ne kadar isabetli karar verdiğini göstermiştir.

Abdullah bin Ubeyy’in bu olaydaki tavırlarına karşılık Yüce Allah Münafikun Sûresinin 5-8. ayetlerinde Zeyd’in ismi verilmeden, söylediklerinin doğru olduğunu bildirmiş, zelil ve rezil olanın münafıklar olduğunu göstermiştir. Abdullah bin Ubeyy de

³⁶³ Yazır, VII, 343.

³⁶⁴ İbn Hişam, III, 403; Gülbettin Hikmetyar, *Kur’an’da Nifak Olayı*, Çev. Mehmet Kafadaroglu, İstanbul 1981, 165.

³⁶⁵ Azimli, 327.

³⁶⁶ Yazır, VII, 343; Köksal, *Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet* 3-4, 685; Demircan, 55.

³⁶⁷ Afzâlurrahman, V, 443.

yalancılığı Allah tarafından ispat edilmesine, kavmi üzerindeki tüm saygınlığı bitmesine ve itibar kaybetme cezası almasına rağmen tevbe edip af dilemek yerine intikam almak, yeni fitneler bulmak için fırsat kollamaktan geri kalmadı. Medine'ye varır varmaz da İfk Olayı'nın kıvılcımlanmasına sebep oldu. Abdullah bin Ubeyy'i ve beraberindeki münafıkları deşifre eden, Zeyd bin Erkam'ı onaylayan ayetlerde Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

O münafıklara, "Gelin, Allah'ın Rasûlü sizin için bağışlama dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün. Onlara bağışlama dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez. Onlar, "Allah Rasûlü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler" diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar. Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler."³⁶⁸

7. 2. İfk Olayı

İfk; yalan ve iftira ağırlıklı bir olayı yaymak,³⁶⁹ bir şeyi olması gereken şekilden tersine çevirmek,³⁷⁰ yalanı doğru, doğruyu yalan göstermek,³⁷¹ büyük yalan,³⁷² aslından ve esasından çevrilmiş, hakikati bozulmuş söz³⁷³ gibi anlamlara gelir. İslam Tarihinde ise Müstalik Oğulları Savaşı dönüşünde gerdanlığını kaybeden Hz. Aişe'nin ordunun gerisinde kalmasıyla, orduda artçı görevi olan Safvan bin Muattal ile birlikte geri gelmesinin ardından münafıkların bir ay boyunca Medine'de yaydıkları iftira olayıdır. Bu iftiranın başlangıç aşaması aslında Müreysi Olayında yalanı ortaya çıkan ve büyük tepkilerle karşılaşan, itibar sarsıntısı yaşayan Abdullah bin Ubeyy'in kıskançlık ve kininden dolayı intikam almak için fırsat kolladığı zamandır. Ahlaken bozuk bir yapıya sahip insanlar rakiplerinin üstün özellikleri karşısında onları karalama girişimlerinde

³⁶⁸ Münafikun 5-8.

³⁶⁹ Karaman, 117.

³⁷⁰ İsfehânî, 85.

³⁷¹ Çakan-Solmaz, 553.

³⁷² Afzâlurrahman, II, 170; Kanar, 95.

³⁷³ Yazır, V, 367.

bulunurlar.³⁷⁴ İfk Olayı da bu tür bir olaydır ve öyle basite alınacak bir olay değildir. Bu sebeple bütün siyer kitaplarında ayrı bir başlık olarak sunulmaktadır. Bir ahlak imtihanı olması açısından önem taşıdığı gibi, Hz. Peygamber (SAS) ve Hz. Ebu Bekir’e olan saygı ve itibarın sıfırlanmaya çalışıldığı,³⁷⁵ münafıkların kinlerinin son noktasına geldiğini göstermesi açısından da önemlidir. Münafıklar İfk Olayını yayarak İslam’ın en büyük serveti olan yüksek manevi üstünlüğü sarsmak istemiş³⁷⁶ ve Ensar-Muhacir ile Evs-Hazreç arasında kapanması mümkün olmayan yaralar açmak istemiştir. Bu sebeptendir ki Yüce Allah “*Allah kahretsin onları*” buyurarak münafıklara karşı takınılması gereken tavrın nasıl olması gerektiğini bizlere açıklamıştır. Ayrıca Müslümanlara da ibret verici birçok tavsiyelerin olduğu, şahit getirilmeyen iftira durumlarında hüsn-ü zanda bulunmak gerektiği ve münafıkların oyunlarına alet olmamak gerektiği konusunda bizlere bilgiler sunmaktadır.³⁷⁷

Hz. Aişe’nin ağzıyla siyer kitaplarında uzun uzadıya anlatılan bu olayı kısaca özetleyelim. Hz. Peygamber (SAS) sefere çıkacağı zamanlarda eşleri arasında kur’a çekerek birini yanında götürürdü. Müstalik Oğulları Savaşında kur’a Hz. Aişe’ye çıktı. Hz. Aişe deve üzerinde hevdeç içinde taşınıyordu. Müreysi kuyusu başında gerçekleşen olay sonrası, Abdullah bin Ubeyy’in çıkarmak istediği fitne hareketi ile Hz. Peygamber (SAS) otuz saatlik cebri yürüyüş emri vermişti. Medine’ye varmadan önce bir konaklama yerinde mola verildi. Ordunun hareket etmeye hazırlandığı sırada Hz. Aişe ihtiyacını gidermek için ordudan uzaklaştı. Geri döndüğü zaman boynundaki gerdanlığın düşmüş olduğunu fark ederek onu bulmak amacıyla tekrar geri döndü. Bu kolye önceki mola verme yerlerinin birinde yine kaybolmuştu. Bu olay sıcak ve susuz bir zamanda askerlere eziyetli zamanlar geçirmişti. Bu esnada teyemmüm ayetleri nazil olmuştu. İkinci defa kaybolunca Hz. Aişe onu bulmak için ordudan tekrar uzaklaştı. Bulup geri geldiği zaman ordunun yerinde yeller esiyordu. Askerler Hz. Aişe’nin hevdeç içinde olduğunu zannederek deveye yüklemişler. Genç ve zayıf olmasından dolayı ağırlığını fark edememişler ve dört kişinin kaldırdığı hevdeçin içinde olduğunu düşünmüşlerdi. Döndüğünde orduyu yerinde bulamayan Hz. Aişe bu esnada akıllı

³⁷⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, III, 441.

³⁷⁵ Afzâlurrahman, I, 52; II, 174; Seyfullah Kara, “İfk Olayının Etkileri Ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2001, S.15, 354-355.

³⁷⁶ Ali Aksu, “İfk Hadisesi Ve Sonuçlarının İffet Açısından Değerlendirilmesi”, *Din ve Hayat*, 2013, S. 19, 85.

³⁷⁷ Afzâlurrahman, II, 174.

davranarak³⁷⁸ konak yerinde oturup beklemeye başladı ve sonra uykuya daldı. Çünkü beklemeyip çölde tek başına orduyu aramaya çalışsaydı çok daha büyük olumsuzluklarla karşılaşma ihtimali vardı. Nasıl olsa bir sonraki molada hevdecin içinde olmadığını anlarlar ve geri dönerler diye düşündü.³⁷⁹

Hız. Peygamber (SAS)'in, hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum dediğı Safvan bin Muattal orduda artçı olarak görevlendirilmişti. Çünkü Safvan, uykuya düşkün biriydi ve ancak kendiliğinden uyanabiliyordu.³⁸⁰ Hız. Peygamber (SAS) onun bu eksikliğini ona resmi bir görev vererek pozitifleştirmek istemiştir.³⁸¹ Bu sebeple Safvan bin Muattal ordu hareket ettikten sonra konaklama yerlerini kontrol ederek insanların unutmuş oldukları bir şeylerin olması durumunda onu sahibine vermekle görevlendirilmişti.³⁸² Bu yönü aynı zamanda onun güvenilir olduğunun da göstergesidir. Çünkü insanlar konaklama yerlerinde çok değerli eşyalarını kaybedebilir ya da unutabilirlerdi. Safvan da bu eşyaları sahiplerine teslim ederdi. Bu kez bulduğu emanet çok daha değerli ve önemli olan mü'minlerin annesi Hız. Aişe idi. İlk başta gördüğü karartıda bir kişinin ölmüş olduğunu düşündü. Yanına yaklaşınca “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn” dedi. Yatan kişinin Hız. Aişe olduğunu bildi. Devesini çöktürerek Hız. Aişe'yi devesine bindirdi. Kendisi de yularını önden çekerek güvenle ve en değerli bir emanet gibi koruyarak sahibine sağ salım teslim etti.

Safvan bin Muattal ve Hız. Aişe'nin, konaklama yerinde orduya yetişmesiyle birlikte Münafikun Sûresiyle onuru ayaklar altına alınıp, rezil olan Abdullah bin Ubeyy için çok önemli bir intikam fırsatı doğmuş oldu. Bu öyle bir intikam duygusuydu ki Abdullah bin Ubeyy; Hız. Peygamber (SAS), Hız. Ebu Bekir, Hız. Aişe, Safvan bin Muattal ve daha birçok kişinin hatta tüm Müslümanların büyük bir imtihandan geçmelerine sebep oldu. Tabiri caiz ise bir taşla birçok kuş vuracaktı. Yaklaşık bir ay boyunca Medine'de dilden dile her evde konuşulan iftira ve karalama kampanyasının ilk cümlelerini sarf etti: “Allah'a yemin olsun, artık o iffetli ve temiz değildir. Bakın!

³⁷⁸ Azimli, 328.

³⁷⁹ İbn Hişam, III, 408-423; Vakıdî, II, 71-86.

³⁸⁰ M. Yaşar Kandemir, “Safvân bin Muattal”, *DİA*, XXXV, 485.

³⁸¹ Mehmet Azimli, *Hız. Safvan bin Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması*, İstanbul 2008, 30.

³⁸² Vakıdî, II, 83; Zebidi, VIII, 82; Ahmed Ferid, *Fıkhu's-Sîre*, Çev. Oktay Yılmaz- M. Ahmet Varol, İstanbul trz, 220; Temel, 85; Azimli, *Safvan bin Muattal*, 30.

Bakin! Peygamberin hanımı bir adamla gecelemiş ve geliyor”³⁸³ diye bağırdı. Başka bir rivayette ise Abdullah bin Ubeyy Hz. Aişe ve Safvan bin Muattal’ı gördüğünde *“Vallahi ne Aişe o adamdan kurtulur, ne de o adam Aişe’den dolayı kurtulur”* demiştir. Hemen arkasından *“Peygamberin ailesi bir adamla gecelemiş, sabaha kadar kalmış. Sonra da o adam devenin yularından tutup yanınıza gelmiş”*³⁸⁴ diyerek hem alay etmiş hem de nifak tohumlarını ekmiştir. Başka bir rivayette ise *“Safvan güzel ve genç olduğuna göre Aişe elbette onu Peygambere tercih eder”*³⁸⁵ demiştir. Bu cümleleriyle fitneyi yayarken sanki Hz. Aişe’nin böyle bir şey yapması gayet normalmiş gibi bir izlenim vermekle Hz. Ebu Bekir’in itibarını sarsmaya çalışırken aynı zamanda Hz. Peygamber (SAS)’in artık yaşlandığını ve her türlü otoritesini kaybettiğini vurgulamaya çalışarak asıl hedefi olan liderliğe kendisi için zemin oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. İşin aslı geride kalan bir kadını orada terk etmeyip evine ulaştırmak kadar doğal hiçbir şeyin olmadığını aslında herkes gibi münafıklar da bilmektedirler. Ancak niyet bozuk olunca böyle olumsuz sonuçlar doğuracak cümleler sarf edilebiliyor.

Abdullah bin Ubeyy bu cümleleriyle birlikte hiçbir art niyeti olmayan samimi Müslümanların zihinlerini bulandırmayı başardı. İntikam hırsıyla bunu hem kendi yandaşlarının yanında sürekli dillendirdi hem de Müslümanların her an bu konuyu konuşmalarını sağladı. Çok iyi bir organizatör olan Abdullah bin Ubeyy karda gezip izini belli etmeyen insanlar gibi sinsice bu olayın Medine’de yayılmasını sağladı. Öyle ki bir süre sonra kendisi ortalıkta görünmese bile her Müslümanın evinde bu olay konuşulmaya başlanmıştı. Bunun örneklerinden biri Ebu Eyyüp el-Ensari ile eşi Ümmü Eyyüp arasında geçen şu konuşmadır: Ümmü Eyyüb, Ebu Eyyub’a *“İnsanların Aişe hakkında neler söylediklerini duymuyor musun?”* dedi. Ebu Eyyub, *“duyuyorum, fakat yalandır. Sen kendin bunu yapar mısın?”* dedi. Ümmü Eyyüb: *“Hayır, vallahi yapmam”* dedi. Ebu Eyyub, *“Aişe senden daha hayırlıdır”* dedi. *“Peki, Safvan’ın yerinde ben olsaydım böyle bir kötülük işler miydin?”* deyince Ümmü Eyyüb, *“Hayır vallahi sen katiyyen böyle bir kötülük işlemezdin”* dedi. Bunun üzerine Ebu Eyyub, *“Şunu bil ki Aişe senden, Safvan da benden hayırlıdır. Onlar hiç işlemezler”* dedi. Benzer cümlelerin

³⁸³ Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, III, 445.

³⁸⁴ Sezikli, 120, Zemahşeri, III, 52’den aktarmıştır.

³⁸⁵ M. Seligsohn, “A’işe”, *İA*, I, 229.

Übey bin Kâb ve eşi Ümmü Tufeyl arasında geçtiği de rivayet edilmiştir.³⁸⁶ Demek ki Medine’de her evde konuşulmaya başlayan bu iftira ve dedikodular tam bir gündem oluşturmuştur. Her an her yerde bu dedikodular konuşulmaya başlanmıştı. Özellikle Hassan bin Sabit gibi şair bir kişinin bu işe alet olması belki de olayın daha hızlı yayılmasına katkı sağlamıştır. Hassan bin Sabit’in bu işe alet olmasının sebebi, Safvan bin Muattal ile arasında eski bir husumetin olmasıdır. Bu olayda Hamne binti Cahş da İbn Ubeyy gibi elebaşılık yapmış, sistematik olarak bu işin yayılmasını sağlamıştır. Onun bu işe alet olmasının sebebi Hz. Peygamber (SAS)’in hanımı Zeynep binti Cahş’ın Hz. Aişe’den daha değerli ve ön planda olmasını sağlamak ve Hz. Aişe’ye olan sevgisini azaltmak istemesindendir.³⁸⁷ Bu sebeple Hamne, Safvan’ı çok defa Hz. Aişe ile gördüğünü de söylemiştir.³⁸⁸ Haberi yayan diğer kişi de Mistah bin Üsâse’dir. O da Hz. Ebu Bekir’in her türlü ihtiyaçlarını giderdiği bir kişi olmasından dolayı hissi bir reaksiyon göstermiş ve hissettiği eziklik duygusunu bu şekilde bastırmayı düşünmüştür.³⁸⁹ Olayı alevlendiren Abdullah bin Ubeyy olmasına rağmen dedikoduların yayılması aşamasında ismine pek rastlanmamaktadır. Bu durum onun bu işi ne kadar sistemli yaptığını göstermektedir.

Medine bu çalkantılarla sarsılırken Hz. Aişe yaklaşık yirmi gün boyunca humma hastalığına yakalanmış ve bu dedikodulardan hiç haberi olmamıştı. Sadece Hz. Peygamber (SAS)’in ona karşı tavırları önceki zamanlarda olduğu gibi değildi. Yanına geldiği zaman “*hastamız nasıl*” diyerek mesafeli bir şekilde durumunu sorar ve sonra da giderdi. Hz. Peygamber (SAS)’in bu soğuk davranışları Hz. Aişe’yi olumsuz etkilemiş ve babasının evine gitmek için müsaade istemişti. Hz. Peygamber (SAS) ona izin verdi.³⁹⁰ Bir gece Ümmü Mistah ile birlikte def-i hacet için evden uzaklaştı. Bu sırada ayağı çarşafına takılan Ümmü Mistah, bu durumdan dolayı kendi oğluna “*Mistah helak olsun*” diyerek beddua etti. Hz. Aişe olaylardan habersiz olduğu için “*Allah’a yemin olsun ki Bedir ashabından birine ne kötü söz söyledin*” diyerek Mistah’ı savunduğu

³⁸⁶ Vakıdî, II, 80; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5805; Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, III, 503.

³⁸⁷ İbn Hişam, III, 412; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5800; Gazali, 286.

³⁸⁸ Seligsohn, 226.

³⁸⁹ Hüseyin Algül, “İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlili Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2000, S. 9, C. 9, 3.

³⁹⁰ Bazı kaynaklarda henüz kendi evindeyken Ümmü Mistah ile arasındaki konuşmanın geçtiği ve olayı öğrendikten sonra anne babasından duymak için babasının evine gitme izni istediği belirtilmektedir. Bkz. Zebidi, VIII, 83; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 274; Afzâlurrahman, II, 170.

sırada, Ümmü Mistah olaylardan haberi olmayan Hz. Aişe'ye bütün olup bitenleri anlattı. Hastalığının üzerine bir de bu iftiranın hüznü eklenince gece gündüz ağlamaya başladı. İftira kampanyası sonuç vermiş, Hz. Peygamber (SAS)'in ve Hz. Ebu Bekir'in evindeki huzur kalmamıştı. Bu durumu Hz. Ebu Bekir şu şekilde dile getirmiştir: *“Vallahi cahiliye döneminde bile bize böyle bir şey söylenmedi. Şimdi Müslüman olduğumuz bir dönemde mi bütün bunlar söylenecekti?”* diyerek ne kadar zor durumda olduklarını söylemiştir. Hz. Aişe de *“O günlerde Ebu Bekir ailesinin başına gelenlerin, başka bir ailenin başına geldiğini vallahi bilmiyorum”* diyerek ailesindeki çalkantıların ve huzursuzlukların ne derece yüksek olduğunu anlatmaya çalışmıştır.³⁹¹

Hz. Peygamber (SAS) her ne kadar Hz. Aişe ve Safvan bin Muattal'a inanıp güveniyor olsa da kamuoyu araştırması yapması bizlere örnekliği açısından çok önemlidir. Olayı hemen bir namus davasına dönüştürüp yargılama ve infaz yoluna gitmemiştir.³⁹² Öncelikle ehl-i beytiyle istişarelerde bulundu. Üsame bin Zeyd ve Hz. Ali'nin görüşlerini aldıktan sonra Hz. Ali'nin önerisiyle hizmetçileri Berire'nin fikrini sordu. Hz. Ali ile ilgili olarak *“Allah bu konuda sana sınır koymadı, sana uygun kadın çoktur. İstersen Aişe'yi boşayabilir ve başka kadınla evlenebilirsin”* cümlelerinin Cemel Savaşına sebep olduğu belirtilmektedir. Oysa Hz. Ali'nin bu sözleri ve düşüncesi sadece Hz. Peygamber (SAS)'in zihni ızdırabını teselli etmek içindi. Yoksa onun bu tavsiyesi Hz. Aişe hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğu ya da iftira olayına inandığı anlamına gelmez.³⁹³ Bu konuda Hz. Aişe'nin rakibi Zeynep Bint Cahş çok önemli bir imtihan sürecinden geçmiştir. Kız kardeşi onun için Hz. Aişe'ye çamur atmaya ve dedikoduları yaymaya çalışırken O; *“Ey Allah'ın Rasûlu! Yalan, gözümden ve kulağımdan uzak olsun. O'nun hakkında sadece hayır biliyorum”* diyerek helak olmaktan kurtuldu.³⁹⁴ Sonra Ümmü Eymen'e sordu ve aynı cevabı aldı.³⁹⁵ Aile bireylerinden sonra en yakın dostları olan Hz. Ömer, Hz. Osman, Ebu Eyyüb'e sordu. Hepsinden benzer cümlelerle Hz. Aişe hakkında hep hayır ifade eden cümleler duydu.

³⁹¹ İbn Hişam, III, 414; Vâkidi, 78; Kara, 370-371.

³⁹² Azimli, 328.

³⁹³ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, III, 504; Ali Aksu, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C. VIII, S.1, 10; Hz. Aişe, olayı yayan Hassan bin Sabit'i bile daha sonra affetmiştir ve *“Hassan'ın cennetlik olduğunu umarım”* demiştir. Bunun yanında Hz. Ali'ye kin besleyip, bu özel husumetten dolayı Cemel Savaşı'na sebep olduğunu söylemek doğru olmaz bkz Apak, 310.

³⁹⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5796; Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, III, 503; Afzâlurrahman, II, 17.

³⁹⁵ Vakidi, II, 76.

H. Ömer'in muvafakatlerinden sayılan “*haşa bu büyük bir bühtandır*” ifadesi ayetle doğrulanmıştır.³⁹⁶ Aslında H. Ömer'in durumu ile Hamne binti Cahş'ın durumu birbirine benzerlikler göstermektedir. Kızı Hafsa H. Peygamber (SAS)'in eşiydi. Tıpkı Hamne binti Cahş'ın kardeşi Zeynep gibi. Hamne bu krizi fırsata çevirmek için bir fırsat bulduğunu düşünüp olayı yayarken H. Ömer bunun bir iftira olduğunu belirtmiş ve Allah'ın Müslümanlardan istediği tepkiyi göstermiştir.³⁹⁷

H. Peygamber (SAS) aile bireyleri ve yakınlarıyla yaptığı istişare sonrasında olumsuz hiçbir şey duymayınca minbere çıktı ve tüm kamuoyuyla bu durumu paylaştı. “*Ailem hakkında bana eziyet edenle (İbn Ubey) ilgili olarak bana kim yardım edecek (benim için ondan intikam alacak)? Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Öyle bir adam (Safvan bin Muattal) hakkında dedikodu yapmışlar ki vallahi onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Benim evime de ben olmadan asla girmemiştir. O adam hakkında yalan söylüyorlar*” dedi.³⁹⁸

H. Peygamber (SAS) olayı çözümlmek için her yola başvuruyordu. Bu konuşmaya baktığımız zaman H. Peygamber (SAS)'in, öldürülmesini istediği kişiler için bu tabiri kullandığını görüyoruz. Örneğin “*Kâb bin Eşref hakkında bana kim yardım eder ya da beni ondan kim kurtarır?*”³⁹⁹ ifadesi “*Kâb bin Eşref'in öldürülmesi gerekiyor ve bu iş için bir yiğide ihtiyaç vardır*” anlamına gelmektedir. İstişareler sonrasında H. Peygamber (SAS) bu işin elebaşını öldürtmek için sahabeden yardım isteyince sonuç O'nun beklediği gibi olmadı. Evs lideri Usayd bin Hudayr onu öldürebileceğini söylerken, kabilecilik duyguları kabaran Hazreç lideri Sa'd bin Ubâde buna izin vermeyeceğini haykırıyordu. Evs ile Hazreç arasındaki gerginlik tekrar tavan yaptı. Münafıkların planı da istedikleri gibi yolunda ilerliyordu. Çünkü minberde yapılan açıklama sonrasında Evs lideri Useyd bin Hudayr⁴⁰⁰ ile Hazreç lideri Sa'd bin Ubade arasında cahiliye dönemi adetlerinden olan kabilecilik duyguları tekrar alevlendi

³⁹⁶ Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 H. Ömer*, Ankara 2012, 66; Gökhan Atmaca, “Nüzûl Sürecinde Bir Muhatab Olarak H. Ömer ve Muvâfakatları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, S. 21, 56.

³⁹⁷ Kara, 363.

³⁹⁸ İbn Hişam, III, 412; Vâkıdî, II, 76; Zebidi, VIII, 85; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 276.

³⁹⁹ İbn Hişam, III, 75.

⁴⁰⁰ Bazı kaynaklarda Sa'd bin Muaz olarak geçmektedir bkz. Vâkıdî, II, 77; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5794.

ve tartışmayı Bu'as savaşına hatta daha gerilere kadar uzattılar.⁴⁰¹ Böylece bastırılmış düşmanlık duyguları tekrar ortaya çıktı. Kılıçlar kınlarından çıkınca Hz. Peygamber (SAS) minberden indi, ortamı yumuşattı ve mescidden ayrıldı. Abdullah bin Ubeyy, kendi kabilesinden olanların duygularını tekrar kabartabilmeyi başarmış ve bu kez Evs ile Hazreçi birbirlerine düşürmüştür. Onu öldürme konusunda insanlar tartışırken, o ise münafıklığını organize bir şekilde sürdürüyordu. Hz. Peygamber (SAS) bu gerginliği görünce onun öldürülmemesinin daha iyi olacağına kanaat getirmiş olabilir. Çünkü onun öldürülmesi iç savaşın başlaması demektir.⁴⁰² İslam'ın kat ettiği bütün mesafelerin belki de bir çırpıda boşa gitmesi demektir. Bu yüzden Hz. Peygamber (SAS) üzülmeye rağmen bu konuda çok tedbirli ve dikkatli davranmıştır. O'nun üzülmeye bütün Müslümanları üzüyordu. Hatta Rasûlullah (SAS)'in üzüntüsünü ve çaresizliğini gören Evslilerden Haris bin Hazme kılıcını çekip Abdullah bin Ubeyy'i öldürmek için hareketlenince Usayd bin Hudayr Hz. Peygamber (SAS)'in buna izin vermediğini belirterek onu durdurmuş⁴⁰³ ve münafıkların gerçekleştirmeyi istedikleri Evs-Hazreç kavgasını önlemiştir.

Olayın diğer mağduru Safvan bin Muattal iftira olayını duyunca *“Sübhanallah! Allah'a yemin olsun ki ben daha hiçbir dışının eteğini kaldırmış değilim”* diyerek hayretini dile getirmiştir. Olayı yayan kişi Hassan bin Sabit gibi bir şair olunca ona cevap verecek, kendisini savunacak dil yeteneği de yoktu. Safvan'ı ve kabilesini yeren şiirleri duyunca dilinden bir şey gelmeyen Safvan, kendisi gibi gurbette olan ve Hz. Peygamber (SAS)'e hizmet etmeye gelmiş Cu'ayl bin Süraka'ya giderek Hassan bin Sabit'i vurma teklifinde bulundu. Cu'ayl'in kabul etmemesi üzerine bu işi tek başına yapmaya karar verdi. Medine'de kendisini koruyacak güçlü bir kabileye sahip olmamasına rağmen Hazreçli Hassan bin Sabit'e saldırması O'nun cesaretiyle açıklanabileceği gibi, ne kadar çaresiz, dolu ve olayı hazmedemediğini de göstermektedir.⁴⁰⁴ Bu psikolojiyle Hassan bin Sabit'e saldırdı, onu bir gözünden ve iki elinden yaraladı. Sonra da esir alındı. Hz. Peygamber (SAS) ikisini hesaba çektikten sonra Safvan'ı hapsedti. Hassan bin Sabit, hakkını Hz. Peygamber (SAS)'e devredince

⁴⁰¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5794; Sezikli, 123; Apak, 374.

⁴⁰² Zebidi, VIII, 94.

⁴⁰³ Sezikli, 123.

⁴⁰⁴ Azimli, 334.

Hız. Peygamber (SAS) de Hassan'a bir bahçe ve şirin adlı kileyi hediye ederek gönlünü aldı.⁴⁰⁵

Hız. Peygamber (SAS) Hız. Aışe'nin yanına gelip eğer bir günah işlemişse Allah'tan af dilemesini isteyince Hız. Aışe bu olaya daha da ierlendi. Anne babası da onu savunamayınca herkesin bu yalan habere inandıklarına kanaat getirerek; *"Vallahi Allah'a tevbe etmeyeceğim. Ben elbette biliyorum ki insanların söylediği şeyi kabul edersem Allah biliyor ki ben bu işten uzağım. Ama onların dediğini reddedersem beni tasdik etmeyeceksiniz. Bana düşen Yusuf'un babasının dediği gibi -Artık bana güzel bir sabır gerekir. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir"*⁴⁰⁶ diyerek kendi durumunu ifade etmeye çalışmıştır. Hız. Peygamber (SAS) oradan ayrılmadan vahiy nazil oldu ve hem Hız. Aışe hem de Safvan bin Muattal Allah tarafından beraat edildi.⁴⁰⁷ Hız. Peygamber (SAS) ile beraber Hız. Ebu Bekir ailesi bu aklama sonucunda çok mutlu oldular ve omuzlarından çok büyük bir yükün kalktığını hissettiler. Konu ile ilgili inen ayetler şöyledir:

"O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir gruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, "Bu apaçık bir iftiradır" deselerdi ya! Onlar (iftiracılar) bu iddialarına dair dört şahit getirsellerdi ya! Mademki şahit getirmediiler; işte onlar Allah yanında yalancıların ta kendileridir. Eğer size dünya ve ahirette Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu! Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir günahtır. Bu iftirayı işittiğiniz vakit, "Böyle sözleri ağzımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım! Bu çok büyük bir iftiradır" deseydiniz ya! Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere

⁴⁰⁵ İbn Hişam, III, 421; Vkd, 82-83; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 29; Mustafa Fayda, "İfk", *DİA*, XI, 508; şirin'in Hassan'a verilmesi bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra olmuştur. Hız. Peygamber (SAV) Hassan'ın bu affediciliğinin mkfatını unutmamış ve ilk fırsatta onu bu şekilde ödüllendirmiştir bkz. Azimli, *Safvan bin Muattal*, 45.

⁴⁰⁶ Yusuf 18.

⁴⁰⁷ İbn Hişam, III, 44-415; Vkd, 78; Zebidi, VIII, 88-89; Azimli, *Safvan bin Muattal*, 45.

*bir daha ebediyyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor. Allah size âyetleri açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Allah'ın lütfu ve rahmeti sizin üzerinize olmasaydı ve Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı haliniz nice olurdu?*⁴⁰⁸

Vahyin inmesi gecikince olanlar olmuştu, münafıklar son kozlarını oynamıştı. Ensar ve muhacirin yanında Evs ile Hazreç kabilelerini tekrar karşı karşıya getirebilmeyi başarmışlardı. Hz. Peygamber (SAS)'in eşsiz siyasi dehası ve insan psikolojisini bilip ona göre muamele etmesiyle büyük bir uçurumun kıyısından dönülmüştü. Yüce Allah *“Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır”* diyerek Müslümanlara bu olaydan hayırlı ibretler çıkarmaları gerektiğini belirtmiştir. Örneğin İfk Olayı sonrasında Medine’de münafıkların etki ve etkinlikleri azaldığı gibi, Müslümanların birbirlerine daha sıkı bağlanmaları gibi hayırlı sonuçlar ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁹ Safvan bin Muattal’ın Hz. Aişe’yi Medine’ye getirdiği gibi Hudeybiye sonrasında Ümmü Kulsum binti Ukbe bin Ebu Muayt’ı Huzaalı tanımadığı bir adam Medine’ye getirdi.⁴¹⁰ Ancak bu olayla ilgili hiçbir olumsuz cümle yayılmadı. Çünkü İfk Olayı sonrası inen ayetler mü’minlere böyle bir olay karşısında nasıl bir tavır sergilemeleri konusunda bilgilendirmeler yapmıştı. Bu olayın hayırlı sonuçları bu şekilde meyvesini vermişti bile. Ayrıca Abdullah bin Ubeyy böyle bir kişi üzerinden asla prim yapamayacağını biliyordu ve Müslümanlar da artık daha güçlü bir durumdaydı.

Ayrıca Yüce Allah *“bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın mü’minlerin kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup da “bu apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi?”*⁴¹¹ diyerek Müslümanların takınmaları gereken tavrın ne şeklinde olması gerektiğini bildirmiştir. Hz. Ömer, Ebu Eyyub, Übey bin Kâb gibi birçok Müslümanın bu tavrı takındığını görmekteyiz.

⁴⁰⁸ Nur 11-20.

⁴⁰⁹ Azimli, 337.

⁴¹⁰ Vâkıdî, II, 284.

⁴¹¹ Nur, 12.

“İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır.” ayeti ile bahsedilen kişinin Abdullah bin Ubeyy olduğu belirtilmiştir.⁴¹² Bütün kaynaklarda elebaşı olarak Abdullah bin Ubeyy ismi geçmesine rağmen, Hassan bin Sabit, Hamne binti Cahş ve Mistah bin Üsâse’ye Nur Sûresinin dördüncü ayetine göre haddi kazf (iftiraya karşılık seksen değnek ve bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi) cezası uygulandığı belirtilmektedir.⁴¹³

Abdullah bin Ubeyy’e haddi kazf cezasının uygulanıp uygulanmadığı kesin bir biçimde bilinmemektedir.⁴¹⁴ Cezanın uygulandığını söyleyenler⁴¹⁵ olduğu gibi kaynakların çoğunda uygulanmadığı belirtilmektedir. Cezanın uygulanmamasının sebepleri şunlar olabilir: Birincisi; Abdullah bin Ubeyy her zamanki gibi sinsice bu olayları organize etti. Kendi adının çıkmasını önleyip maşa olarak kullandığı insanların dilleriyle iftira kampanyasını yaydı.⁴¹⁶ Bu sebeple somut delil olmadığı için cezalandırılmadı. İkincisi, Abdullah bin Ubeyy’in cezalandırılması Medine’de sayı olarak hala belli bir güce sahip olan münafıkların ayaklanmalarına yol açabilirdi. Yani biraz politik davranılmış, toplumun maslahatı düşünülerek ceza uygulanmamıştır.⁴¹⁷ Aslında Müreysi Olayı sonrasında Abdullah bin Ubeyy büyük bir itibar sarsıntısı yaşamıştı. Hz. Peygamber (SAS), minberde Abdullah bin Ubeyy için yardım talebinde bulunduğu sırada Sa’d bin Ubâde ve Hazreçlilerin onu savunduklarını, asla teslim etmeyeceklerini ve hatta onun uğruna savaşı göze aldıklarını gördüğü zaman Abdullah bin Ubeyy ile ilgili müsamahalı davranışlarını sürdürme kararı almış olabilir. Bir de Evs-Hazreç arasındaki gerginliğin tekrar tırmanması geri adım atmasına sebep olmuş olabilir. Üçüncüsü münafıklar suçlarını itiraf etmedikleri için, suçları da sabit değildi. Böyle olunca cezadan kurtuldular.⁴¹⁸ Dördüncüsü ise had cezasının uygulanması onun günahına kefâret olacağı için ceza uygulanmamıştır. Çünkü Abdullah bin Ubeyy ve diğer münafıklar için Allah ahirette daha büyük bir azap hazırlamıştır. Yani had cezası uygulanmaya layık bile değildir.⁴¹⁹ Belirtilen görüşler içerisinde M. Hamdi Yazır’ın

⁴¹² İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, XI, 5803.

⁴¹³ İbn Hişam, III, 415-416; Hüseyin Elmalı, “Hassan bin Sabit”, *DİA*, XVI, 400; Hüseyin Algül, “Mistah bin Üsâse” *DİA*, XXX, 188; Mehmet Aykaç, “Hamne binti Cahş”, *DİA*, XV, 497.

⁴¹⁴ Fayda, 508; Canan, II, 558.

⁴¹⁵ Yazır, V, 370.

⁴¹⁶ Gazali, 288.

⁴¹⁷ Karaman, 124.

⁴¹⁸ Lings, 264.

⁴¹⁹ Umeri, 185.

görüşünün daha uygun olduğu kanaatindeyim. Çünkü Rasûlullah (SAS)'in “*kızım Fatıma bile olsa cezasını veririm*” cümlesinde asla zengin-fakir, güçlü-güçsüz, yakın-uzak ayırımı yapmadan herkese adaletle davrandığını biliyoruz. Nisa sûresi 135. ayette de yine benzer şekilde hiçbir ayırımın yapılmadan herkese adaletle davranılması ve hasssa olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

8. Hudeybiye Antlaşması

Hicretin altıncı yılı zilkade ayında Hz. Peygamber (SAS) rüyasında Mekke'ye gittiklerini, Kâbe'yi tavaf ettiklerini ve başlarını kazıttıklarını gördüğünü söyleyince başta muhacirler olmak üzere bütün Müslümanlar çok heyecanlandılar. Uzun süredir göremedikleri memleketlerini yeniden görmek onları heyecanlandırıyordu. Ama asıl gaye Kâbe'yi ziyaret etmek ve Arap yarımadasında yayılan “*Kureyşin Müslümanları Kâbe'ye hürmet etmiyorlar*” algısının yanlış olduğunu herkese göstermekti.⁴²⁰ Hz. Peygamber (SAS), yeni Müslüman olmuş bedevileri de bu yolculuğa davet edince, onlardan ve bir takım münafıklardan olumlu yanıt alamadı. Mallarını ve ailelerini bahane ederek bu yolculuktan kaçındılar. Aslında Müslümanların sağ salim döneceklerine inanmıyorlardı.⁴²¹

Bin dört yüz civarında Müslüman, yanlarına bir tek kılıç dışında savaş aleti almadan henüz Bedir Savaşı'nın intikamını almamış Mekkelilerin şehirlerine gidiyorlardı ki o zamanın şartlarında bile bile ölüme gitmek demekti.⁴²² Buna rağmen bu yolculuğa Medine'deki münafık grupların katıldığını görüyoruz. Bunun birinci sebebi Ced bin Kays'ın da dediği gibi “*ben kavmimle birlikte çıktım*” cümlesinde saklı olabilir.⁴²³ Yani yola çıkış sebebi hiçbir şekilde İslâmi değil. İkinci sebebi, münafıkların her zaman yaptıkları gibi savaş gibi kritik zamanlarda Müslüman birliğini bozmanın yollarını aramak olabilir. Çünkü bir düşman karşıda aleni bir şekilde Müslümanlarla savaşırken, münafıklar daha önemli bir konumda bulunup, içten çökertme faaliyetleri içine girmektedirler. Bu durumu bütün savaşlarda görmemiz mümkündür. Her savaşta iç muhalefet grubu oluşturup Müslümanları arkadan vurmaya amaçlamışlardır.⁴²⁴ Üçüncü sebep ise müşriklerle olması muhtemel olan gizli anlaşmaları gereği bu

⁴²⁰ Umeri, 203.

⁴²¹ Fetih, 11-12.

⁴²² Mevdudi, V, 394.

⁴²³ Vâkıdî, II, 242.

⁴²⁴ Karaman, 106.

yolculuğa katılmış olabilirler. Dördüncü sebep olarak da, Abdullah bin Ubeyy ve münafık yandaşları, Müreysi ile İfk Olayları sonrasında kaybettikleri prestij kaybını tekrar kazanabilmek için bu yolculuğa çıkmış olabilirler. Beşinci sebep ise İfk Olayındaki başarısızlıktan dolayı alevlenmiş intikam duygusuyla tekrar ordu içine girip Müslümanların ve Hz. Peygamber (SAS)’in bir açığını yakalamaya çalışmak, Ensar-Muhacir veya Evs-Hazreç kavgasını yeniden ateşlendirmek olabilir. Hz. Peygamber (SAS)’in de Abdullah bin Ubeyy ve münafıkları kendi yanında savaşa götürme sebeplerinden biri, onları her an göz hapsinde tutmak ve yapacaklarına karşı ihtiyatlı davranmak istemesidir.⁴²⁵

Yolculuk boyunca münafıkların sahneye çıktıkları ilk olay konaklama esnasında suyun azlığı sebebiyle dillerine doladıkları “Hz. Peygamber (SAS)’in isabetsiz kararlar aldığı” algısını oluşturmaya çalıştıkları olaydır. Şöyle ki su konusunda sıkıntı yaşanınca davranışları ve konumu Abdullah bin Ubeyy’e benzeyen,⁴²⁶ aynı zamanda arkadaşı olan Ced bin Kays “Bizim bu kavme karşı çıkmamızın hiçbir anlamı yok. Sonunda susuzluktan öleceğiz” dedi. Kendisine ne niyetle yola çıktığı sorulduğunda ise “ben kavmimle birlikte çıktım, ihrama girmedim ve umreye niyet etmedim” diyerek sefere katılma sebebinin iç yüzünü dile getirmiştir. Kuyudan su çıktıktan sonra söyledikleri kendisine hatırlatılınca da “Şaka yapmıştım. Söylediklerimi Muhammed’e söylemeyin” diyerek ikiyüzlülüğünü ispatlamıştır. Söylediklerinin Hz. Peygamber (SAS)’e iletildiğini duyunca bu kez; “Kavmimizden çoluk çocukla baş başa kaldık. Bizim için ne bir şeref ne de yaş biliyorlar. Bugün yerin altı üstünden daha hayırlıdır” demiştir.⁴²⁷ Bu cümleler ile Müreysi Olayında Zeyd’e söylenen cümleler arasındaki benzerlikler hemen göze çarpmaktadır. Kendilerine verilen değer Hz. Peygamber (SAS)’in altında kalınca cahiliye dönemi üstünlüklerini ve büyüklüklerini hatırlayıp içerleniyorlar. Bu durum onların kinlerini, öfkelerini ve nifaklarını da aynı ölçüde arttırıyor. Müslümanlar zafer kazandıkça Bedir Savaşı sonrası Yahudilerin dediği gibi “yerin altı üstünden iyidir” diyerek ölümü istemiş, Müslümanların ve Hz. Peygamber (SAS)’in güçlenmesini bir türlü hazmedememiştir. Ced bin Kays, Hz. Osman’ın “öldürüldü” haberi gelince bütün Müslümanların bey’at ettikleri sırada bey’at etmeyen tek kişi olarak devenin karnının

⁴²⁵ Demircan, 98.

⁴²⁶ Sezikli, 131.

⁴²⁷ Vâkıdî, 242.

altına girmiş ve bey’atten kaçınmıştır. Sebebi sorulduğunda ise “*korktum ve ürkütücü bir ses duydum*” diyerek bahane üretmiştir.⁴²⁸ Bu durumda Abdullah bin Ubeyy’in Rıdvan Bey’at’ına iştirak ettiğini söyleyebiliriz. Ancak akıllara hemen şu soru gelebilir: “Allah bu bey’ata katılanlardan razı olmuşsa, Abdullah bin Ubeyy’den de mi razı olmuştur?” Ayete baktığımızda “*Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih vermiştir*”⁴²⁹ denilmektedir. Yani Yüce Allah’ın bu bey’ata katılanlardan razı olduğunu ifade ettiği cümlede “*inananlardan*” razı olduğunu vurgulaması manidardır. Ayrıca devamında “*gönüllerde olanı bilmiş*” denilerek de bey’at ederken kimin ne niyetle bay’at ettiğini bildiğine vurgu yaparak niyetin önemli bir etken olduğu vurgulanmak istenmiş olabilir.

Suyun azlığı konusunda sesler yükselip de şikâyetlenmeler artınca, Hz. Peygamber (SAS) Nâciye bin el-Acem’i çağırdı. Bulabildiği kadar su getirmesini istedi. Getirilen su ile abdest aldı sonra ağzına aldığı suyu tekrar kovaya boşalttı. Heybesinden bir ok alıp Nâciye’ye verdi. Sonra da “*Kuyuya in, bu suyu kuyuya dök ve suyuna bir ok çak (kaz⁴³⁰)*” dedi. Böylece o sudan tertemiz kaynayan su çıktı. Kuyunun kaynağını eşince çıkan suyun başındayken Evs bin Havlî Abdullah bin Ubeyy’e “*Yazık sana ey Ebu’l Hubab! Üzerinde bulunduğun durumu görme zamanın yaklaşmadı mı? Bundan sonra daha bir şey olabilir mi?*” dedi. Abdullah bin Ubeyy, “*ben bunun benzerini daha önce görmüştüm*” diyerek kıskançlık duygularının kabardığını hissettirdi. Hz. Peygamber (SAS)’in yaptığını basit gördü. Daha sonra Hz. Peygamber (SAS)’e geldi. Hz. Peygamber (SAS); “*Ey Ebu-l Hubab bugün gördüğünü daha önce nerede gördün?*” diye sorunca, Abdullah bin Ubeyy “*bunun gibisini asla görmedim*” dedi ve her zamanki gibi söylediğini inkâr etti. Hz. Peygamber (SAS) “*o zaman neden o lafları dedin*” deyince de “*estağfirullah! Allah’tan beni bağışlamasını diliyorum*” dedi. Oğlu Abdullah da babasının affı için Hz. Peygamber (SAS)’den dua istedi.⁴³¹

Abdullah bin Ubeyy, Hudeybiye’de yağmur yağdıktan sonra “*bu güz yağmurudur. Şi’ra yıldızından dolayı bize yağmur yağdı*” diyerek cahiliye döneminden

⁴²⁸ İbn Hişam, III, 434; Vâkîdî, 243; Zebidi, VIII, 185; Umeri, 208; Yazır, VI, 497; Mustafa Fayda, “Bey’atürrıdvan” *DİA*, VI, 39.

⁴²⁹ Fetih 18.

⁴³⁰ İbn Hişam, III, 427; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 1852.

⁴³¹ Vâkîdî, 240-241; Lings, 267.

kalma inanç ve düşünceleriyle Müslümanların zihinlerini bulandırmaya çalışmışsa da Hz. Peygamber (SAS) tarafından onun bu düşüncesi kınanmış ve reddedilmiştir.⁴³²

Hudeybiye’de müzakerelerin sürdüğü sırada Mekkeli müşrikler Abdullah bin Ubeyy’e haber göndererek eğer isterse Kâbe’yi tavaf edebileceği konusunda özel davet gönderince yanında bulunan oğlu Abdullah duruma hemen müdahale etti. “*Babacığım, Allah aşkına bizi her yerde utandırma (rezil etme). Resûlullah (SAS) tavaf etmemişken sen nasıl Kâbe’yi tavaf edersin?*” diyerek bu sinsi daveti babasına reddettirmiştir.⁴³³ Bu davetin sebebi Mekkeli müşrikler ile münafıklar arasındaki diyalog ve anlaşmalar gereği olabileceği gibi,⁴³⁴ Mekkeli müşriklerin Müslüman birliğini bozma çabası da olabilir. Böyle bir davet ile Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber (SAS)’e tavaf yaptırmayıp Abdullah bin Ubeyy’e tavaf yaptırarak hem onun itibarını kazandırmak isteyip kral olma duygusunu pekiştirmek istemiş hem de Hz. Peygamber (SAS)’i küçük düşürmeye çalışmış olabilirler.

Tarihin kırılma noktası⁴³⁵ ve en büyük fetih⁴³⁶ olarak ifade edilen Hudeybiye sonrası dönüş yolunda Fetih Sûresi nazil oldu. Bu anlaşma ile Mekkelilerden gelebilecek olan tehlikeler önlenmiş ve kuzeye doğru fetih hareketlerinin önü açılmış oldu. Medine’ye döndükten sonra Abdullah bin Ubeyy ve münafık yandaşları, apaçık bir zafere sevinmedikleri için son nifaklarını “*Peygamberin rüyası nerede kaldı? Vallahi, saçları ne kısalttık, ne kazıdık ne de Mescid-i Haram’ı gördük*” diyerek dile getirdiler.⁴³⁷ Bu cümleleriyle, Allah’ın apaçık bir zafer olarak belirttiği Hudeybiye Zaferini Hz. Peygamber (SAS)’in mağlubiyeti olarak gösterip gözden düşürme çabası içine girmişlerdir.

Hudeybiye Zaferi sonrasında Müslümanlar için kuzey bölgelerine fetih hareketlerinin önü açılmıştı. Müslümanlar için en büyük sıkıntı Hayber’de yaşayan Yahudilerdi. Bu sebeple Hayber için savaş hazırlıklarına başladığı zaman Abdullah bin Ubeyy’in Yahudi dostlarıyla olan ilişkileri tekrar göze çarpıyor. Onlara haber göndererek; “*Muhammed size doğru geliyor, tedbirinizi alınız. Mallarınızı kalelerinize*

⁴³² Vâkıdî, II, 242; Sezikli, 132.

⁴³³ Vâkıdî, II, 257-258; Demircan, 94; Sezikli, 132.

⁴³⁴ Sezikli, 132.

⁴³⁵ Azimli, 339.

⁴³⁶ İbn Hişam, III, 444; Vâkıdî, II, 271.

⁴³⁷ Yazır, VI, 507; Sezikli, 132-133; Fetih suresi 27. ayette rüyanın gerçekleşeceği belirtilmiştir.

koyunuz. Çarpışma için dışarı çıkarsınız. Sizin sayınız ve hazırlığınız onlardan çoktur”⁴³⁸ demiştir. Bu söylemleriyle Abdullah bin Ubeyy’in her savaş öncesinde yeniden umutlandığını görüyoruz. Müttefik olarak gördüğü Yahudilere savaş için hazırlık yapmaları haberini vermenin yanında moral ve taktik vererek savaşı kazanmalarını ne kadar çok arzuladığını görmekteyiz.

Hudeybiye sonrasında İslam’ın yayılması hızlanıp Müslümanlar güçlenince düşmanların umutları da azalmaya başladı. Abdullah bin Ubeyy ve münafıklar yavaş yavaş kabuklarına çekildiler. Savaşlarda artık eskisi kadar aktif olamıyorlardı. Mekke’nin Fethi ve sonrasındaki Huneyn Savaşı’nda münafıkların özellikle ganimet dağıtımı sırasında Hz. Peygamber (SAS)’e karşı çok saygısız davrandıkları ve ortaya attıkları “*adaletsiz davranıyor*” cümleleriyle ensarı etkilemeye çalıştıklarını görmekteyiz.⁴³⁹

9. Tebük Seferi

Tebük Seferi hazırlıkları; havaların çok sıcak ve iktisadi imkânların çok kıt olduğu bir zamanda yapıldı. Gidilecek yer çok uzak ve düşman kuvvetleri dönemin dünya liderlerindendi. Aynı zamanda hurmaların olgunlaşmaya başladığı ve insanların zamanlarını bahçelerde, gölgeliklerde en çok geçirmek istedikleri zamandı. Bu sebeplerden dolayı bu sefere “Zorluk Savaşı” adı verilmiştir. Hz. Peygamber (SAS) sefere çıkacağı zamanlarda gideceği yeri gizli tutarken, bu kez bu sebeplerden dolayı gideceği yeri aleni bir şekilde belirtmiştir.⁴⁴⁰ Daha önce münafıklar hakkında belli olaylarda ayetler indirilmiş olmasına rağmen haklarında en detaylı bilgilerin verildiği, her türlü gizli planlarının deşifre edildiği sefer, Tebük Seferi’dir. Bu sebeple bu sefere münafıkların rezilliklerinin açığa çıkmasından ve tüm kozlarını oynamalarına rağmen başarılı olamamalarından⁴⁴¹ dolayı “*Rüsvaylık Gazvesi*” denmiştir.⁴⁴² Münafıklar seferin hem hazırlık aşamasında hem de gidiş-dönüş yolunda birçok entrikalar çevirmişler, nifaklarını zirveye ulaştırmışlardır.⁴⁴³

⁴³⁸ Sezikli, 133; Diyarbekri, II, 43’ten nakletmiştir.

⁴³⁹ Sezikli, 140.

⁴⁴⁰ İbn Hişam, IV, 214; Vâkıdî, III, 225; İbn Kesir, el-Bidaye, V, 2197; Ferid, 288; Mevdudi, II, 232.

⁴⁴¹ Sezikli, 143.

⁴⁴² Zebidi, X, 420.

⁴⁴³ Geniş bilgi için bkz, Sezikli, 142-145.

Tebük Seferi öncesi bütün zorluklara karşılık Hz. Peygamber (SAS) seferberlik ilan etti ve herkesin gücü nispetinde yardımlarda bulunmasını istedi. Münafıklar sefere engel olabilmek için “*Sakın böyle sıcakta yola çıkmayın*”⁴⁴⁴ diyerek Müslümanları cihattan soğutmaya başladılar. Yüce Allah da onların bu müdahalelerine karşılık “*...Cehennem ateşi daha sıcaktır...*”⁴⁴⁵ deyip Müslümanları sefere hazırlanmaya teşvik etmiş ve münafıkların oyunlarına alet olmamaları konusunda şiddetle uyarılmışlardır.

Münafıklar sefer için hazırlıklar yapmadıkları gibi Müslümanları hazırlıklardan alıkoymak için ellerinden gelen her şeyi yapmaktaydılar.⁴⁴⁶ Örneğin maddi yardımı çok fazla yapan zengin Müslümanları riya ve gösteriş yapmakla suçlayıp alay ederlerken buna karşılık elinde avucunda ne varsa getiren samimi ve fakir Müslümanlara “*Allah’ın buna ne ihtiyacı var*” diyerek onların ümitlerini kırıp, fakirlikleriyle alay ediyorlardı.⁴⁴⁷ Ya da benzer şekilde “*Şuna bakın hele! İşte Roma İmparatorluğunun kalelerini fethetmeye yarayacak para*” diyerek moral bozucu cümleler sarf ediyorlardı.⁴⁴⁸ Bu tavırları üzerine yüce Allah onların maskaraya çevrileceklerini ve elem verici bir azaba çarptırılacaklarını haber verdi.⁴⁴⁹ Geçerli mazeretleri olmamakla beraber savaştan geri kalmak için seksen kadar münafık Rasûlullah (SAS)’den izin istemişler ve Hz. Peygamber (SAS) de onlara izin vermiştir. Ced bin Kays adlı münafık ise çirkin bir mazeretle savaşa katılmamak için Hz. Peygamber (SAS)’den izin istemiş, Hz. Peygamber (SAS) de ona izin vermiştir.⁴⁵⁰ Onun bu durumu ayetle kınanmış ve cehennemin onları kuşatacağı vurgulanmıştır.⁴⁵¹

Abdullah bin Ubeyy’in kral olma hayalleri hiçbir zaman kaybolmadı. Ayetlerle aşağılanmasına rağmen en ufak bir kıvılcımla yüreğindeki makam arzusu yeniden alevleniyordu. Tebük Seferi öncesinde hem Müslümanların ümidini ve maneviyatını kırmak hem savaşa katılanları engellemeye çalışmak hem de gövde gösterisi yapmak amacıyla Yahudi ve münafık yandaşlarıyla beraber Zübab Tepesine kadar geldi. Hz. Peygamber (SAS) hareket etmeye başlayınca da ordunun gerisinde kaldı ve sefere

⁴⁴⁴ İbn Hişam, IV, 216; Umeri, 283.

⁴⁴⁵ Tevbe 81.

⁴⁴⁶ Temel, 93.

⁴⁴⁷ İbn Hişam, IV, 269; Umeri, 282.

⁴⁴⁸ Mevdudi, II, 256.

⁴⁴⁹ Tevbe 79.

⁴⁵⁰ İbn Hişam, IV, 215; Vâkıdî, III, 228; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 2197; Mevdudi, II, 234.

⁴⁵¹ Tevbe 49;

iştirak etmedi.⁴⁵² Sonra: “*Muhammed bu sıkıntılı durumda, bu sıcakta ve bu uzak ülkede üstelik karşı konulamayacak kadar çok sayıdaki bir güce karşı gidip Bizanslılarla savaşacakmış. Muhammed Bizanslılarla savaşmayı bir oyun mu sanıyor? Vallahi yarın iplerle bağlanacak olan Muhammed ve ashâbına bakar gibiyim*”⁴⁵³ dedi. Bu sözleriyle savaşa katılmamak için tıpkı Uhud Savaşında olduğu gibi bahaneler ürettiğini görüyoruz. Sonra Hz. Peygamber (SAS)’in savaşın zamanı ve muhatapları konusunda yanlış karar aldığını îma ederek itibarını sarsmaya çalışıyor. Arkasından düşman kuvvetlerinin gücüne olan güvenini ifade ederek Müslümanları küçümsüyor. En önemlisi ise savaşın sonucuna dair tahminlerde bulunarak Müslümanların her türlü maneviyatını, ümitlerini sarsmaya çalışıp, Müslümanlara korku salmaya çalışıyor. Elinden gelen her fırsatı değerlendirdikten sonra da savaşa katılmayıp geri dönüyor.

Zübab Tepesinde Abdullah bin Ubeyy’in yanında bulunanların sayısının İslam ordusundan az olmadığı belirtilir.⁴⁵⁴ Ancak Tebuk Seferi’ne otuz bin Müslüman askerin katıldığı düşünüldüğünde bu sayının abartı olduğu, sayılarının çok olduğunu ifade etmek için böyle tabir edildiği göze çarpmaktadır. Demek ki münafıklar kendilerini etkin bir güç olarak görmekteydiler. İlk defa ayrı bir grup olarak bağımsız bir şekilde ortaya çıkıp nifaklarını aleni ve örgütlü bir şekilde yansıtmaları nifakın zirve yaptığıının göstergelerindendir.⁴⁵⁵ Sayı olarak bu kadar fazla münafığın bir araya gelmesinde Yahudi asıllı Süveylim’in evinin toplantı merkezi haline getirilmiş olması etkili olmuştur. Nifak faaliyetlerini burada daha organize sürdürmeleri, İslam Ordusuna muhalif olan çok sayıda münafık ve Yahudi’yi bir araya getirebilmiştir. Bu ev Hz. Peygamber (SAS) tarafından yakıtırılınca⁴⁵⁶ münafıklar bu kez başka bir çözüm yoluna giderek mescid adı altında dikkat çekmeyecek bir toplantı merkezi oluşturmak istediler. Yaptıklarını meşrulaştırmak ve mescidlerine (nifak yuvası, silah ve mühimmat depolarına) dokunulmazlık⁴⁵⁷ katmak amacıyla da Hz. Peygamber (SAS)’in burada

⁴⁵² İbn Hişam, IV, 219; Sezikli, 149.

⁴⁵³ Vâkıdî, III, 231; Kandehlevî, II, 427; Temel, 91; Abdullah bin Ubeyy’in kullandığı cümlelerin aynısını yolculuk esnasında Sa’lebe bin Hâtıb adlı münafığın da söylemesi münafıklar arasında söz birliğinin olduğunu gösteriyor. İbn Ubeyy sefer öncesinde Müslümanların moralini bozmaya çalışırken, Onun bu görevini sefere katılan münafıklar her fırsatta uygulamaya çalışmışlardır bkz. Vâkıdî, III, 239; Yine benzer cümlelerin Vedia bin Sabit ile Muhaşşin bin Humeyyir arasında geçtiği bilinmektedir. Bkz. İbn Hişam, IV, 226-227.

⁴⁵⁴ İbn Hişam, IV, 219; Vâkıdî, III, 231.

⁴⁵⁵ Sezikli, 148.

⁴⁵⁶ İbn Hişam, IV, 216; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 2197; Yiğit, 228-229.

⁴⁵⁷ Sezikli, 164.

namaz kılmasını istediler. Ancak Hz. Peygamber (SAS) sefer dönüşüne işaret ederek bu tekliflerine olumsuz cevap vermiştir.⁴⁵⁸ Mescid-i Dırar (Zararlı Mescid) adlı gizli nifak yuvasını Vedia bin Âmir'in önerisiyle, Abdullah bin Ubeyy'in dayısının oğlu olan ve münafıkları uzaktan kumanda ile dışardan yönlendirip yöneten Ebu Âmir Fâsık'ın isteğiyle inşa ettiler.⁴⁵⁹ Ebu Amir, Hz. Peygamber (SAS)'e karşı duyduğu kin ve kıskançlık duygularıyla her türlü kötülüğü yapmaya hazırdı. Müslümanlara karşı yapılan bütün savaşlara katıldı. Arabistan'da İslam'a karşı durabilecek güç bulamayınca Roma Kayseri'ni uyarmaya gitti. Bu arada mescidin faaliyetlere başlaması için de talimatları verdi.⁴⁶⁰ Tebük Seferi öncesinde Hz. Peygamber (SAS)'in varlığından dolayı Medine'ye girmeye cesaret edemeyince, dışı mescid görünümlü içi mühimmat ve fitne yuvası olan bir mescid yapıp, din maskesi altında şeytanca planlarla⁴⁶¹ münafıkları organize etmeyi amaçlamıştı.⁴⁶² Aynı zamanda Ebu Amir'in ajanları dilenci ve yolcu kılığında gelip burayı karargâh olarak kullanabileceklerdi. Münafıklar Müslümanların bu seferden sağ-salim döneceklerine inanmadıkları için bu mescidde teşkilatlanıp Abdullah bin Ubeyy'in krallığını ilan için Tebük'den Müslümanların imha edildiği haberini beklemekteydiler.⁴⁶³ Ancak sonuç onların beklediği gibi olmadı. Zararlı Mescidin yapılış amacının vahiyle bildirilmesi üzerine sefer dönüşü Hz. Peygamber (SAS) burayı yıktırdı.⁴⁶⁴

Kaynaklarda Mescid-i Dırar'ı yapan kişilerin sayısı ve isimleri⁴⁶⁵ belirtilirken Abdullah bin Ubeyy'in ismine rastlamamak enteresandır. Çünkü her türlü nifak hareketinin içinde mutlaka bulunurdu. Bunun sebebi, Mescid-i Dırar'ın yaptırılması konusunda Ebu Âmir'in yoğun çaba göstermesi ve onun isminin ön plana çıkması olabileceği gibi, Kuba'da yapılan bu mescide Abdullah bin Ubeyy fiili olarak öncülük etmemiş olabilir. Çünkü o nüfusun daha yoğun olduğu Medine içinde nifak faaliyetlerini yürütmekle meşguldü.

⁴⁵⁸ Vâkıdî, III, 286; Mevdudî, II, 273; Cevat Ali, 110; Hüseyin Algül, "Mescid-i Dırar", *DİA*, XXIX, 272; Sezikli 148.

⁴⁵⁹ Vâkıdî, III, 285.

⁴⁶⁰ Mevdudî, II, 272.

⁴⁶¹ Mevdudî, Tefhimü'l Kur'an, II, 201; Osman Zümrüt, "İslam Tarihinde "Zararlı Mescid" (Mescid-i Dırar) Olayı ve Günümüze Anımsattıkları", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2004, 16.

⁴⁶² Vâkıdî, III, 286; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 2223; Mevdudî, II, 272.

⁴⁶³ Mevdudî, II, 273.

⁴⁶⁴ Tevbe 107-110; Yazır, IV, 293; Cevat Ali, 110; Algül, "Mescid-i Dırar", 272.

⁴⁶⁵ İbn Hişam, IV, 234.

Savaşa katılanları engelleme çabalarının yanında bazı münafıkların Tebük Savaşına katıldığını görmekteyiz. Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi her zamanki gibi savaş gibi kritik zamanlarda Müslümanları iç muhalefete sürüklemek, birbirlerine düşürmek için fırsat kollamak ve kendileri aleyhine gelişebilecek olaylardan haberdar olmak olabilir.⁴⁶⁶ İkincisi ise münafıkların dünya malına -ganimete- olan sevgi ve hırslarından olabilir.⁴⁶⁷ Hz. Peygamber (SAS) diğer savaşlarda Abdullah bin Ubeyy'i kendi yandaşlarına komutan yaparak yanında götürüyordu. Çünkü onlardan gelebilecek tehlikelere karşı ihtiyatlı davranıyordu. Ancak Tebük Seferinde ordudan geri kalmasına ses çıkarmamıştır. Çünkü Medine'nin etrafı Müslümanlaştığı için münafıkların herhangi bir şekilde zarar vermeye cesaret edemeyeceğini biliyordu. Yine de Hz. Ali'yi Medine'de görevlendirerek tedbiri elden bırakmadı.⁴⁶⁸

Tebük Seferinde düşmanla karşılaşılmayınca çevre şehirlerle anlaşmalar imzalanarak savaş yapılmadan, bir damla kan dökülmeden, siyasi anlamda büyük manevi bir güç ve itibar elde edildi.⁴⁶⁹ Bunu hazmedemeyen münafıklar artık sıranın kendilerine geleceğini düşünmüş olmalı ki, dönüş yolunda Hz. Peygamber (SAS)'e suikast düzenlemek istediler ancak bunda da başarısız oldular.⁴⁷⁰

10. Abdullah bin Ubeyy'in Ölümü

Bu'as Savaşı ve Ficar Savaşı'ndaki tarafsızlığı sonrasında hayatını hep lider olma hayalleriyle süsleyen Abdullah bin Ubeyy'in bu arzusu hiçbir zaman gerçekleşmedi. Kendisi için boncuktan örülmüş taç siparişi verilmesine rağmen hicret ile birlikte planları suya düştü. Sonuca bu kadar yaklaşmışken hayallerinin gerçekleşmesine engel olan Hz. Peygamber (SAS)'e hayatının sonuna kadar kin ve kıskançlık besledi. Bulduğu her fırsatta bunu hal ve hareketleriyle dile getirdi. Aynı zamanda Müslüman olduktan sonra da Ebu Amir, Yahudiler ve Mekkeli müşriklerle diyalogunu devam ettirerek bütün kumpasların baş aktörü oldu. Bütün bu gayretlerine rağmen amacına ulaşamadı. Özellikle Tebük Seferi sonrası bütün rüsvaylıkları gün yüzüne çıkıp, İslam çok geniş coğrafyalara yayılınca artık kral olma ümidi tamamen bitti. Şevval ayının sonlarında hastalandı ve yirmi günlük hastalık sürecinden sonra da

⁴⁶⁶ Sezikli, 149.

⁴⁶⁷ Vâkıdî, III, 235; Sezikli, 149.

⁴⁶⁸ Canan, I, 419.

⁴⁶⁹ Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, II, 198. Azimli, 403.

⁴⁷⁰ Tevbe 74; Vâkıdî, III, 282; Sezikli, 153; Yiğit, 230.

hicretin dokuzuncu yılında Zilkâde ayında öldü.⁴⁷¹ Abdullah bin Ubeyy’in ölümünün Hz. Peygamber (SAS) hayattayken gerçekleşmiş olması Müslümanlar için büyük bir nimettir. Çünkü Hz. Peygamber (SAS)’den sonra yaşıyor olsaydı Medine şehri Müslümanlar için yaşanılmaz hale gelebilir hatta iç savaş bile çıkabilirdi.

Abdullah bin Ubeyy öldükten sonra bile Müslümanlar ve Hz. Peygamber (SAS) arasında görüş ayrılıklarının çıkmasına sebep olmuştur. Cenaze namazının kılınması konusunda Hz. Ömer şiddetle engel olmaya çalışarak Hz. Peygamber (SAS) ile tartışmıştır. Rasûlullah (SAS)’in gömleğini kefen olarak vermesi birçok soruları akla getirmekle beraber, cenaze namazının kılınıp kılınmadığı konusunda Müslüman alimler arasında ihtilaflar söz konusudur.

Abdullah bin Ubeyy’in hastalığı sırasında Hz. Peygamber (SAS) onu ziyaret ediyordu. Bu ziyaretlerinin birinde Rasûlullah (SAS), “*Seni Yahudilerin sevgisinden men etmiştim*” dedi. İbn Ubeyy “*Esad bin Zurâre onlara buğz etti de eline ne geçti? Şimdi kınama zamanı değildir. Ölüm yaklaşıyor. Eğer ölürsem yıkanmam esnasında yanımda hazır ol ve kefenlenmem için gömleğini bana ver*” dedi. Hz. Peygamber (SAS) üstteki gömleğini verince İbn Ubeyy tenine değen iç gömleğini vermesini söyledi. Sonra da “*üzerimde namaz kıl ve benim için Allah’tan af dile*” dedi.⁴⁷² Bu tablo ölüm kokusunu alan Abdullah bin Ubeyy’in çaresizliğini, pişmanlığını ve Rasûlullah (SAS)’in duaları ve gömleğiyle kurtulmayı umduğunu göstermektedir.⁴⁷³

Bu esnada Hz. Peygamber (SAS)’in hasta ziyareti sırasında ölmek üzere olan bir kişinin son isteklerine olumlu cevap verdiğini görmekteyiz. Zaten Rasûlullah (SAS) kendisinden bir şey istenildiği zaman onu reddetmeyen bir kişiydi. Hele de yıllardır İslam’a girmesi için en çok müsamaha gösterdiği ve kendisine tabi olan birçok insanın bulunduğu Abdullah bin Ubeyy gibi birisinin son isteklerinin kabul edilmesi birçok insanın kalbinin İslam’a ısınmasını sağlayabilirdi. Muhtemelen Hz. Peygamber (SAS) ileri görüşlülüğü ile bunu fark etmiş ve kendisinden istenene ilahi bir yasak olmadığı için olumlu yanıt vermiştir. Bu rivayette Rasûlullah (SAS)’in gömleğini hemen verdiğini hatta Abdullah bin Ubeyy’in daha da ileri giderek tenine temas eden gömleği

⁴⁷¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 117.

⁴⁷² Vâkıdî, III, 299; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 118; Lings, 345-346.

⁴⁷³ Tevhid Bakan, “Hz. Peygamber’in Abdullah b.Ubeyy’in Cenaze Namazını Kılması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 39, 219.

istediği görülmektedir. Hz. Peygamber (SAS) de gömleğinin ona hiçbir fayda sağlamayacağını bilmesine rağmen onu kırmamıştır.

Diğer bir rivayete göre Abdullah bin Ubeyy ölünce, samimi bir Müslüman olan oğlu Abdullah gelerek babasının öldüğünü, kefenlenmesi için gömleğini vermesini ve babasının cenaze namazını kılmasını söyledi.⁴⁷⁴ Ayrıca Hz. Peygamber (SAS)'e “*Şayet cenazeye iştirak etmezsen biz bunu ayıplarız (bununla devamlı ayıplanırsınız)*” dedi.⁴⁷⁵ Arap toplumunda cenazeye verilen değeri düşündüğümüzde Abdullah için bu çok önemliydi. Çünkü Rasûlullah (SAS)'in ölen bir kişinin cenaze namazını kılması ve dua etmesi o aile için en büyük şeref ve onur sayılırdı.⁴⁷⁶ Bu sebeple isteğinin karşılanması gerekiyordu. Zaten Rasûlullah (SAS) dost ve düşman herkes için bir rahmetti. Samimi bir Müslüman olan Abdullah'ı kırmadı ve ona gömleğini verdi.⁴⁷⁷ Gömleğini vermesinin ve namazını kılmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir.

1- Abdullah bin Ubeyy'e daha önceden hasta ziyareti sırasında söz vermiş olması,

2- Babasını öldürebilecek kadar İslam'a sıkıca bağlı olan Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy'in gönlünü hoş tutmak istemesi.⁴⁷⁸ Özellikle Müreysi Olayı ve Hudeybiye'deki kahramanca davranışlarından dolayı Onu onure etmek istemesi,

3- Kendisinden bir şey istenildiğinde asla hayır dememesi,

4- Bu vesileyle zaten ölmek üzere olan lider bir kişinin taraftarlarının kalplerini İslam'a ısınmasını sağlamak istemesi⁴⁷⁹

5- Bedir Savaşı sonrasında esirler arasında bulunan amcası Abbas'a Abdullah bin Ubeyy'in vermiş olduğu gömlek borcunu (minnetini) bu şeklide ödemek istemesi⁴⁸⁰ olabilir.

⁴⁷⁴ İbn Hişam, IV, 270; Afzâlurrahman, I, 50; Koçyiğit, 140.

⁴⁷⁵ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3590.

⁴⁷⁶ Bakan, 222.

⁴⁷⁷ Lings, 347-348; Canan, XV, 487.

⁴⁷⁸ Bakan, 217.

⁴⁷⁹ Zebidi, IV, 345; Bakan, 218.

⁴⁸⁰ Zebidi, IV, 345-346.

İşin diğer boyutuna bakılırsa namazının kılınması kesin bir dille yasaklanmadığı için, kaybedecek hiçbir şey yok iken kazancın çok fazla olmasıdır. Rasûlullah (SAS) İfk Olayı sonrasında inen ayetlerde “*iftiranın büyüğünü işleyen kimse için en büyük azap vardır*” ve “*onlar için bağışlanma dilesen de dilemesen de birdir*” ayetlerine dayanarak, kıldığı namazın, ettiği duanın aslında ona hiçbir fayda vermeyeceğini biliyordu.

Cenaze namazının kılınmadığını iddia edenler Abdullah’ın ricası sonrasında, Hz. Ömer’in şiddetli uyarısına rağmen Hz. Peygamber (SAS)’in kalkıp cenaze namazını kılmaya hazırlandığı esnada Tevbe Sûresinin 84. ayetinin indirildiğini söylemektedirler.⁴⁸¹ Bu ayette Yüce Allah “*Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Rasûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler*” buyurmuştur. Bu noktada Hz. Ömer’in ısrarla karşı çıkışı dikkat çekicidir. Hz. Peygamber (SAS) namaz kılacağını belirttikten sonra Hz. Ömer öncelikle Abdullah bin Ubeyy’in geçmişte yapmış olduğu her türlü olumsuzlukları ve Yüce Allah’ın onun hakkında indirdiği ayetleri bir bir sayarak Onun cenaze namazının kılınmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşünü de Tevbe Sûresinin 80. ayetine dayandırmaktadır. Hz. Peygamber (SAS) de yine aynı ayete dayanarak “*Rabbim beni bu işte serbest bıraktı*” deyip “*Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme (fark etmez.) Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir...*” ayetini okudu ve “*ben bu konuda muhayyer kıldım, onun için yetmişten fazla mağfiret dileyeceğim*”⁴⁸² buyurdu. Görüldüğü gibi Hz. Ömer ve Hz. Peygamber (SAS)’in bakış açıları farklılık göstermekte ve ayeti farklı yorumlamaktadırlar.⁴⁸³ Hz. Ömer sert mizaçlı yapısıyla beraber duygusal bir şekilde an’ı ve geçmişi düşünerek hareket ederken, Hz. Peygamber (SAS) merhamet yönü ağır basarak İslam’ın geleceğini de düşünerek ileri görüşlülüğünü ortaya koymaktadır.⁴⁸⁴ Gerçekten Abdullah bin Ubeyy’in cenaze namazından sonra kabilesinden birçok kişinin İslam’a girmiş olması veya münafıklıktan vazgeçmesi bunun göstergelerindedir.⁴⁸⁵ Hz. Ömer de daha sonra “*ben*

⁴⁸¹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, II, 258.

⁴⁸² İbn Hişam, IV, 270.

⁴⁸³ Bakan, 222.

⁴⁸⁴ Mustafa Öztoprak, “Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber’in Problem Çözme Yöntemleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 37, 238.

⁴⁸⁵ Hazreç kabilesinden bin kişinin Müslüman olduğu belirtilmektedir. Bkz. Zebidi, IV, 345.

Rasûlullah (SAS)’e karşı göstermiş olduğum cür’ete hayret ettim”⁴⁸⁶ demiştir. Benzer bir durumu Hudeybiye Antlaşması sonrasında da göstermişti ki o zamanki tepkisi daha şiddetliydi. Yolda indirilen Fetih Sûresinin ayetleriyle Hz. Peygamber (SAS)’in ileri görüşlülüğünü bir kez daha anlamıştı. Bu olay sonrasında da her ne kadar kendisini haklı çıkaran ve muvafakatlarından sayılan⁴⁸⁷ Tevbe Sûresinin 84. ayeti nazil olmuşsa da Abdullah bin Ubeyy’in yandaşlarından birçok kişinin İslam’ı benimsemesi büyük bir kazanç olmuş ve Hz. Peygamber (SAS)’i de bu davranışında haklı çıkarmıştır.

Bir diğer rivayette Hz. Peygamber (SAS)’in cenazeye geldiği sırada defin işlemlerinin gerçekleştiği ve buna rağmen Hz. Peygamber (SAS)’in cenazeyi kabrinden çıkarıp tükürüğüyle her tarafını üflediği rivayet edilmektedir.⁴⁸⁸ Rasûlullah (SAS)’in cenaze namazını kılmasından ve defin işlemleri bittikten sonra henüz kabrin başından ayrılmadan Tevbe Sûresinin 84. ayeti nazil oldu. Böylece Hz. Peygamber (SAS) onlardan hiç kimsenin namazını kılmadı. Zaten uyarının yapılması için filin uygulanmış olması gerekir. Hz. Peygamber (SAS) namazı kıldıktan sonra Yüce Allah bir daha onlardan birinin namazını kılmamasını ve kabrinin başında bulunup dua etmemesini emrediyor.⁴⁸⁹

Rasûlullah (SAS)’in Abdullah bin Ubeyy’in cenaze ve tekfin işlemleriyle çok yakından, uzun uzadıya ve derin bir ilgiyle uğraştığı belirtilmektedir.⁴⁹⁰ Hatta Mücemmim bin Cârîye; “*Rasûlullah (SAS)’in İbn Ubey’in cenazesi üzerinde geçirdiği zaman kadar hiçbir cenaze üzerinde zaman geçirdiğini görmedim*”⁴⁹¹ diyerek bu durumu açıklamaktadır. Bu aşırı ilgide Abdullah bin Ubeyy’in oğlu Abdullah’ın hatırının yanında unutulmaması gereken bir diğer kişi de kız kardeşi olan Cemile binti Ubeyy’in hatırıdır. Bu kadın İslam’ın ilk yıllarında Müslüman olmuş ve “Ğasil-ul Melâike” lakabıyla anılan Ebu Amir’in oğlu Hanzala’nın eşiydi. Hanzala; Uhud Savaşında şehid düşmüştü. Bu sahabenin eşine de iltifat etmek ve gönlünü hoş tutmak amacıyla abisinin cenaze işleriyle yakından ilgilenmiş olabilir.

⁴⁸⁶ İbn Hişam, IV, 270; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 118; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3590.

⁴⁸⁷ Zebidi, IV, 347; Azimli, *Hz. Ömer*, 66.

⁴⁸⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3590.

⁴⁸⁹ Vâkîdî, III, 300; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3591.

⁴⁹⁰ Zebidi, IV, 345.

⁴⁹¹ Vâkîdî, III, 300.

Münafıklar tabutun taşınması esnasında ve defin işlemleri boyunca Abdullah bin Ubeyy'e çok yakın ilgi göstermişler ve kimsenin yaklaşmasına bile fırsat vermemişlerdir. Kabrinin başında bağışmalar, itişip kakışmalar o kadar çoktu ki onlardan Da'is'in burnu yaralandı. İbn Ubeyy'in cenazesine katılan münafık arkadaşlarından özellikle de ondan yardım gören fakir kişiler *"Ah! Keşke senden önce biz canlarımızı sana feda etseydik"* diyerek başlarına toprak saçıyorlardı. Sahabeden Ubâde bin Sâmit *"Rasûlullah (SAS)'in yanında seslerinizi yükseltmeyin"* diyerek kargaşayı yatıştırmaya çalışıyordu. Rasûlullah (SAS) İbn Ubeyy'i bizzat kendi elleriyle, kabrin içine giren Abdullah bin Abdullah bin Ubeyy, Sa'd bin Ubâde bin Sâmit ve Evs bin Havlî gibi samimi Müslümanlara verdi. Sonra kabrinin başında durdu, dua etti, oğluna başsağlığı diledi ve geri döndü. Çok geçmeden onların namazlarını kılmaması ve kabirlerinin başında durmaması ayetleri nazil oldu.⁴⁹² Namazlarının kılınmama cezası Arap toplumu içinde çok önemli bir ceza olmalı ki İbn Ubeyy'in ölümü ve bu ayetler sonrasında toplu ve ferdi nifak sönmeye başladı. Hz. Peygamber (SAS)'in vefatı sonrasında ise toplumsal huzuru bozan nifak kavramı yerine fitne kavramı kullanılmaya başlandı.⁴⁹³ Abdullah bin Ubeyy gibi muhalif bir liderin ölümü, Medine'deki münafıkları çaresiz bırakmıştır. Bütün etkileri yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Ayrıca İbn Ubeyy'in cenaze namazının kılınması ile beraber birçok kişinin münafıklıktan vazgeçmesi Hz. Peygamber (SAS)'in cenaze namazını kılmakla ne kadar olumlu bir davranış gerçekleştirdiğini ve dolayısıyla ileri görüşlülüğünü ispat eder niteliktedir.

⁴⁹² Vâkıdî, III, 301.

⁴⁹³ Sezikli, 169.

SONUÇ

Abdullah bin Ubeyy, Evs ve Hazreç kabileleri arasında yıllarca süren savaşlar sonrasında ilk defa ittifak ederek başlarına lider, kral olarak seçmeyi düşündükleri önemli bir kişidir. Bu durum Abdullah bin Ubeyy'in karizmatik bir lider olarak Medine'nin önemli şahsiyetlerinden olduğunu gösterir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de dış görünüşünün iri cüsseli ve yakışıklı olduğu, konuştuğu zaman etkileyici konuşma özelliğine sahip olduğu zikredilmektedir. Bedir savaşı sonrasında esirler arasında olan Hz. Abbas'a giydirilecek gömlek aranırken de fiziksel olarak en uygun kişi oydu. Yani karizmatik bir liderde bulunması gereken fiziksel özellikler ve hitabet açısından hiçbir eksikliği yoktu. Ficar ve Bu'as Savaşlarında tarafsız kalması, problemleri savaşarak değil de barış yoluyla çözümleme isteğini göstermektedir. Bu davranışı politik bir duruş olarak kabul edebiliriz. Çünkü uzunca yıllar savaşmış ve savaşmaktan bıkmış insanların gönlünü kazanmak için barıştan yana olmak ve savaş durumunda tarafsız olmak çok önemli bir duruştur. O da bunu yaptı ve hem Evs hem de Hazreç kabilesinin güvenini kazandı. Böylelikle onu kendilerine kral seçmeye karar vermişlerdi. Hatta tacı için sipariş bile verilmişti. Her şeyin yolunda gittiği ve hazırlıkların yapıldığı sırada planları alt üst eden, liderliğini ve hayallerini elinden alan Hz. Peygamber (SAS)'in Medine'ye hicreti onu derinden yaralamış ve yüreğinde en kötü duyguların oluşmasına sebep olmuştu.

Liderliği elinden kaçırın Abdullah bin Ubeyy Mekkelilerin ittifak çağrısına olumlu yanıt vermek istedi ancak Hz. Peygamber (SAS)'in zamanında müdahalesiyle geri adım atmak zorunda kaldı. Mekke müşrikleri gizlice destekleyerek İslam'ın yok oluşunu görebilmek için kabuğuna çekildi. Bedir Savaşı Abdullah bin Ubeyy için bekleyişin kırılma anı oldu. Müslümanların savaşı kaybetmelerini çok arzuluyordu ancak sonuç onun umduğu gibi olmayınca en azından kabilesi içindeki saygınlığını sürdürebilmek için görünüşte de olsa İslam'ı kabul etti. Mescidde kendisine bir yer ayrılması ve her Cuma günü Hz. Peygamber (SAS)'i öven cümleler söylemesi itibarının yeniden arttığını göstermektedir. Ancak Uhud Savaşı öncesinde çelişkili bahanelerle savaştan geri dönmesi, ona olan saygınlığı tekrar ayaklar altına düşürdü. Hatta mescidden atılacak kadar tepki görmesine sebep oldu. Kabilesi tarafından eski itibarı göremeyen Abdullah bin Ubeyy, Hz. Peygamber (SAS)'i ve Müslümanları küçük düşürmek için her fırsatı değerlendirdi. Müreysi Olayı ve sonrasında meydana gelen İfk

Olayı, oğlu da dâhil olmak üzere birçok Müslümanın (asabiyet duygusunu yenemeyenler hariç) onu öldürmeyi göze aldığını gösteriyor. Bu durum Abdullah bin Ubeyy'in bittiğinin göstergesiydi. Dünya hayatında onun karşılaşılabileceği en büyük ceza; ailesi ve kabilesi tarafından dışlanması, sözünün dinlenmeyecek duruma gelmesidir.

Yaptığı her türlü olumsuz söz ve davranışlara rağmen Hz. Peygamber (SAS)'in ona müsamahalı davranmasının en önemli sebebi iç savaşın çıkmasını engellemek ve kalplerinde şüphe olan kişileri İslam'a kazandırmak olmalıdır. İfk Olayı sonrasında Abdullah bin Ubeyy'e hadd-i kazf cezası uygulanıp uygulanmadığı konusunda ihtilaflar vardır. Ancak onun sinsî yapısı ve münafıklığının en belirgin özelliği olarak her şeyi organize edip sonra hiçbir şey olmamış gibi davranma özelliği onu cezadan kurtarmış olabilir.

Hudeybiye Antlaşması sırasında kendisine yapılan teklifle Kâ'be'yi tavaf etmesi istenince oğlunun uyarısıyla Mekkelilere olumsuz cevap vermesi, Hz. Peygamber (SAS)'i küçük düşürmemiş ve Müslümanlar arasına tekrar nifak tohumları girmesini engellemiştir. Abdullah bin Ubeyy'in bu olaydan sonra artık çok aktif olmadığı görülmektedir. Hayber ve Tebük seferlerine katılmaması, umutlarının yavaş yavaş tükendiğinin bir göstergesi olabilir. Ancak Hayber Savaşı öncesinde eski dostları olan Yahudilere hazırlık yapmaları için haber göndermesi ve Tebük Seferi hazırlıklarının yapıldığı sırada Müslümanları savaştan geri bırakmak istemesi kalbindeki kin ve kıskançlığın hiçbir zaman tam olarak sönmediğinin göstergelerindendir.

Medine'de yaşayan Araplara lider olamayan Abdullah bin Ubeyy İslam'a karşı oluşturulan muhalefet grubuna liderlik yaparak egosunu bu şekilde tatmin etme yoluna gitmiştir. Savaşlarda Müslüman birliğini bozmak barış zamanlarında ise Müslümanları, bilhassa Hz. Peygamber (SAS) ve ailesini huzursuz etmek, gözden düşürüp itibarını sarsmak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. İslam'a düşman olan Mekkeli müşrikler, Yahudiler ve Ebu Âmir ile olan irtibatının her zaman canlı olması onun hayallerinin de canlı kalmasını sağladığı gibi Hz. Peygamber (SAS)'i bertaraf edebilmek için her türlü yolu denediğini de göstermektedir.

Abdullah bin Ubeyy ile ilgili ihtilaflı konulardan biri de ölümü sırasında Hz. Peygamber (SAS)'in gömleğini kefen olarak vermesi ve akabinde cenaze namazını kılmasıdır. Dokuz yıllık muhalefet yıllarını düşündüğümüzde, Hz. Peygamber (SAS)'in toplum maslahatını her zaman ön planda tuttuğunu ve ona göre hareket ettiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber (SAS) ölümü yaklaşan bu muhalif lider üzerinden yandaşlarını İslam'a katmak gibi toplumsal faydaları düşünerek cenaze namazını kılmıştır. Bunun sonucunda Hazreç kabilesinden birçok kişi münafıklıktan vazgeçip İslam'a girmiştir. Ayrıca Hz. Ömer'in takındığı tavırdan pişmanlık duyduğunu ifade eden cümleleri, cenaze namazının kılındığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Afzalurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, Çev. Heyet, İstanbul 1988.

Ahmet Cevdet Paşa, *H. Muhammed (SAS)'in Hayatı*, 1979.

Halifeler ve Peygamberler Tarihi 1, İstanbul Trz,

Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslam*, Çev. Ahmed Serdaroglu, Ankara 1976.

Ahmed Ferid, *Fıkhu's-Sîre*, Çev. Oktay Yılmaz- M. Ahmet Varol, İstanbul Trz.

Aksu Ali, “İfk Hadisesi ve Sonuçlarının İffet Açısından Değerlendirilmesi”, *Din ve Hayat*, 2013, S. 19, ss. 84-91.

“İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2004, C. 8, S. 1. ss. 1-21.

Algül Hüseyin, “Mistah bin Ūsâse” *DİA*.

“Mescid-i Dırar”, *DİA*.

İslam Tarihi, İstanbul 1986.

“Ezd”, *DİA*.

“Muhacirun-Ensar üzerine Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1993, C. 5, S. 5, ss. 25-52.

“İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlilî Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi*, Bursa 2000, S. 9, C. 9, ss. 113-120.

Cevat Ali, *Cahiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*, Çev. Muammer Bayraktutar, Ankara 2015.

Alper Hülya, “Münâfık”, *DİA*.

“Nifak ya da İmanda Çatışma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2002, S. 22/1, ss. 5-24.

Apak Adem, *Ana hatlarıyla İslam Tarihi 1*, İstanbul 2012.

Atmaca Gökhan, “Nüzûl Sürecinde Bir Muhatab Olarak Hz. Ömer ve Muvâfakatları”,
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sakarya 2010, S. 21, ss.
43-67.

Aykaç Mehmet, “Hamne binti Cahş”, *DİA*.

Azimli Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara 2010.

Hz. Safvan bin Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması, İstanbul
2008.

Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer, Ankara 2012.

Bakan Tevhid, “Hz. Peygamber’in Abdullah b.Ubeyy’in Cenaze Namazını Kılması”,
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum 2013, S. 39, ss.
211-240.

Bayraklı Bayraktar, *Yeni bir Anlayışın ışığında Kur’an Tefsiri*. e-kitap.

Belâzuri, *Fütûhu’l-Buldân (Ülkelerin Fetihleri)*, Trc. Mustafa Fayda, İstanbul 2013.

Bozkurt Nebi, “Medine”, *DİA*.

Buhl Frantz, “Münafık”, *İA*.

“Menat” *İA*.

Canan İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, İstanbul 1995.

Çağatay Neşet, *İslâm’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1957.

Çağrıçı Mustafa, “Arap”, *DİA*.

Çakan, İsmail Lütfi. Mehmed Solmaz, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid
Mücadelesi*, İstanbul 2014.

Çelikkol Yaşar, “Cahiliye Döneminde Yesrib’in Etnik Yapısı”, *Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2005, C. 15, S. 1, ss. 319-346.

“VII. Yüzyılda Medine’de Sosyal Ve Dinî Yapılar”, *Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2003, C.13, S.2. ss. 393-419.

Çiçek Hacı, *el-Münaḥḥikun*, İstanbul 2009.

Çubukçu Asri, “Bu’âs”, *DİA*.

“Ebu Kays”, *DİA*.

Demircan Adnan, *Hız. Peygamber Devrinde Münaḥḥıklar*, İzmir 2014.

Deniz Tekin, *Abdullah bin Ubeyy bin Selül ve Hız. Peygamberle İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Develioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1999.

Dini Terimler Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Duman M. Zeki, “İslam’ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı”, *Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 2011, S. 12/1, ss. 1-54.

Ece Hüseyin Kerim, *İslam’ın Temel Kavramları*, İstanbul 2013.

Elmalı Hüseyin, “Hassan bin Sabit”, *DİA*.

Erdem Sargon, “Amâlîka”, *DİA*.

Esed Muhammed, *Kur’an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 1999.

Fayda Mustafa, “Bey’atürrıdvan”, *DİA*.

“İfk”, *DİA*.

Gazali Muhammed, *Fıkhu’s Sîre*, Çev. Resul Torun, İstanbul 2014.

Günaltay M. Şemsettin, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Sad. M. Mahfuz Söylemez, Ankara 2013.

Gürel Ramazan, *Din Eğitimi Açısından Kur’an’a Göre Münaḥḥıklık Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Güner Osman, *Hız. Peygamber'in Ehl-i Kitap'la İlişkileri (Medine Dönemi)*, (Doktora Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1995.

Haliloğlu Said, *Asr-ı Saadete Müşrik ve Münafık Liderler*, Ankara 1987.

Hasan el- Arumi, *Münafıklığın 50 Alameti*, Çev. Yücel Seyfullah Erdoğan, İstanbul 2006.

Hamidullah Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1997.

“Hz. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi”, Çev. İsmail Yakıt, *Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1986, S. 6, ss. 211-218.

İslam Peygamberi, Çev. Mehmet Yazgan, İstanbul 2011.

Hikmetyar Gülbettin, *Kur'an'da Nifak Olayı*, Çev. Mehmet Kafadaroglu, İstanbul 1981.

Hitti Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1995.

Hizmetli Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara 1991.

Hodgson Marshall G. S., *İslam'ın Serüveni*, Çev. Heyet, İstanbul 1993.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, Çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987.

İbn Hişam, *Sîret-i İbn Hisam Tercemesi*, Çev. Hasan Ege, İstanbul 2006.

İbn Kelbi, *Putlar Kitabı*, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara 1968.

İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul 1983.

el-Bidaye ve'n-Nihâye Büyük İslam Tarihi, Çev. Mehmet Keskin. İstanbul 1994.

İsfahanî Rağib el, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul 2012.

İşcan Hamdi, *Kur'an'a Göre Münafıkların Özellikleri*, İstanbul 2003.

- Kalkan Ahmed, *Nifak ve Münafıklık*, İstanbul 2012.
- Kanar Mehmet, *Kanar Arapça – Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010.
- Kandehlevi Yusuf, *Hadislerle Hz. Peygamber Ve Ashabının Yaşadığı Müslümanlık*, Çev. Ahmet M. Büyükpınar, A. Ömer Tekin, Ö. Faruk Harman, İstanbul 1977.
- Kandemir M. Yaşar, “Safvân bin Muattal”, *DİA*.
- Kapar Mehmet Ali, “Eyyam-ul Arab”, *DİA*.
- Kara Seyfullah, “İfk Olayının Etkileri Ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2001, S. 15, ss. 343-382.
- Karagöz İsmail, *Kur'an'dan Mesajlar*, Ankara 2013.
- Karaman Fikret, *Münafıklığın İtikadi Boyutu ve İslami Tebliğe Etkisi*, Elazığ 1996.
- Karlı İlyas, *Temel Arapça Sözlük*, İstanbul 2014.
- Kılıç Sadık, *Kur'an'a Göre Nifak*, İstanbul 1982.
- Kilinçli Sami, “İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012, C. 12, S. 1, ss. 57-87.
- Kocaer Abdullah Feyzi, *Sahihi-i Buhari Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, Konya 2003.
- Koçyiğit Talat, “Abdullah b. Übey b. Selül”, *DİA*.
- Koyuncu Mevlüt, “Medine Şehir Devleti”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* Sakarya (2009-II), ss. 87-103.
- Köksal M. Asım, *Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 1-2*, İzmir 2011.
- Hz. Muhammed (Aleyhisselam) Ve İslâmiyet 3-4*, İzmir 2011.

Kurt Abdurrahman, “Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yönden İslam Öncesi Mekke Toplumu”, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2001, C. 10, S. 2, ss. 97-122.

“Münafıklık ve Dönme Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1987, C. 29, S. 1, ss. 347-359.

Kurt Hasan, “Kelamcılara Göre Münafık”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2006, S. 13, ss. 131-160.
İslam İnancın Göre Nifak ve Münafık, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.

Lecker Michael, “İslam Öncesi ve İslam’ın İlk Döneminde Medine/Yesrib Pazarı Üzerine”, Çev. M. Mahfuz Söylemez, *Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, C. 2, S. 4, ss. 157-172.

Lings Martin, *H. Muhammed’in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2013.

Mantran Robert, *İslam’ın Yayılış Tarihi*, Çev. İsmet Kayaoglu, Ankara 1981.

Mevdudi, *Tefhimu’l-Kur’an*, Çev. Tercüme Kurulu, İstanbul 2003.

Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber(SAS)’in Hayatı, Çev. Ahmed Asrar, e-kitap.

Mutçalı Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.

Noyan Münib Engin, *Dikkat Münafık Var*, İstanbul 2003.

Önkal Ahmet, “Hazret”, *DİA*.

Özgün Hüseyin, *Münafıklık ve Münafıklar*, Ankara Trz.

Özsoy İsmail, “İslam Öncesi Dış Açık Arabistan’da Ekonomik Bulgular”, Kaynak: http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1037_472.pdf, (Erişim Tarihi 11 Eylül 2015)

Öztoprak Mustafa, “Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber’in Problem Çözme Yöntemleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2014, S. 37, ss. 231-265.

Sarıçam İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2007.

Schaade A., “Abdullah bin Ubeyy”, *İA*.

Sönmez Mehmet Ali, “Evs bin Havlî”, *DİA*.

Temel Ali Rıza, *İslam Davası ve Münafıklar*, İstanbul 1987.

Uğur Mücteba, “Cemile binti Ubeyy bin Selûl”, *DİA*.

Umeri Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*, Çev. Nuredin Yıldız, İstanbul 1988.

Ünal Ali, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, İstanbul 1986.

Vâkıdî, *Hz. Peygamber (SAS)’in Savaşları (Kitâbü’l Meğâzî)*, Çev. Musa K. Yılmaz, İstanbul 2014.

Wiktionary, “Köstebek”, trz., Kaynak: <https://tr.wiktionary.org/wiki/k%C3%B6stebek> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2015).

Watt W. Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke’de*, Çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara 1986.

Yazır Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul 2003.

Yiğit İsmail, “Tebük Gavesi”, *DİA*.

Yücedoğru Tevfik, “İtikad Esasları ve Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2006, C.15, S. 1, ss. 177-186

Zebidi, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı (Tecrîd-i Sahîh Tercemesi)*, Çev. Kamil Miras, Ankara 1986.

Zümrüt Osman, “İslam Tarihinde “Zararlı Mescid” (Mescid-i Dırar) Olayı ve Günümüze Anımsattıkları”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2004, S. 17, ss. 9-30.

